

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap
og teknologiledelse
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Maren Meyer Hegna

«Sosial interaksjon og sosial uorden»

En avhandling om Erving Goffmans bidrag til forståelsen av ordensproblematikk, sett i lys av en helhetlig sosiologisk kontekst

Masteroppgave i sosiologi

Trondheim, våren 2014

Maren Meyer Hegna

Sosial interaksjon og sosial uorden

En avhandling om Erving Goffmans bidrag til forståelsen av ordensproblematikk, sett i lys av en helhetlig sosiologisk kontekst

Master i sosiologi

Trondheim, mai 2014

Norges teknisk-vitenskapelige universitet

Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse

Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Forord

Først og fremst vil jeg takke min veileder, Peter Sohlberg, som har bidratt med engasjert og givende veiledning under hele skriveprosessen. Jeg har hatt stort utbytte av dine konstruktive faglige innspill og grundige tilbakemeldinger underveis.

En stor takk rettes også til medstudent Lisbeth Elvira Levang for godt samarbeid gjennom hele masterstudiet og spesielt nyttige diskusjoner og korrekturlesing mot slutten av arbeidet med avhandlingen.

I tillegg vil jeg takke mine medstudenter, min samboer og andre som har støttet meg underveis, i form av gode innspill og korrekturlesing.

Trondheim, mai 2014

Sammendrag

Denne masteroppgaven er en teoretisk avhandling om Erving Goffmans interaksjonistiske teori sett i sammenheng med ordensproblematikk som grunnlagsproblem i sosiologien. Temaet følger av en interesse som ble vekket gjennom David Lockwoods «Solidarity and Schism», der forståelsen av ordensproblematikk i durkheimiansk og marxistisk teori diskuteres i lys av mangelfulle hypoteser på uorden eller konflikt. Den foreliggende avhandlingen er et forsøk på å trekke Lockwoods problemstilling ned på interaksjonsnivå, hvor Goffman har blitt valgt som bidragsyter fra den interaksjonistiske retningen. Avhandlingens hoveddel utgjør dermed en redegjørelse for Goffmans bidrag til forståelse av ordensproblematikk med hovedfokus på uorden, samt gjennomgående diskusjon av hvorvidt denne forståelsen kan sies å ha et perspektiv der både orden og uorden gis likestilt plass for undersøkelse. Første og siste kapittel trekker trådene mellom Goffmans bidrag til forståelse av ordensproblematikk og behandlingen av ordensproblemet i sosiologien som helhet.

Nødvendige begrensninger har blitt gjort med hensyn til masteroppgavens formelle krav om form og omfang. Det har ikke vært mulig å ta for seg samtlige verk og tekster fra Goffman og det som presenteres må ses i forhold til at utvalget er gjort på bakgrunn av en selvstendig prosess med identifisering av verk som ble sett som mest relevante for å svare på problemstillingen.

Det forsøkes ikke her å trekke absolutte konklusjoner, men på bakgrunn av materialet som har blitt benyttet identifiseres det en tendens til en forståelse av ordensproblematikk sentrert rundt orden heller enn uorden hos Goffman. Mot slutten av arbeidet ble det også identifisert ulike passasjer hos Goffman som leder til et mer systemorientert perspektiv enn det som allment forbindes med Goffman, en tråd som også samles i avhandlingens siste del. Her blir også Goffman spesielt satt inn i en sammenheng av perspektiver på normløshet og anomi, sammen med bidrag fra Emile Durkheim og Robert K. Merton.

Innhold

Innledning	1
Skissering av innhold.....	4
Orden og uorden i sosiologien	7
Integrering – regulering	9
Konflikt.....	13
Normalitet	16
Sosial integrasjon.....	17
Teorier om interaksjon – Erving Goffman	18
Den dramaturgiske metaforen og de mislykkede fremførelser.....	23
Feilaktig definisjon	25
Selvmotsigende roller og misvisende opptreden	28
Kommunikasjon i strid med rollen	31
Manglende inntrykkskontroll.....	33
Interaksjons-uorden?	37
«Interaksjonsordenen»	37
«Deference» & «Demeanor»	41
Implikasjoner for uorden	42
Normalitet	47
Det sosiale selvet	48
Om det pinlige	49
Normale opptredener	52
Integrasjon – desintegrasjon - anomi	57
Sosial (des)integrasjon.....	58
Systemintegrasjon.....	62
Anomi hos Goffman?	70
Goffman og ordensproblematikk: i sosiologien.....	73
Avslutningsvis	81
Litteraturliste.....	85

Innledning

I sosiologien er det en rekke sentrale og grunnleggende problematikker som går igjen i den store kanonen av teori og teoriutvikling. Det vil si ulike tema som kan betraktes som bakgrunn for undersøkelse av samfunnet, og kanskje mer fundamentalt som spørsmål som driver den sosiologiske nysgjerrigheten og ønsket om å forstå hva som skjer i samspillet mellom individ og samfunn videre. De tematikker det her er snakk om kan være analyser som går på å identifisere kilder til sosial og/eller samfunnsmessig endring, det kan være fundert i spørsmål om samfunnets funksjoner og deres helhet, det kan være behandling av det kjente aktør-strukturproblemet eller være basert på å finne forklaringer på aktørers orientering i den sosiale virkeligheten. Fundamentet for undersøkelse i samfunnsvitenskapene har blitt beskrevet som lite stødig eller lite robust (Guneriusen, 1996:9), det er ingen enkel sak å definere sosiologiens ansvarsområde og heller ikke hvilke problematikker som skal regnes som de viktigste.

Joas og Knöbl har forsøkt seg på en redegjørelse i lys av dette og hevder at den teoretiske utviklingen av samfunnsvitenskapene i hovedsak dreier seg rundt følgende tre spørsmål; «hva er handling?», «hva er sosial orden?» og «hva determinerer sosial endring?» (Joas & Knöbl, 2009:18). Ifølge Joas og Knöbl har både sosiologiske klassikere og alle samfunnsvitenskapelige teoretikere siden den tid syslet med problemstillinger som kan skisseres ut i fra disse konkrete, men også veldig nært sammenknyttede spørsmålene (Joas & Knöbl, 2009:18). De teoriene vi i dag kjenner fra sosiologers arbeid gjennom tidene kan, dersom vi godtar Joas og Knöbls fremstilling av de mest grunnleggende spørsmål, analyseres ut i fra hvilken vekt som legges på henholdsvis handling, orden og endring.

Hva handling er, er et spørsmål en gjerne knytter til de ulike interaksjonistisk orienterte retningene med fokus på aktørene og hvilken mening som ligger bak deres opptreden eller hvilke følger denne har. På den andre siden kan spørsmålet om hva som determinerer sosial endring knyttes til makroorienterte og samtidsdiagnostiske teorier hvor analysen er rettet mot hvordan samtidens samfunn ser ut, har sett ut tidligere og eventuelt hvordan det vil se ut i fremtiden. Spørsmålet om hva sosial orden er, er kanskje enda mer grunnleggende enn

de to foregående spørsmålene. Vi har her å gjøre med analyse av hvorfor ordener¹ eller fungerende samfunns- eller normsystemer oppstår, vedvarer og endres. Slik sett kan sosial orden henge nesten uatskillelig sammen med begge de to foregående spørsmålene og det vil være vanskelig å se for seg en sosiologisk eller samfunnsvitenskapelig teori som ikke beveger seg inn på området for undersøkelse av orden.

Men hva med det som skjer idet en orden ikke lenger fungerer, eller i det grunnlaget for ordenen bryter sammen i kaos eller tilstander av uorden? Kanskje skal dette spørsmålet i Joas og Knöbls fremstilling besvares via spørsmålet om hva som bestemmer sosial endring, men ikke all form for uorden fører til endring av verken samfunns eller normsystemer. Dermed kan en se for seg at spørsmålet om «hva orden er» bør suppleres med et like viktig spørsmål; «hva er uorden?». Og dermed at undersøkelse av ordensproblematikk innebærer et likevektig fokus på orden og uorden. Det finnes naturligvis en rik konfliktradisjon i sosiologien, for eksempel gjennom arven etter Karl Marx, som tar for seg en dimensjon av uorden gjerne fundert på hierarki, klasse og makt i samfunnet, representert blant annet av Ralf Dahrendorf (Collins, 1994:103), og arven etter Georg Simmel som igjen kan representeres av Lewis Coser der konfliktteori i stor grad tilknyttes den funksjonalistiske tankegang (Collins, 1994:103,112). Likevel er det et poeng at vi sjelden møter sosiologiske teorier der ordensproblematikken forstås på en måte hvor både det ordnede og det uordnede kommer «likestilt» frem i lyset.

David Lockwood er en av de som har tatt opp betydningen av å undersøke både orden og uorden i sosiologiske analyser og i utarbeiding av teori. I «Solidarity and Schism» undersøker han grunnlaget for analyser av uorden eller «skismer» i henholdsvis durkheimiansk og marxistisk teori, og mener disse i for stor grad er fundert på konsepter utarbeidet for orden eller solidaritet (Lockwood, 1992:xiii). Lockwoods utgangspunkt for denne undersøkelsen går på det som handler om sosial integrasjon heller enn systemintegrasjon da dette blir betegnet som to ulike problemområder. Problemet med sosial integrasjon fokuserer på de ordnede-konfliktfylte forholdene mellom aktører mens systemintegrasjon fokuserer på de ordnede eller uordnede forholdene mellom delene i et sosialt system (Lockwood, 1992:400). I forbindelse med utredningen av grunnlaget for

¹ «Ordener»: Ikke i betydningen orden eller ryddig, men som den foreliggende måte et fenomen er organisert eller fungerer på. For eksempel illustrert av Parsons gjennom en faktisk orden/factual order. (Joas, H. & Knöbl, W. (2009) *Social Theory - Twenty Introductory Lectures* UK: Cambridge University Press.:35)

sosial integrasjon i de to retningene benytter han seg av begrepet skisme/splittelse flere ganger i betydningen moralsk polarisering (Lockwood, 1992:153). Det handler her om å undersøke hvordan og i hvilken grad sosiologiske tradisjoner forstår og også forklarer årsaker til uorden, på et nivå med fokus på det som er ordnet eller konfliktfylt mellom handlende aktører, altså representert gjennom begrepet moralsk polarisering eller splittelse (Lockwood, 1992:viii, 400). I dette verket kommer det frem en holdning til at arbeid med å undersøke og identifisere elementer av orden, stabilitet og solidaritet, samt konflikt, moralsk polarisering og uorden er noe som bør foregå i all sosiologisk teoribygging (Lockwood, 1992:viii). Joas og Knöbls spørsmål om *hva sosial orden er* vil i lys av dette ikke gi mening uten og også eksplisitt stille spørsmål om fundamentet for undersøkelse av samfunnsfenomener preget av kaos, konflikt eller splittelse, nærmere bestemt denne avhandlingens hovedtema; sosial uorden.

Uorden vil aldri kunne undersøkes selvstendig fra orden, begrepsparet er knyttet sammen i den grad at det ene ikke gir mening uten det andre. Ved å benytte meg av Lockwoods tilnærming til uorden gjennom ideen om sosial integrasjon vil jeg likevel ha et overordnet fokus på uorden, der poenget er å få frem denne delen av begrepsparet i lys av hvordan uorden kan lokaliseres som grunnlagsproblem i sosiologiske teorier. Avhandlingens første kapittel består av redegjørelse for den generelle sosiologiske tilnærmingen til ordensproblematikken der det trekkes på ulike teoretiske innfallsvinkler fra forskjellige tradisjoner for å danne et slags oversiktsbilde som beror på forståelsen av uorden i sosiologien.

Lockwood har et omfattende teorigrunnlag i to sterke sosiologiske tradisjoner når han utreder mangelen på gode konsepter for konflikt eller skismer, hvor argumentene er bygget opp av sammenligninger og detaljerte analyser. Han tydeliggjør i «Solidarity and Schism» at han velger å undersøke de to respektive tradisjonene på bakgrunn av at de bygger på innsikter fra to tenkere som har hatt den mest dyptgående innvirkningen på behandlingen av konflikt og ordensproblematikken i sosiologien (Lockwood, 1992:viii). Det foreliggende prosjektet forsøker å trekke Lockwoods utgangspunkt ned på det vi kan kalle «interaksjonsnivå», og valget har derfor falt på å undersøke bidrag fra Erving Goffman i henhold til ordensproblematikk. Dette består i hovedsak av en videreføring av to viktige aspekter fra Lockwoods analyse; for det første hans fokus på betydningen av undersøkelse av både orden og uorden, og dernest perspektivet på sosial integrasjon fremfor

systemintegrasjon i undersøkelsen av fundamentet for teoretiske konsepter og innsikter. Når denne avhandlingen undersøker problematikken spesifikt med interaksjonisme som utgangspunkt, kan dette begrunnes med bakgrunn i at det vil være interessant å se hvordan Lockwoods storskala prosjekt fungerer på en aktørorientert teoretisk retning der kjernen er sosial integrasjon, men som kanskje har de samme mangler som Lockwood identifiserte i durkheimiansk og marxistisk teori.

Det at prosjektet her gjennomføres ved en diskusjon av grunnlaget for undersøkelse av uorden i nettopp Goffmans konsepter og teori om interaksjonsordenen, er videre et valg tatt på bakgrunn av Goffmans store innflytelse og betydning for den interaksjonistiske tradisjonen i sosiologien. Interaksjonsordenen kan i følge Goffman betraktes som konsekvensen av systemer som legger til rette for mer eller mindre universelle enigheter, eksemplifisert gjennom reglene i et spill (Goffman, 1983:5), og ut i fra Goffmans forståelse av dette spillet vil vi søke etter hans forståelse av ordensproblematikk. Følgende spørsmål er på bakgrunn av dette valgt som problemstilling for denne avhandlingen:

Hva er Goffmans bidrag til forståelsen av uorden i lys av ordensproblematikk som sosiologisk grunnlagsproblem, og på hvilken måte kan hans interaksjonistiske perspektiv settes i kontekst av ordensproblematikk generelt i sosiologien?

Skissering av innhold

Lockwood hevder at bakgrunnen for hans fokus på uorden i «Solidarity & Schism» er at de to teoretiske retningenes mangler kommer tydeligst frem når en ser på de underliggende antakelsene som ligger til grunn i forklaringene av sosial konflikt, i form av anomisk deklassifisering hos Durkheim og klassepolarisering hos Marx (Lockwood, 1992:ix). Et slikt eksplisitt grunnlag for undersøkelse av ordensproblematikk hos Goffman er ikke på forhånd identifisert, det vil derimot heller være et mål å komme frem til dette i avhandlingsforløpet. For å komme frem til dette målet vil avhandlingen begynne med et kapittel som inneholder en innledende redegjørelse og diskusjon av behandlingen av ordensproblematikk i sosiologien. Mot slutten av dette kapittelet vil en tentativ redegjørelse av den interaksjonistiske teoribyggingens ulike perspektiv på ordensproblematikk lede oss inn mot en introduksjon av Goffman, gjennom de temaer han behandler som blir mest

relevante for undersøkelsen av hans ordensproblematikk, samt med en redegjørelse for mitt valg av han som representant for interaksjonistisk teori i denne avhandlingen.

Utover dette består avhandlingen av fire hovedkapitler med tema som er strukturert ut i fra to klart adskilte prinsipper, hvor de to første temaene er basert på tematikker fra Goffmans teoretiske landskap. Prinsippet er da at temaene ble valgt på bakgrunn av grunnleggende kunnskap om Goffmans tilnærming til sosial interaksjon og ut i fra dette; hvilke deler av hans bidrag til sosiologien som må være med i en diskusjon om hans forståelse av ordensproblematikk. Det andre prinsippet for struktureringen av avhandlingens temaer kan kalles et allmennsosiologisk, deduktivt prinsipp. Her ble det tatt utgangspunkt i den innledende redegjørelsen for hvordan ordensproblematikk blir behandlet generelt i sosiologien, på bakgrunn av dette utskilte det seg to tema; normalitet og anomi, som ble sett som spesielt interessante å anvende i en analyse av Goffman og hans teoretiske landskap.

Det første av de fire hovedkapitlene handler om hva Goffmans dramaturgiske metafor innebærer. Ved å ta utgangspunkt i ulike begreper og teoretiske verktøy i det dramaturgiske perspektivet vil vi undersøke hvorvidt det gir mening å benytte seg av Goffmans teoretiske verktøykasse på undersøkelsen av uorden. I denne delen ligger hovedsakelig hans «The Presentation of Self in Everyday Life» til grunn for diskusjonen.

Neste kapittel begynner med en diskusjon av Goffmans «interaksjonsorden», som sammen med en redegjørelse for de innsikter vi får fra artikkelen «The Nature of Deference and Demeanor» gir oss en mer helhetlig forståelse av grunnlaget for hans teoretiske ståsted. Her vil fokuset ligge på å diskutere det helhetlige verdensbildet som ligger til grunn for Goffmans analyser av samfunnet og undersøkelse av interaksjon og samhandling mellom mennesker, sett i lys av ordensproblematikk.

De to første kapitlene gjenspeiler det de fleste kanskje kjenner best hos Goffman; det dramaturgiske perspektivet og hans omfattende bidrag til mikroorientert sosiologi eksemplifisert gjennom «interaksjonsordenen». Det tredje kapitlet handler om normalitet og er basert på det som ble omtalt som et allmennsosiologisk deduktivt prinsipp. Konseptet om normalitet blir lagt frem som et perspektiv for undersøkelse av ordensproblematikk og her mer spesifikt i form av hvordan det kan bidra til å koble Goffman på en større sammenheng i undersøkelsen av ordensproblematikk i sosiologien.

I det siste kapitlet vil ordensproblematikken tas opp i form av tre hovedbegreper: integrasjon, desintegrasjon og anomi. Først vil det redegjøres for på hvilke måter Goffman kan sies å ha en ordensforståelse som griper inn på nivå for sosial integrasjon, deretter hvordan vi eventuelt også kan knytte hans teorier til et perspektiv på nivå for systemintegrasjon. Til slutt i dette kapitlet går vi inn på anomi som et perspektiv på fremmedgjøring som en kan undersøke ordensproblematikk innenfor.

Dette siste kapitlet vil ha et noe delt fokus. Først vil det redegjøres for hvilke innsikter vi kunne hente fra de to første temaene som ble behandlet. Deretter går vi inn på et fokus rettet mot å finne ut hvorvidt Goffmans teoretiske innsikter kan benyttes for å forklare tap av tilhørighet til samfunnet, både på interaksjons og strukturnivå eller om det vi finner hos Goffman heller må sies å være en ren aktørorientert tilnærming. Avhandlingen vil deretter avrundes med en oppsummerende diskusjon av Goffmans bidrag til forståelsen av ordensproblematikken, sett i sammenheng med det større bildet av hvordan orden og uorden behandles i sosiologien generelt, og her vil det ligge et spesielt fokus på hvordan mange av de tema han behandler kan ses i lys av anomi som perspektiv på desintegrasjon.

Kapittel 1

Orden og uorden i sosiologien

Orden-uorden som grunnlagsproblematikk i sosiologien favner som antydnet innledningsvis veldig bredt, tematikken kan sies å ligge implisitt i alle former for teori og analyse som forsøker å analysere eller fortolke et hvert samfunn eller alle former for samfunnsfenomen. I tråd med problemstillingen velger jeg her å gå litt nærmere inn på David Lockwoods «Solidarity and Schism».

Verket kan sies å være et omfattende bidrag til diskusjon av ordensproblematikk, som legger til rette for å undersøke fundamentet for teoretisk forståelse av konflikt, splittelse og uorden i sosiologien, altså et fokus der uorden tillegges like stor vekt som orden. Lockwood utforsker sammenheng og forklaringsmoment i henhold til solidaritet og skisme med utgangspunkt i de teoretiske retningene som strekker seg fra marxismen og durkeimiansk sosiologi, og hevder at det foreligger mangelfull forklaring av uorden i de to tradisjonene fordi de forsøker å forklare uorden uten å ha utarbeidet et konkret konsept om hva det er i kraft av seg selv (Lockwood, 1992:xiii). I stedet for å ta tak i fenomenet bruker de eksisterende konsepter og forsøker å forklare problematikken ved hjelp av tilleggs-hypoteser som i følge Lockwood gir en ufullstendig forståelse av uorden (Lockwood, 1992:372).

Å forklare eller undersøke ordenproblematikk gjennom begrepene «Solidarity» & «Schism» er kun et blant flere utgangspunkt, men denne spesifikke vinklingen har skapt et grunnlag for utarbeidelsen av avhandlingen og blir derfor stående som et naturlig utgangspunkt i den videre diskusjonen av sosiologiens behandling av orden og uorden. Hos Lockwood skisseres et meget interessant aspekt i forhold til teoribygging, som også ligger som grunnlag for å kunne diskutere den gjeldende problemstilling. Det handler om bruken av doble konsepter eller begrepspar som skal belyse motsetninger eller to sider ved undersøkelse av samfunnsfenomen; «orden-uorden», «aktør-struktur», «mikro-makro». Et poeng fra Lockwood er at i dikotomien «orden-uorden» forklares gjerne motsetningen ved å ta utgangspunkt i den mest utarbeidede delen av begrepsparet - orden. Lockwood er opptatt av hvordan dette gir et mangelfullt oversiktsbilde av fenomenet som undersøkes. Bruken av begrepene solidaritet og skisme kan tolkes som en egen linje å diskutere orden og uorden ut i

fra. Lockwood har en klar oppfatning om at begge fenomen må aksepteres og forklares i kraft av seg selv i all sosiologisk teori, på tross av det dikotome forholdet de står i (Lockwood, 1992:viii).

Dersom vi forsøker å betrakte orden og uorden som én enkelt dimensjon som samfunnets organisering og alt det som er sosialt ses i forhold til, vil vi måtte lande på en svært generell beskrivelse. I sosiologien og samfunnsvitenskapen generelt er det flere ulike nivåer av analyse og undersøkelse som ligger til grunn for teoribyggingen, og dermed må vi i arbeidet med å undersøke orden og uorden også ta høyde for at disse kan diskuteres på bakgrunn av ulike nivåer. Lockwoods tilnærming gir oss derfor et grunnlag for hva vi kan se etter i de ulike forståelsene av ordensproblematikk. De ulike dimensjonene kan i en forenklet forstand deles inn etter om fokuset ligger på makro eller mikro nivå, altså om det er rettet mot strukturer eller aktører. Men det er også et viktig element at de kan ha utgangspunkt i ulike fenomener i samfunnet og benytte forskjellige konsepter for undersøkelse av ulike former for ordener og uordener.

Dimensjonene for undersøkelse av orden og uorden utskiller seg i lys av forskjellige tilnæringsmåter og bruk av ulike konsepter i de sosiologiske tradisjonene. De ulike tilnærmingene kan skilles ved ulike ontologiske betraktninger av den sosiale virkeligheten. Er virkeligheten ordnet og harmonisk, eller preges den i større grad av konflikt eller det som på en eller annen måte kan betraktes som uorden? Karl Popper var av den oppfatning at det ontologiske feltet har en opposisjon mellom perspektivet på «den ene», sanne, originale virkelighet og perspektivet på «de flertallige», varierende og villedende fremtredener av virkelighet (Popper, 2012:79-80). Det handler om et syn på virkeligheten som ren og vedvarende, der den sosiale virkelighetens lover betraktes som naturlover. I motsetning til et syn på virkeligheten som noe «som blir til», der lovmessigheter nyanseres i forhold til uforutsigbarheten i virkeligheten. Stikkordet hentet fra Popper på dette området er «endring», han mener opposisjonen mellom de to ontologiske perspektivene kommer fra et umiddelbart ønske om å forklare kontrasten mellom et stabilt samfunn og samfunn i endring (Popper, 2012:80). I sosiologien brukes ofte begrepet *kontingens* som et perspektiv på at virkeligheten ikke er forutbestemt. Kontingens betyr i denne sammenheng at en ikke kan forutsi hva som skal skje fremover eller hvilken innvirkning de handlinger vi foretar oss vil ha på fremtiden (Joas & Knöbl, 2009:138).

Dersom vi antar et kontingent syn på den sosiale virkeligheten vil det være vanskelig å se for seg at en komplett sosial orden kan eksistere innenfor etablerte rammer. I tråd med Poppers skille mellom ulike ontologiske syn på virkeligheten kjennetegnet av stabilitet/endring vil kontingens medføre at uorden ikke kan ryddes opp i eller fjernes ved økt kunnskap. Det finnes ikke klare lovmessigheter og uorden, kaos og uforutsigbarhet vil heller være en naturlig del av den virkeligheten vi lever i. Uforutsigbarheten i konsekvenser og samfunnets utvikling kan da sies å betinge en form av kaotisk tilstand, som igjen er et perspektiv å undersøke uorden innenfor. Når vi det foreliggende dermed skal se nærmere på hvordan de ulike sosiologiske retninger har behandlet ordensproblematikk er det et poeng å ta høyde for hvilket verdensbilde som ligger til grunn for undersøkelsene.

Integrering – regulering

Et kontingent syn på den sosiale virkeligheten når det kommer til undersøkelse av orden og uorden innebærer en forståelse av at en komplett og gjennomgripende orden² er usannsynlig både i samfunnsstrukturer og menneskelige handlinger. Ut i fra dette er det imidlertid flere veier å gå i forhold til å oppnå en forståelse av ordensproblematikk. Her kan en anta for eksempel et generelt funksjonalistisk utgangspunkt som trekker oss tilbake til Durkheim og organismetankegangen, eller vi kan gå litt fremover i hans arv og ta i bruk Mertons konsepter om funksjonalitet, dysfunksjonalitet og anomi. Durkheim og mange av hans arvtakere plasseres av Randall Collins i samlebetegnelsen «den durkheimianske tradisjonen», en betegnelse som vi også har sett benyttet av Lockwood, denne er tuftet på ideer om at solidaritet, det hellige i ritualer, emosjonelle krefter og moral er kjernen til alt sosialt (Collins, 1994:181).

Undersøkelse av ordensproblematikk i denne tradisjonen kan hos Durkheim hentes ut av to grunnleggende forhold; *regulering* og *integrering* (Lockwood, 1992:4). Det handler om at uorden kan identifiseres gjennom mangelen på tilknytning til samfunnet som helhet. Individets tilknytning til samfunnet, eller det som er eksemplifisert gjennom begrepet *kollektiv bevissthet*, er for Durkheim fundert på at samfunnets medlemmer utgjør et eget system der moralitet og solidaritet utgjør kraften som knytter individer til hverandre og til

² Med referanse til orden i naturvitenskapelig forstand.

samfunnet som helhet (Durkheim, 2003:58-63). Reguleringsaspektet av dette er knyttet til i hvilken grad individene opplever kravene fra samfunnet som reelle og akseptable. I tilfeller med for svak eller sterk regulering vil det i følge Durkheim kunne oppstå komplikasjoner med *anomi* og *fatalisme*³, på lignende måte fungerer integrering som kilde til uorden eller konflikt med *egoisme* og *altruisme* som ytterste konsekvenser (Morrison, 2006:414). I tilfeller med uforholdsmessig regulering av samfunnets individer kan utbredelse av fatalisme eller *anomi* tolkes som tegn på desintegrasjon og mangel på solidaritet eller regulerende instanser fra samfunnet (Morrison, 2006:226). Durkheim beskriver dette gjennom at reguleringen innskrenker eller i for stor grad utvider muligheten for å oppfylle individers behov, og konkluderer med at mennesker ikke kan være lykkelige dersom deres behov ikke står i et rimelig forhold til mulighetene for å få dem tilfredsstilt (Durkheim, 1978:149). Durkheim skiller tydelig mellom integrering og regulering, men en kan også argumentere for at hans forståelse av regulering kan anvendes i forbindelsen med integrasjon. Videre i denne avhandlingen vil vi se nærmere på *anomi* som ytterste konsekvens av for lav regulering i lys av Durkheim, men som vi senere vil komme inn på er regulering også et aspekt av det en kan omtale som system integrasjon.

Durkheims arbeider ligger som grunnlag for en rekke andre sosiologer, her vil jeg ta for meg *anomi* som et begrep relevant for diskusjon av Durkheims etterfølgere, og kanskje spesielt i forbindelse med den foreliggende problemstillingen. *Anomi* er et fenomen som ordensproblematikk kan undersøkes gjennom. Hos Durkheim har vi nå innledningsvis sett at *anomi* ses som et resultat av manglende regulerende instanser fra samfunnet. Durkheim behandler problematikk rundt *anomi* først i forbindelse med utviklingen av industrisamfunnet og overgangen fra mekanisk- til organisk solidaritet. I samfunn kjennetegnet av mekanisk solidaritet har individer felles verdier og en sterk kollektiv bevissthet, en sosial organisering basert på organisk solidaritet vil derimot preges av at sosiale bånd mellom mennesker i samfunnet bryter sammen. Det handler her om at det i arbeidsdelingens sterke spesialisering utvikles en ny form for solidaritet basert på avhengighet snarere enn felles verdier, noe som kan bli problematisk spesielt i overgangsfaser. Tap av solidaritet vil være spesielt fremtredende dersom overgangen fra mekanisk til organisk solidaritet er for brå, noe som kan

³ Fatalisme betegner for Durkheim en sosialt betinget «selvmordstype» forårsaket av at individet underkaster seg for strenge regler. Denne typen har en begrenset betydning i det moderne samfunn, da den i størst grad blir relevant i forhold til undersøkelse av selvmord blant slaver (Durkheim, E. (1978) *Selvmordet*. Norge: Gyldendal Norsk Forlag AS.:191).

eksemplifiseres gjennom arbeidsdelingen som oppstod i den vestlige verdens industrisamfunn (Morrison, 2006:413). Spesialisering og det upersonlige i et samfunn basert på sterk arbeidsdeling vil kunne føre til en sterkere motsetning mellom grupper, et samhold basert på vinning og egeninteresse, samt en svekket grad av konsensus og sosial tilknytning. Durkheim ser videre på anomiske tilstander som det ytterste resultat av arbeidsdelingens omfattende spesialisering. Her er det altså solidaritet som svinner hen og dermed gir grobunn for anomi, men som vi så innledningsvis kan anomi komme som resultat av sviktende regulering. Durkheim bruker betegnelsen *anomisk selvmord*, om en form for selvmord som skyldes samfunnsmessige og sosiale forhold. Individuer som lever i samfunn preget av velferd eller overflod vil oppleve å ha behov som utvikles til å bli ustoppelige eller ubegrensede (Durkheim, 1978:151-2). Disse ubegrensede behovene vil ha sin kilde i at samfunnet ikke i stor nok grad har satt regulerende begrensninger for individenes muligheter, noe som igjen vil føre til en form for anomisk tilstand dersom en kontinuerlig føler på de utilfredsstilte behovene, og søker tilfredsstillelse som ligger utenfor ens rekkevidde (Durkheim, 1978:161). Anomi er i denne betydningen et resultat av fraværende eller svekket sosial regulering, at samfunnet ikke er i stand til å sette tilstrekkelige begrensninger på individuelle ønsker og lyster (Morrison, 2006:414). Durkheim mener at en av samfunnets viktigste funksjoner er å sette grenser for individer, og når dette ikke skjer kan det for individet føre til en dyp ulykkelighet eller fortvilelse fordi en ikke har oversikt over hva som forventes av en (Morrison, 2006:414).

Totalt sett kan en si at Durkheims forståelse av anomi først og fremst beskrives som resultat av en svikt i samfunnet som helhet. Det er en strukturelt basert analyse av både samfunnets arbeidsdeling og de samfunnsskyldte selvmord som ligger til grunn for at anomiske tilstander i et samfunn skal kunne oppstå. Det at strukturene i samfunnet her hevdes å skape betingelser som svekker individenes opplevelse av solidaritet, forventninger og tilknytning til samfunnet innebærer et perspektiv som tillater lite eller ingen plass for den aktivt handlende aktøren. Anomi i Durkheims perspektiv er et godt eksempel på hvordan strukturelle problemer kan tolkes i lys av virkningene det får på individet.

Funksjonalismen har blitt beskyldt for å ha et for stort fokus på stabilitet og ekvilibrium noe som kan settes i sammenheng med Durkheims forståelse av anomi i form av at det i selvmordet legges frem en teori som direkte betinger en likevektstankegang i balansen mellom regulering og integrering for at samfunnet skal opprettholde sin funksjon for

individene. Selv om det anomiske selvmord og den anomiske arbeidsdeling er basert på noe forbipasserende og tilfeldig, er det fremdeles knyttet til stabilitet ettersom at Durkheim går ut ifra en tanke om at samfunnet i seg selv er stabilt. Slik sett blir anomi et midlertidig avvik fra likevekten, men ikke i den grad at samfunnets iboende struktur og stabilitet svekkes, det er snarere et symptom på et samfunn i ubalanse.

Videre i den funksjonalistiske retningen har vi et sentralt bidrag til ordensproblematikken fra Merton gjennom hans systematisering av dysfunksjonsbegrepet. Han definerer *dysfunksjoner* som de observerte konsekvensene i et system av eller en samling av konsekvenser som forringer tilpasning eller omstilling i systemet, i motsetning til *funksjoner* som legger til rette for dette (Merton, 1968:105). Definisjonen av dysfunksjoner tilbyr et mer nyansert bilde av det sosiale systemet i lys av ordensproblematikk der forståelsen av de funksjoner som bidrar til et fungerende samfunnssystem får følge av en forståelse for det som ødelegger eller gjør opprettholdelse av systemet vanskeligere. Mest sentralt i denne avhandlingen blir imidlertid hvordan Merton har tatt for seg begrepet anomi, som her vil bli sett opp mot Durkheims forståelse av begrepet. Merton har bygget opp en teori om at anomi er et resultat av mangel på koordinering i organiseringen av den sosiale strukturen (Merton, 1938:682). Det handler om at det finnes en diskrepans mellom de normative mål (f.eks. økonomisk fremgang) og menneskers ressurser eller muligheter til å oppnå disse målene sett ut i fra et vestlig ståsted (Merton, 1938:681). Merton ser her for seg at det kan oppstå et *kulturelt kaos* dersom samfunnets organisering ikke ivaretar sin oppgave om å skape en viss stabilitet. Det kulturelle kaoset blir på den måten et begrep som favner om kjennetegn ved systemet eller samfunnet som helhet, og videre har aktørene hos Merton et sett av ulike strategier for å håndtere diskrepansen mellom normative mål og mulighetene for å realisere dem (Merton, 1938:682). Anomi blir resultatet av at de normative retningslinjene stilt fra samfunnet som helhet ikke er oppnåelige eller realiserbare for individene. Til dette punktet er det klare likheter mellom Durkheim og Merton når det kommer til forståelse av anomi, men hos Merton ser vi også en noe bredere forståelse for betydningen av aktør og handling, i form av en anerkjennelse av individers handlinger eller strategier innenfor den foreliggende samfunnsstrukturens mulighetshorisont. I det han kaller «The Extended Concept of Anomie» viser Merton til at Durkheims forståelse av begrepet handler om en tilstand av relativ normløshet i et samfunn på strukturnivå, og mener at behovet for å forstå ulike former for avvikende opptreden har ført til et behov for utvidelse av anomi-begrepet som også tar høyde for individets forutsetninger

(Merton, 1968:215). Det kan synes som det ligger to ulike betydninger av normløshet til grunn for de to tenkernes perspektiv på anomi. Der Durkheim opererer med anomi i form av normløshet på et rendyrket strukturnivå kan en si at vi gjennom Merton får tilgang til en forståelse av anomi som befinner seg på ett mellomnivå der både systembetingelser og handlende individer blir tatt i betraktning. I lys av dette kan en se for seg en utvidelse av aktør-struktur dikotomien der undersøkelse av anomi kan foregå på bakgrunn av tre adskilte nivåer; makro, meso og mikro. Anomi kommer tydeligst frem på makro og meso nivå hos Durkheim og Merton, senere i avhandlingen vil det også redegjøres for hvordan Goffman kan sies å forklare anomi på et mikronivå.

Anomi har blitt beskrevet som en form for fremmedgjøring som beskriver tilstander av «normløshet» (Seeman, 1959:787). Det foreligger en tanke om at mennesker trenger en form for stabilitet som ikke uten videre eksisterer, men skapes i samfunnets strukturer gjennom pålagte normer og regler for atferd og opptreden. Ut i fra dette kan en se for seg at det både hos Durkheim og Merton er snakk om å undersøke samfunnet i lys av stabiliserende krefter, for å finne ut hva som må til for å unngå kaos eller uorden (anomi).

Konflikt

Som nevnt i innledningen eksisterer det en rik konfliktorientert sosiologisk tradisjon, i det følgende skal vi redegjøre for hvordan ordensproblematikken forstås i Karl Marx' teorier. Målet er ikke å gå i dybden på dette feltet, men bidra til en helhetlig beskrivelse av håndtering av ordensproblematikk, og dermed får vi her en kort inngang til Marx som grunnlegger av den marxistiske tilnærmingen.

Den marxistiske tilnærmingens hovedanliggende kan sies å være rettet mot å undersøke og avdekke økonomiske og politiske strukturer i samfunnet (Collins, 1988:78). Retningen er fundert på «en materialistisk historieoppfatning» med bakgrunn fra Marx. Den grunnleggende antakelsen er at det ligger visse materielle betingelser som mat, klær og bolig, forut for all historie og menneskelig eksistens (Marx, 2006c:48). Den første historiske menneskelige handlingen er fremskaffelsen av materiale og instrumenter for å dekke disse behovene, - produksjonen av materielt liv. Produksjonen av livet er slik sett både en del av menneskets

natur og et produkt av samfunnsmessig organisering i form av et samarbeid mellom flere individer (Marx, 2006c:49).

Ut i fra den materialistiske historieoppfatningen hos Marx kan vi trekke frem spesielt ett perspektiv som direkte griper inn på forståelsen av ordensproblematikk, det handler om forholdet mellom produksjonsforhold og produksjonskrefter. Collins hevder at det spesielt unike med den klassiske marxistiske teorien hos Marx er at den, i det minste på et abstrakt nivå, kan betraktes som en rendyrket systemteori (Collins, 1988)⁴. Marx ser på hvordan det sosiale systemet er fundert på det materialistiske utgangspunktet og skaper dermed en teori om at alt i samfunnet er preget av og må ses i lys av den økonomiske organiseringen. Den kapitalistiske produksjonsmåten⁵ skaper de materielle midlene til sin egen undergang, der den form for uorden eller konflikt som kommer fra spenningsforholdet mellom produktivkrefter og produktivforhold blir kilde til en endring av den økonomiske ordenen (Marx, 2006a:218). Som sagt tar Marx utgangspunkt i det økonomiske eller materialistiske også i perspektivet på hele det sosiale systemet og dets ulike elementer. Problemer med de sosiale relasjonene i samfunnet blir hos Marx beskrevet som en uendelig klassekamp. Eksemplifisert gjennom Marx beskrivelse av det kapitalistiske samfunn kan en si at opposisjonen mellom borgerskapet og proletariatet utvikles og eksisterer på bakgrunn av den grunnleggende produksjonsmåten der arbeidere blir tvunget inn i et sosialt rammeverk hvor de ikke lenger har makt over eget virke og liv (Morrison, 2006:56,146). Følgene av en skjev produksjonsmåte vil i alle former for samfunn kunne føre til opprør fra de undertrykkede klasser, og den uorden eller konflikt som nødvendigvis oppstår er beskrevet av Marx gjennom at «all historie er historie om klassekamp» (Morrison, 2006:146). Konflikt vil for Marx alltid ha kilde i den økonomiske organiseringen i et samfunn, men vil også komme til syne i relasjonene mellom mennesker i form av den uendelige klassekampen som utspilles.

⁴ En rendyrket systemteori i form av identifisering av alle elementer i det sosiale eller samfunnsmessige system og også forsøket på å vise hvordan disse er knyttet til hverandre. Kan også ses i sammenheng med hvordan Marx' modell kan sies å være både statisk og dynamisk, et perspektiv på hvordan kapitalismens sosiale system reproducerer seg selv og samtidig eller deretter utvikler seg videre gjennom innebygde mekanismer som til slutt kulminerer i dets undergang (Collins, R. (1988) *Theoretical Sociology*. United States of America: Harcourt Brace & Company.:79-80).

⁵ Eierskap er begrenset til en liten gruppe kapitalister, der de store folkemassene blir fratatt sin jord, livsmidler og arbeidsinstrumenter. Kapitalens utvikling som preget av voldelige metoder, tvang og ekspropriering og fremmedgjørende arbeidsformer (Marx, K. (2006a) *Den såkalte opprinnelige akkumulasjon. I: Birkeland, Å. [red.] Karl Marx "Arbeid, Kapital, Fremmedgjøring*. Oslo, Falken Forlag A/S, 184-219.:218-219).

På bakgrunn av denne skisseringen har vi fått tilgang til en tilnærming til konflikt på et rent systemnivå både gjennom forholdet mellom produktivkrefter og produktivforhold, samt i det mindre systemorienterte men fremdeles systemrelaterte perspektivet på følgene av skjeve sosiale klasser. Videre kan en beskrive Marx' arbeider som todelt i den forstand at han på den ene siden har det analytiske og historiske fokuset som kjennetegner politisk økonomi, men på den andre siden mer filosofiske betraktninger om samfunnet, ideologi og fremmedgjøring (Collins, 1988:79). Av hans mer filosofiske arbeider vil konseptet om fremmedgjøring fra arbeidet være mest sentralt her, for Marx handler det om at jo mer arbeideren tilegner seg den ytre verden gjennom sitt arbeid, jo fjernere virker eksistensmidlene som ligger til grunn for hans liv. Arbeideren, eller kanskje rettere sagt lønnsarbeideren/slaven vil først og fremst være en arbeider og i andre omgang være et menneske, på bakgrunn av at han ikke lenger har kontroll over det materielle han produserer fordi det tilhører en annen «eier» (Marx, 2006b:29). Når kontrollen over de materielle ressurser og instrumenter som trengs for å realisere grunnleggende behov blir tatt fra individet, vil resultatet være fremmedgjøring ikke bare fra arbeidet, men også fra en selv som individ (Marx, 2006b:33)

Totalt sett kan vi ut i fra denne redegjørelsen si at Marx har lagt grunnlaget for en sosiologisk tradisjon som har videreført hans politisk- økonomiske fokus på samfunnets strukturer der ordensproblemet ses i lys av samfunnsendring og konflikt på to nivåer: produksjonskrefter/produksjonsforhold og klassekonflikt eller sosiale motsetninger. Samtidig har vi også sett en forståelse av ordensproblematikk basert på den fremmedgjorte arbeideren. Det foreligger et systemblikk på samfunnet der den grunnleggende økonomiske organiseringen legges som grunnlag for undersøkelse av samfunnet som helhet.

Normalitet

I det vi nå har tatt for oss undersøkelse av orden og uorden i sosiologien ut i fra store sosiologiske tradisjoner går vi her nærmere inn på konseptet om normalitet som kan bidra med et mer utfyllende bilde av hvordan ordensproblematikk kan studeres og forklares, ikke bare i strukturene som hos Marx og Durkheim, men også på mikronivå. Å undersøke orden og uorden kan gjøres etter dimensjonen normal-unormal, dette kan også trekkes tilbake til den tidligere diskusjonen av Mertons anomi-begrep, da det her kan sies å ofte handle om stabiliserende krefter.

Etnometodologen Harold Garfinkel kom i sin tid med kritikker av den sosiologiske fagtradisjonen som helhet, han kritiserte mer spesifikt Parsons og hans rådende normative funksjonalisme for ikke å ta i betraktning hvordan aktører definerer sin situasjon, og hvilke betingelser som ligger til grunn for handling (Joas & Knöbl, 2009:151). Med bakgrunn i denne kritikken og et ønske om en bedre forståelse av handling foretok Garfinkel undersøkelser av menneskers oppfattelse av normalitet gjennom det som omtales som hans «breaching experiments». Disse resulterte i en teoretisk innsikt om at mennesker kontinuerlig søker etter en tolkningsramme, ved å forsøke å kategorisere andre menneskers uvanlige, stressende og upassende adferd som normal (Joas & Knöbl, 2009:162). Ifølge Garfinkel er vi mennesker aktive produsenter av normalitet. Til sammenligning kan en si at der orden hos Durkheim er fundert på bindende moralske regler og solidaritet vil orden hos Garfinkel heller være grunnlagt i menneskers kontinuerlige søken etter det normale (Joas & Knöbl, 2009:166-7).

Det å søke normalitet blir som et grunnleggende behov for likevekt i form av at menneskers trivsel i den sosiale verden synker som følge av en hver form for ab-normalitet, usikkerhet eller uorden som oppstår. I lys av denne etnometodologiske vinklingen åpner det seg en dimensjon for orden og uorden som er basert på arven etter fenomenologien og Husserl, en søken etter essensen i tingene, mer spesifikt lovene som ligger bak de minste bestanddeler som kan oppfattes av den menneskelige erfaringen (Collins, 1994:270). Det som foregår mellom aktørene i et samfunn må i tråd med Garfinkels tilnærming være utgangspunktet for analysen av ordensproblematikk, og vi ser da at det vi her snakker om som sosial uorden belyses som fravær av normalitet.

Sosial integrasjon

Tidligere var vi inne på Lockwoods skille mellom system- og sosial integrasjon og hvordan han i «Solidarity and Schism» la vekt på det som er sosialt integrerende da dette i følge han ofte ble oversett i vurderingen eller kritikken av store sosiologiske teorier (Lockwood, 1992:400). Når vi vil undersøke ordensproblematikk vil det i følge Lockwoods tilnærming være essensielt å være oppmerksom på at sosial integrasjon og system integrasjon utgjør to adskilte perspektiver på den sosiale virkeligheten, som videre betinger ulike mekanismer i redegjørelse for sosial orden og uorden (Mouzelis, 1997:111). I den videre diskusjonen av det interaksjonistiske perspektivet på ordensproblematikk, vil det foreligge et fokus på nivået som faller innenfor sosial integrasjon. I sammenheng med denne avhandlingen er det derfor sentralt å se nærmere på hva sosial integrasjon som nivå for undersøkelse innebærer.

Bakgrunnen for Lockwoods redegjørelse er et oppgjør med hvordan Parsons og hans normative funksjonalisme ifølge han legger frem en teori der systemets problemer forårsaker uorden eller endring i aktørorienterte eller sosiale forhold (Mouzelis, 1997:113). Ut i fra dette skillet fører Lockwood oss videre inn i debatten om struktur vs. aktør. Sosial integrasjon er i stor grad knyttet til system-integrasjon, men det vi lærer av Lockwood her er at aktørens bevissthet rundt problemene knyttet til institusjonene og strukturene spiller en aktiv rolle i spørsmålet om hvorvidt uorden i samfunnsstrukturer forårsaker endring i sosiale forhold.

Når vi da her snakker om sosial uorden vil vi også kunne trekke en mulig definisjon ut i fra begrepsparet om sosial og systemintegrasjon. Det er ikke slik at vi ved å bruke begrepet sosial uorden betinger et ufravikelig aktørorientert fokus for denne avhandlingen, men ved å vise til dette skillet kan en si at det her er snakk om en forståelse av uordensproblematikken som har sin kilde hos handlende individer og deres relasjoner i tid og rom, heller enn strukturelle problemer som virker inn på individene. Sosial uorden kan dermed identifiseres i forholdene mellom aktører i lys av sosial integrasjon/desintegrasjon, men kan også ses i sammenheng med den makroorienterte organiseringen av samfunnet.

Teorier om interaksjon – Erving Goffman

Innledningsvis ble det nevnt at denne avhandlingen har som mål å dra Lockwoods diskusjon av ordensproblematikk ned på interaksjonsnivå, og vi har også allerede redegjort for at diskusjonen primært vil foregå i lys av sosial integrasjon heller enn systemintegrasjon. Integrering/regulering, konflikt, normalitet og sosial integrasjon ble her tatt opp som konsepter ment til å representere en del av hvordan ordensproblematikken blir behandlet i sosiologien generelt. Nå vil avhandlingen spisses inn mot dens hovedformål ved å identifisere hvordan uorden håndteres som fenomen i sosiologisk teori basert på sosial interaksjon med Goffman i spissen.

Herbert Blumer har definert symbolsk interaksjonisme som en tilnærming der samfunnet undersøkes ved å ta utgangspunkt i de aktivt handlende individene, livene mennesker lever blir sett som en prosess av pågående handling der deltakerne utvikler linjer av handling i de ulike situasjonene de møter (Blumer, 1969:20). Symbolsk interaksjonistisk teori er fundert på at den sosiale organiseringen i samfunnet er et rammeverk som aktive individer spiller ut sine handlinger innenfor (Blumer, 1969:87). Som en preliminær redegjørelse kan en si at sosial uorden i interaksjonsteorier vil ha sitt utgangspunkt i nettopp menneskers handlinger eller opptreden i samfunnet. Et annet aspekt av undersøkelse av ordensproblematikk i interaksjonistisk teori har vi fra Howard Beckers «Outsiders», som tar opp aspekter ved individer som kan betegnes som avvikende fra «normalen» og utviklingen av subkulturer som resultat av avvik og forskjeller (Joas & Knöbl, 2009:142). Hos Goffman har vi et interaksjonistisk perspektiv som må skilles fra Blumers symbolske interaksjonisme ved at førstnevnte antar en noe mindre individualistisk tilnærming (Guneriusen, 1996:154). Mer konkret innebærer dette at ordensproblematikken hos Goffman diskuteres koblet til forståelsen av sosial interaksjon i hans omfattende analyser av individer, grupper og samfunn.

Å trekke frem én enkelt samfunnsviter som skal gi svar på spørsmålet som stilles i denne avhandlingen kan virke begrensende i forhold til den mengde av teori som kunne blitt tatt i bruk når en vil se på forståelsen av ordensproblematikk i interaksjonsteori. Å gå i dybden på det brede perspektivet på interaksjon vi finner hos Goffman gir imidlertid en unik mulighet til identifisering av et bidrag til ordensforståelse gjennom diskusjon av et mer eller mindre samlet, empirisk og teoretisk fundert perspektiv. Å studere det vi her har definert som sosial uorden vil ikke si å skape noe nytt basert på Goffmans teorier, men å ta tak i den delen av

hans bidrag som går på fundamentet for den form for uorden som kan oppstå mellom individer og grupper eksemplifisert gjennom sammenbrudd i interaksjoner, pinlighet, og konflikt mellom roller. Ved å gjøre dette kan en identifisere hvordan uorden forklares og undersøkes i en interaksjonsteori som tilsynelatende kan virke å være fundert på sosial orden, med henvisning til Goffmans beskrivelse av en «interaksjonsorden».

Ordensproblematikk hos Goffman

Med dette som bakgrunn gjenstår fortsatt å identifisere de tematikker hos Goffman som kan bidra til en forståelse av sosial uorden. Som vi også nevnte innledningsvis har denne identifiseringen forgått først ved en gjennomgang av materiale hos Goffman selv, spørsmålet blir da hva kan vi finne av perspektiv på ordensproblematikk i hans teori og analyser. I forordet til den norske utgaven av «The Presentation of Self in Everyday Life» skriver Fredrik Barth at rollespill, selvpresentasjon og inntrykksmanipulering er grunnleggende trekk ved et samfunn og at disse i følge Goffman må forstås før man kan gå videre i undersøkelsen av samfunn og sosialitet i en større sammenheng (Goffman, 1959:8). Denne beskrivelsen antyder Goffmans fokus på betydningen av å forstå separate begreper eller konsepter i det sosiale liv forut for de større sammenhengene, altså kan en si at det foreligger et fokus rettet mot at vi må forstå hva den sosiale interaksjonen er bygget opp av. I en søken etter ordensproblematikken slik den er forstått av Goffman kan en dermed se for seg at det blir sentralt å ha kjennskap til de ulike bestanddelene i hans interaksjonsteori. Dette skal i denne forbindelse gjøres ved en undersøkelse av hans dramaturgiske perspektiv og dermed gjennom begreper som *selvpresentasjon*, *rollespill*, *inntrykkskontroll*, *situasjonsdefinisjon* og *iscenesetting; frontstage & backstage*.

En kan si at Goffman aldri forsøkte seg på en helhetlig og altomfattende samfunnsteori og at han heller ikke har lagt vekt på det institusjonelle og historiske grunnlag for sosial eller samfunnsmessig orden (Fine et al., 2000:x). Likevel er det ikke dermed sagt at en ikke kan identifisere en helhetlig teori ut fra hans arbeider; det Goffman har gitt sosiologien kan også beskrives som et helhetlig rammeverk for å forstå samhandling mellom mennesker. Goffman selv beskrev sitt sosiologiske prosjekt som en analytisk behandling av ansikt-til-ansikts interaksjons funksjon eller virkemåte (Goffman, 1983:2), (Fine et al., 2000:xxvi). Dette prosjektet kan kanskje ikke tydes som lineært og samlet, men det har en stabil institusjonell

kjerne og en vedvarende rød tråd som har som mål å behandle alt som foregår mellom mennesker i ulike situasjoner, grupperinger og samfunn (Fine et al., 2000:xxvii). Her kan en se for seg at det hos Goffman eksisterer et helhetlig perspektiv på den sosiale ordenen på interaksjonsnivå og at det ut i fra de ulike begreper og konsepter han gir oss er mulig å undersøke hva kjernen i hans interaksjonsorden består av. I denne avhandling vil dette undersøkes gjennom temaet «interaksjons-orden?», der vi primært tar for oss «The Interaction Order» og «The Nature of Deference and Demeanor», i lys av hvordan vi kan beskrive kjernen i hans arbeider når det kommer til ordensproblematikk.

Normalitet ble i dette kapittelet trukket frem i tilknytning til Garfinkel, denne redegjørelsen har også lagt grunnlaget for en identifisering av ordensproblematikk hos Goffman. Vi skal se hvordan hans fokus på de pinlige opptredener og tiltak for gjenoppretting av normalitet i interaksjoner kan bidra til å gi innsikt i hvordan problemer i interaksjon håndteres hos Goffman. Videre har vi også identifisert en linje av normalitet som mer direkte kan knyttes til konsekvenser av avbrutt eller feilslått samhandling mellom mennesker i artikkelen «Normal Appearances», en del av boken «Relations in Public». Dette emnet vil gi oss en måte å sette Goffman inn i en større sammenheng av hvordan aktørorienterte tilnærminger i sosiologien forstår ordensproblematikk.

Trekker vi tråden tilbake til Lockwoods studie av orden/uorden sammen med det tidligere nevnte argumentet om det avhengige forholdet mellom makro- og mikroorientert sosiologi kan en finne en ytterligere motivasjon bak valget av Goffman for denne problemstillingen. Lockwoods tilnærming orienterer seg mot to makrosentrerte teoretiske retninger, men med et fokus på sosial integrasjon i form av solidaritet, konflikt og sosial endring, forankret i strukturorienterte forklaringer fra marxistisk og durkheimiansk sosiologi (Collins, 1994:vi). Makrostrukturer i samfunnet må ses i sammenheng med det faktum at samfunn ikke ville eksistert uten sosiale aktører. Slik sett kan en se for seg en nær kobling mellom mikroorienterte forhold og makroperspektiver på samfunnet, det er likevel et stort gjennomgående skille mellom det å anerkjenne aktøren og det å ta utgangspunkt i handling i sosiologien. Den store forskjellen mellom aktør og struktur som utgangspunkt kan sies å være at man i interaksjonistiske teorier på en eller annen måte fremlegger at aktørene er grunnlaget for hvordan samfunnet som helhet fungerer og spesielt med den holdningen at en må forstå samhandling før en kan forstå samfunnet som helhet (Blumer, 1969:6).

Denne beskrivelsen gjør at det er vanskelig å plassere Goffman i noe annet en den aktørorienterte retningen. Men det er også et viktig poeng at det å dra Lockwoods problemstilling ned på interaksjonsnivå ikke innebærer utelukkelse av strukturer og mer strukturorienterte perspektiver. Nettopp derfor falt valget på Goffman som utgangspunkt for diskusjonen av sosial interaksjon og sosial uorden. Goffman har i sin tid sagt at han ikke ønsker å definere seg selv i en kategori som interaksjonist (Verhoven, 1980:214). Men med bakgrunn i denne redegjørelsen vil det å ta for seg Goffman her betinge et primært aktørorientert utgangspunkt. Likevel kan det også være spennende å se på hvilken måte dette utgangspunktet gir implikasjoner for en forståelse av ordensproblemet på system og samfunnsnivå. I kapittelet «integrasjon-desintegrasjon-anomi» skal vi se nærmere på skillet mellom sosial- og systemintegrasjon, og ut i fra dette trekke frem ulike sider av Goffman som kan sies å befinne seg på henholdsvis struktur eller aktør nivå. Poenget er at ved å ta i bruk Goffman kan vi få tilgang til et omfattende teorigrunnlag som søker å få tak i essensen i samfunnet vi lever i ved å ta utgangspunkt i de minste bestanddelene, men også gjennom dette kunne si noe om hvordan systemer fungerer som helhet. Videre har en elementer hos Goffman som mer direkte strekker seg fra et strukturorientert perspektiv, spesielt synlig gjennom hans analyser av *totale institusjoner* i «Asylums» (Goffman, 1961).

Kapittel 2

Den dramaturgiske metaforen og de mislykkede fremførelser

Pierre Bourdieu har uttrykt at det Goffman introduserte til sosiologien var muligheten til å studere de uendelige små tingene i samfunnet, mer spesifikt mente han at Goffman gav oss verktøyene til å undersøke det som er så selvsagt og umerkelig mellom mennesker at de fleste ville oversett det (Bourdieu, 2000:3). Verktøyene som kommer til syne i Goffmans dramaturgiske perspektiv er eksempler på nettopp dette. For å undersøke konsepter hos Goffman i forhold til forståelse av ordensproblematikk ble det her sett som essensielt å identifisere det som for han driver analysene fremover, eller den røde tråden i hans arbeider. En kjerneidé hos Goffman er tanken om at sosialt liv formes av våre relasjoner til hverandre og at vi ved å skape og opprettholde disse relasjonene gjennom selvpresentasjon og selvframstilling i ulike rolleskikkelser skaper grunnlaget for et fungerende sosialt system (Lemert & Branaman, 1997). Et samlende perspektiv Goffman tilbyr i denne sammenheng er den dramaturgiske metaforen. Begrepet dramaturgisk er i følge Goffman selv brukt som et retorisk grep og det er ikke ment som en ren analogi mellom teateret og hverdagsinteraksjon mellom mennesker, men det gir en begrepsramme der sosial interaksjon deles opp i analytiske konsepter hentet fra teateret og scenelivet (Goffman, 1959:210).

Hva innebærer så et dramaturgisk perspektiv? Det handler om hvordan personer styrer og kontrollerer inntrykket de avgir gjennom en særegen fremstilling av seg selv og sin aktivitet, og om hvordan personer dermed styrer hva som er godkjent og ikke-godkjent innenfor rammen av det som iscenesettes i situasjonene (Goffman, 1959:9). Det som da blir relevant innenfor den gjeldende problemstilling er å se om det dramaturgiske perspektivet tillater tilstrekkelig undersøkelse av sosial uorden, eller om det er det ordnede som får hovedrollen. De prinsipper som slås fast i «The Presentation of Self in Everyday Life» er i følge Goffman gjennomgående dramaturgiske, blant de mest sentrale begrepene har vi selvpresentasjon, rollespill, inntrykkskontroll, situasjonsdefinisjon og iscenesetting; frontstage & backstage.

Selvpresentasjon i sosiale situasjoner kan i lys av det dramaturgiske perspektivet beskrives som å fremføre en rolle. Sceneligningen gjør at vi kan si at det her handler om å

sammenligne et skuespill med oppdiktete dramatiseringer, med den virkelige situasjonen i menneskers hverdagsliv. For å trekke selvpresentasjonen eller rollespillet inn mot virkeligheten sett fra det dramaturgiske perspektiv må en begrense settingen fra tre til to parter. Til forskjell fra en scene hvor skuespillere interagerer med hverandre mot et passivt publikum, vil det i virkeligheten være snakk om én *opptredende* og en eller flere *tilstedeværende* som mottar og svarer på informasjonen som fremføres (Goffman, 1959:9). Den dramaturgiske metaforen må også ta høyde for skillet mellom det planlagte og kjente i skuespill og det ukjente i hverdagslige interaksjoner. I lys av dette presenterer Goffman begrepet «felles situasjonsdefinisjon» som en forklaring av hvordan alle parter innledningsvis i et møte fremkaster en definisjon av situasjonen som skal legge grunnlaget for deltakernes informasjon om hva som er akseptert innen for situasjonens grenser (Goffman, 1959:17) Situasjonsdefinisjonen den enkelte fremhever, vil gi inntrykk av hvem de er i denne situasjonen, og dermed kan en si at en binder seg til en rolle for den gjeldende samhandlingen (Goffman, 1959:18). Ansikt-til-ansikt interaksjon består for Goffman av to hoveddeler, det inntrykket vi gir, og det vi avgir. Det er av avgjørende betydning for interaksjonen at partene har en viss kontroll over både tilsiktede inntrykk som gis og utilsiktede formidlinger som avgis gjennom for eksempel kroppsspråk, da betegnet som inntrykkskontroll (Goffman, 1959:12).

Denne preliminnære, innledende diskusjonen har gitt oss versjonen av Goffmans dramaturgiske perspektiv som går på å analysere hvordan mennesker interagerer med hverandre i lys av det som gir grunnlaget for ordnede relasjoner. I dette kapitlet tar vi utgangspunkt i Goffmans dramaturgiske metafor i forhold til hvordan de ulike analyseverktøyene legger til rette for undersøkelse av sosial uorden, slik at vi videre kan diskutere hvorvidt det dramaturgiske perspektivet er egnet til å undersøke ordensproblematikk. En kan si at den foreliggende diskusjonen dermed tar utgangspunkt i analysens bakside, altså det dramaturgiske perspektiv sett ut i fra det som kan gå galt i selvfremstillingen. Det er i den forbindelse valgt å fokusere på: «feilaktig definisjon», «selvmotsigende roller», «kommunikasjon i strid med rollen», og «manglende inntrykkskontroll».

Feilaktig definisjon

En felles situasjonsdefinisjon er utgangspunktet for en fungerende sosial samhandling, i følge Goffman betyr ikke dette at det må forekomme en direkte enighet om alle elementene i en situasjon og hva disse betyr, men en slags foreløpig enighet om hva som står på spill og hva som skal skje (Goffman, 1959:18). Alle tilstedeværende vil gi sitt bidrag til en tentativ og generell definisjon som fungerer som en rettesnor for hvilke spørsmål som godtas innen for de gitte rammer, en foreløpig enighet som vil variere sterkt ut i fra typen situasjon det gjelder. (Goffman, 1959:18) Som eksempel trekker Goffman frem at i en situasjon der to venner kommer sammen til lunsj, vil partene hele tiden vise forståelse, respekt og interesse for hverandre, mens det på samme sted i en varetransaksjon mellom to parter skapes en situasjonsdefinisjon basert på at den serviceytende vil gi inntrykk av å ærlig ha kundens egen interesse som det viktigste og kunden vil vise respekt for den kompetanse og integritet den serviceytende har (Goffman, 1959:18-9).

Situasjonsdefinisjonen har som funksjon å la partene treffe valg om hvilken behandling en ønsker å gi de andre, samt hvilken behandling en selv skal kreve (Goffman, 1959:20). Dersom den innledende definisjonen gjøres på bakgrunn av korrekte inntrykk fra de ulike partene kan situasjonen forløpe ryddig, og det foreløpige felles standpunkt vil kunne utvikle seg videre i henhold til den informasjonen som deles. Konseptet om definisjon av situasjoner kan dermed ses på som en arena for undersøkelse av ordensproblematikk på den måten at grunnlaget for samhandling mellom mennesker er basert på en felles oppfattelse av det foreliggende når de kommer sammen med andre (Goffman, 1959:18).

I følge Goffman er denne foreløpige samstemmigheten eller fellesskapet i oppfattelsen av hva situasjoner innebærer, kjernen i interaksjonen. Det foreligger også en tendens til at en vil godta hverandres fremsatte definisjoner, altså at de grunnleggende definisjonene ikke er i stor nok motsetning til hverandre til at det vil oppstå motsigelser på dette stadiet (Goffman, 1959:17). Som begrunnelse for betydningen av den felles situasjonsdefinisjonen legger Goffman frem at en lettere kan treffe et valg om hvilken behandling en har krav på, samt hva de andre krever av han dersom det foreligger en form for enighet før dette utvikles videre når interaksjoner har kommet inn i nye faser (Goffman, 1959:20). Situasjonsdefinisjonen bygger på noe som er felles for mennesker, en tanke som igjen kan i trekkes tilbake til Durkheim og hans forståelse av solidaritet. Der det hos Durkheim er

snakk om fellesskap i verdier og moralske holdepunkter i et makroorientert perspektiv på solidaritet, kan vi si at det hos Goffman handler om felles verdier og moralske evt. normative holdepunkter som utgjør en kraft som binder oss til andre mennesker. Tilhørigheten til samfunnet er da hos Goffman tuktet på den enighet eller overenstemmelse over hvordan sosial interaksjon fungerer.

Implisitt i tanken om at en felles situasjonsdefinisjon er et grunnlag for god interaksjon mellom mennesker ligger, tanken om at uorden i situasjonsdefinisjonen gir grunnlag for en dårlig opplevelse, altså muligheten for en feilaktig situasjonsdefinisjon (Goffman, 1959:20). Når Goffman legger frem hvordan vi i en ordnet forstand tenderer til å godta hverandres definisjoner må det også finnes situasjoner der dette ikke skjer. En kan se for seg at to mennesker kommer sammen på et feiloppfattet grunnlag fra en eller flere persons side, lunsjen mellom venner kan fra den enes side være oppfattet som et vennskapelig og uformelt møte, mens den andre har motiv om å fremme en forretningsidé eller få noe mer ut av situasjonen. Situasjoner der definisjoner er basert på sterkt varierende motiv eller regler gir et sårbart grunnlag for felles situasjonsdefinisjon, illustrert slik av Goffman;

Ettersom en person faktisk gjennom sin opptreden gir en definisjon av situasjonen når han kommer sammen med andre, kan vi gå ut i fra at det kan skje ting i interaksjonens løp som strider mot, svekker eller på annen måte skaper skepsis vedrørende denne definisjonen (Goffman, 1959:20).

I eksempelet ovenfor kan begge parter gi uttrykk for den vennskapelige og uformelle siden ved møtet i sin versjon av den innledende definisjonen, og først når interaksjonen kommer i gang vil den ene begynne å oppfatte den andres skjulte motiver. Dersom en underveis i samhandling opplever at en eller flere deltakere har definert situasjonen eller fremstilt seg på en måte som ikke svarer til det som ytres i den videre samhandlingen, vil dette ha alvorlige konsekvenser for interaksjonen som gjerne viser seg i form av skam hos den «skyldige», samt pinlige stemninger og rådvillhet i situasjonen som helhet (Goffman, 1959:20). Goffman peker på at samfunnet er bygget på et prinsipp om at visse sosiale kjennetegn hos en person gir rettigheter i form av respekt, og at dersom en fremstiller seg selv på feilaktig grunnlag i forhold til disse sosiale kjennetegnene brytes et annet prinsipp om at man ikke får fremstille seg selv som noe annet en det man er (Goffman, 1959:20).

Hovedpoenget hos Goffman kan i denne sammenheng sies å være at når situasjonsdefinisjonen bygges på at en har fremstilt et feilaktig bilde av seg selv, har en lagt frem krav om en moralsk anerkjennelse man ikke har grunnlag for å kreve og interaksjonens deltakere vil oppleve å ikke lenger få på grep om hvordan denne personen skal behandles eller anerkjennes (Goffman, 1959:20). Den forvirringen som oppstår på bakgrunn av dette kan være kilde til at den ordenen en forventer i situasjonen brytes opp, vi står her ovenfor en innledende innsikt om forståelsen av uordensproblematikk i henhold til hvordan den kan tydes i Goffmans interaksjonistiske perspektiv. Det handler om at vi har visse forventninger til menneskene vi omgir oss med, vi baserer oss på at de andre vil fremvise en korrekt versjon av seg selv, når dette ikke skjer vil det oppstå en form for rådvillhet ved at man ikke lenger vet hva som kreves i interaksjonen.

Som tillegg til muligheten for en avbrutt kommunikasjon på basis av en svikt i situasjonsdefinisjonen går fokuset hos Goffman raskt over på en rekke tiltak for gjenoppretting satt i gang for å skape balanse i interaksjonen. Igjen er det altså med utgangspunkt i en søken etter orden at uorden dukker opp som en midlertidig brems, vi snakker her om at det i oppdagelsen av en feilaktig definisjon vil oppstå eller settes i gang ulike «defensive tiltak» fra de deltakende. Dersom vi har å gjøre med en person som ønsker å verne om sin egen, om enn feilaktige, fremstilling av seg selv og dermed sin versjon av definisjonen, vil denne personen kunne verne om sin versjon og taktisk sette i gang et forsvar som fremmer at hans perspektiv faktisk ikke er galt (Goffman, 1959:21). I situasjonen med den vennskapelige lunsjen vil for eksempel hans motiv kunne forsøkes rettfærdiggjort ved å hevde at hans forretningsidé ikke bryter prinsippet om den uformelle og oppriktige vennskapeligheten mellom partene. Videre kan også den andre parten i lys av sitt ønske om å opprettholde sin respekt for motparten kunne sette i gang såkalte «avvergende tiltak», og redde den andre ut av den pinlige situasjonen ved å for eksempel ikke reagere på det motivet som bryter med hans egen definisjon av situasjonen (Goffman, 1959:21). Det handler om at vi mennesker forsøker å holde på ordenen i situasjonen og der dette ikke fungerer, for eksempel som i møtet mellom venner med ulike motiv, vil det foregå forsøk på å fjerne eller glatte over det som kunne beskrives som en sosial uorden.

En kan her se en likhet mellom Goffmans forståelse av normalitet og analysene fra Garfinkels «breaching experiments», der det i begge tilfeller handler om at frykten for det ukjente i samhandling med andre mennesker gjør at vi aktivt går inn for å stabilisere, gi

mening til eller normalisere andres og egen atferd. Vi gjør alt vi kan for å unngå det utrygge og pinlige, og det kan også argumenteres for at sosial uorden kanskje først og fremst kommer frem hos Goffman når det er snakk om disse defensive tiltakene. Når det først har oppstått en situasjon med det Goffman omtaler som en «mislykket fremførelse», vil aktørene straks begynne arbeidet med å gjenopprette den tidligere ordnede stemningen i situasjonen, slik sett blir de defensive tiltakene en reaksjon på uorden.

Selv motsigende roller og misvisende opptreden

Rollespill er kanskje et av fenomenene Goffman har lagt størst vekt på i form av at ulike sosiale roller spilles ut i de ulike situasjonene vi møter til daglig, også nært knyttet opp til det dramaturgiske perspektivet og til situasjonsdefinisjonen. For Goffman kan en sosial rolle defineres som; «utøvelsen av de rettigheter og plikter som er knyttet til en bestemt «status» (Goffman, 1959:23). Videre vil en sosial rolle kunne omfatte en eller flere enkeltroller som spilles ut ved ulike anledninger ovenfor forskjellige typer av publikum eller tilstedeværende, der det oppstår en type sosialt forhold som passer til en viss enkeltrolle personen er innehaver av (Goffman, 1959:22). I følge Goffman er «rolle» den mest grunnleggende bestanddelen i sosialisering (Lemert & Branaman, 1997:35). Arrangeringen og plasseringen av samfunnets aktiviteter er skapt gjennom roller, og det er også rollene som forsterker disse bestanddelene av interaksjon og samfunnsliv. Det er for Goffman altså av stor betydning for samfunnet som helhet hvordan individer utvikler seg mot visse sosiale roller og lærer seg å spille dem ut korrekt. Det er et viktig poeng her at begrepet «rolle» hos Goffman må ses i lys av begrepet «rutine», at rollene vi spiller har sin kilde i på forhånd fastlagte handlingsmønstre. Når en samfunnsforsker står ovenfor en observasjon av en interaksjon, vil de rollene han her oppfatter at personer spiller ut måtte ses i sammenheng med noe utover det situasjonsbestemte. Rollen eller rutinen som spilles ut i situasjonen kan igjen overføres til de strukturelle forholdene som ligger bak de internaliserte sosialiseringprosessene et individ bærer med seg (Goffman, 1959:22).

Goffman bruker betegnelsen «opptredener» om de aktivitetene som utfolder seg i en bestemt gruppes interaksjon. Utgangspunktet for å fremstille seg selv under en opptreden er å ha tro på rollen man spiller, dette gjelder i all form for interaksjon (Goffman, 1959:24). Troen på rollen en spiller kan vise seg i form av en full overbevisning om at inntrykket en

fremviser samsvarer med det sanne eller riktige «jeget» til personen, eller det kan forekomme i mer bevisst manipulerte og inntrykksstyrende former, men fellesbetegnelsen er likeledes at en har en overbevisende tro på rollen (Goffman, 1959:25).

Når det da kommer til begrepet selvmotsigende roller har Goffman fokusert på fremstillinger i grupper eller der det er flere personer, et lag som presenterer seg for omverdenen eller iscenesetter en presentasjon. I slike situasjoner har laget i oppgave å opprettholde en slags fasade ovenfor sitt publikum, der den informasjonen som styrker den ønskede situasjonsdefinisjonen fremheves mens andre forhold holdes tilbake som «lagets hemmelighet» (Goffman, 1959:119). Laget må i denne situasjonen være i stand til å holde på sine hemmeligheter når rollene spilles ut, men ulike versjoner av selvmotsigende roller kan spilles ut av såkalte «mellommenn», eller personer viss lagtilknytning er ambivalent. Her kan det handle om en person utenfor laget som har fått tilgang til det som foregår bak fasaden og som deretter deler dette med resten av publikum, eller på motsatt vis kan det være en fra laget som opptrer som om han skulle være en del av publikum for å få tilgang til hvordan informasjonen som deles av laget mottas av publikum (Goffman, 1959:122-3). Problemene som oppstår med slike selvmotsigende roller beskrives av Goffman hovedsakelig ut i fra en begrunnelse for hvorfor selvmotsigende roller eksisterer, samt ved en redegjørelse av hvilke typer selvmotsigende roller som finnes. Dette vil vi ikke gå i detalj på i denne sammenheng, fordi det ut i fra den foreliggende problemstillingen vil være mer interessant å se hvordan utøvelsen av de selvmotsigende rollene kan kobles til uorden.

Dersom selvmotsigende roller spilles ut skjult og ikke avsløres utenfor de som har informasjonen i utgangspunktet vil interaksjonen fortsatt være innenfor den ordenen som forventes av både de opptredende, tilskuerne og andre tilstedeværende. Dersom en av de «doble rollene» avsløres vil det derimot i følge Goffman kunne føre til en tapt anseelse for laget som helhet (Goffman, 1959:139)

En kan se på Goffmans redegjørelse for selvmotsigende roller som kilde til mulig konflikt i sosiale situasjoner. Der en selvmotsigende rolle spilles ut vil det være større fare for å avsløre at noe holdes skjult for de andre deltakende. Eksemplifisert av Goffman gjennom formannens funksjon som mellommann på fabrikkene. Formannen spiller til hverdags rollen som kollega til de andre arbeidende, men har også til rolle å rapportere til ledere, der lojaliteten kontinuerlig vakler mellom to ulike roller (Goffman, 1959:126). I en slik situasjon vil det ikke være den selvmotsigende rollen i seg selv som er skjult, men heller

informasjonen som deles med de ulike lagene og den som utspiller rollen. Vi skal derfor gå over til å se hvordan avsløringer innad i slike situasjoner i grunnen henger sammen med konseptet om misvisende opptredener for Goffman.

Publikumet eller de tilstedeværende i en situasjon vil i ulik grad føle at det inntrykk en opptredende søker å avgi er falskt eller sant, det vil på bakgrunn av uintendert kroppsspråk eller små tegn kunne skapes en tvil blant publikum som den opptredende ikke alltid har fullstendig kontroll over (Goffman, 1959:55). Tvil fra de tilstedeværende vil i denne sammenheng kunne ses i lys av at det er en begynnende uorden, en frykt for at noe ikke stemmer og at vi ikke har oversikt over situasjonen. I tråd med at den opptredende må ha tro på den rollen han spiller, må han også forsøke å ha tro på det inntrykket han avgir til de tilstedeværende. En slik kontroll kan for Goffman ligge forut for rollen i seg selv, og ses på som oppskriften til hvordan en rolle skal spilles, eller rollens uttrykk til andre. Det handler da om at vi ved å kun presentere de elementene av oss selv som passer til rollen vi spiller kan styre andres inntrykk av oss selv. Det kan virke som at det hos Goffman er liten eller ingen forskjell mellom å spille en rolle som du oppriktig ser som en genuin representasjon av deg selv, og det å bevisst manipulere folk ved å gi et uttrykk som er mer ønskelig enn det du selv synes om deg selv. Kjernen i rollespill er å selv ha tro på den rollen du spiller, og har du dette under kontroll vil du kunne oppnå suksess i din interaksjon med andre, problemer med iscenesettelsen, bekymring for hvordan en fremstår, skamfølelse, tvetydig holdning til seg selv og de andre, er en del av de dramaturgiske elementer som kjennetegner menneskets situasjon (Goffman, 1959:196)

En misvisende opptreden trenger på bakgrunn av dette ikke bare betinges av om opptredenen i seg selv representerer den opptredendes virkelige person, men om det han forsøker å formidle er det som blir formidlet (Goffman, 1959:55). Avsløringen av den selvmotsigende rollen er et eksempel på dette, der troen på den rolle en spiller hele tiden må kontrolleres i form av inntrykkene som avgis til de tilstedeværende som ikke har tilgang til den hemmelige informasjonen. Det kan ut ifra dette tolkes som en forståelse av at en ordnet sosial interaksjon ikke betinger ekte fremstilling av seg selv, men heller en tro på den du ønsker å være.

Goffmans konsepter om rollespill representerer en av de minste bestanddelene i sosial interaksjon. Spillet som spilles er basert på roller skapt gjennom en læringsprosess, der hvert enkelt individ bygger opp et bilde av seg selv som deles inn ulike roller tilpasset ulike

typer av situasjoner (Goffman, 1959:22). Det at mennesker i det hele tatt klarer å forholde seg til hverandre er for Goffman altså basert på at det samme gjelder for alle. At alle individer har et sett med roller som spilles ut i ulike situasjoner. Om vi snur på dette kan en stille spørsmålet om hvordan sosial interaksjon hadde sett ut uten et spill basert på ulike roller. I en sosial virkelighet der det ikke ville vært mulig å få inntrykk av hvilke rettigheter og plikter, slik sett status⁶, en må ta høyde for at de en interagerer med har, kan en se for seg en kaotisk form for interaksjon og hyppige avbrudd med fornærmelser og pinlighet. Det er altså på bakgrunn av de begrepene vi hittil har diskutert hos Goffman mulig å tolke de regler som beskrives ved hjelp av den dramaturgiske metaforen som nødvendige for å få til samhandling mellom mennesker, på lignende måte som et skuespill er avhengig av et manus eller i det minste retningslinjer i forhold til hva som skal skje på scenen, for å gi mening, og ikke ende i kaos.

Kommunikasjon i strid med rollen

Det ble tidligere antydnet at rollene som spilles ut ikke nødvendigvis baserer seg på hvem den opptredende «virkelig» er, Goffman fremhever heller betydningen av om de eller den opptredende vellykket klarer å utgi seg for det eller den de ønsker å være (Goffman, 1959). Problemer med å avgi et korrekt ønsket inntrykk kan komme av det Goffman omtaler som «kommunikasjon i strid med rollen». I sammenheng med at interaksjon ofte baseres på et lagspill der laget som opptrer har tilgang til mer informasjon en de andre tilstedeværende har Goffman trukket frem at foregår skjult kommunikasjon bak kulissene – «backstage», som publikum ikke må få vite om, der de opptredende midlertidig tar en pause fra rollen de spiller. Han omtaler videre tre typer av situasjoner der den opptredende tar del i kommunikasjon som strider i mot det offisielle inntrykk som skal avgis i interaksjonen; «behandling av ikke tilstedeværende», «diskusjon av sceneinnretningen» og «hemmelig forståelse» innen et lag (Goffman, 1959:143). Disse typer av situasjoner kan dermed dreie seg om baksnakking, planlegging av holdninger og replikker eller innrømmelse av manglende oppriktighet til visse personer, men ikke alle (Goffman, 1959:143-59). I lys av den foreliggende problemstilling er det ikke nødvendig å gå i detalj på hva slike skjulte kommunikasjoner inneholder, men mer relevant blir det å undersøke hva Goffman sier om

⁶ Se definisjon av sosial rolle på side 26.

hvordan disse kommuniseres i det spillet som spilles, og også hva som skjer når noe som skulle vært forbeholdt «backstage» blir delt med publikum på «frontstage».

I Goffmans beskrivelse av kommunikasjoner som strider med det inntrykket en ønsker å avgi trekkes det frem at det ikke er klart i en hver situasjon hvem som hører til laget og hvem som er utenforstående (Goffman, 1959:159). I situasjoner der tilhørigheten er uavklart, handler det om at to mennesker som kommer sammen og er usikre på hverandres posisjon og «lagtilhørighet» må utvise taktfullhet og forsiktig føle seg frem med antydninger for ikke å avdekke hemmeligheter som var ment skjult for den andre (Goffman, 1959:161). Goffman identifiserer en mulig kilde til problemer når begge eller en av partene oppdager at den andre ikke er en del av eget lag, men her heller skulle hatt rollen som publikum. En kan for eksempel se for seg at en ansatt i en serviceytende bedrift forveksler en kunde med en ansatt, og slik sett gir kunden tilgang til informasjon som svekker det inntrykk kunden hadde om bedriftens ærlighet og behandling av kunder. I en slik situasjon skulle den ansatte vært forsiktig i sine antydninger for å forsikre seg om den andres rolle og lagtilhørighet. Den innledende identifiseringen av lagtilhørighet kan i følge Goffman forekomme gjennom tvetydige anmerkninger for å hale ut den andres posisjon forsiktig (Goffman, 1959:161). Har en først oppdaget at informasjon som skulle vært hemmelig har blitt delt refererer Goffman til at midlertidige korrigeringer kan finne sted, der en av partene for eksempel går inn i et dobbeltspill for å redde situasjonen. I eksempelet ovenfor kan en se for seg at kunden av respekt for den ansattes posisjon ikke gir til kjenne sin egen posisjon som kunde og heller ikke bemerker det feilaktige inntrykket, noe Goffman omtaler som et «dobbeltspill», der følgen er at avbrutt kommunikasjon eller pinlighet unngås (Goffman, 1959:162). Situasjonene det er snakk om, er ofte de hvor grensene mellom «frontstage» og «backstage» er uklare, og i denne sammenheng kan mangelen på grenser ses som en kilde til uorden.

... den opptreden et lag fremfører ikke er en spontant, umiddelbar reaksjon på situasjonen, som oppsluker alle lagets krefter og utgjør deres eneste sosiale realitet (Goffman, 1959:172).

Realiteten som befinner seg på lagets «backstage» kan altså være like viktig for interaksjonen som det som foregår når situasjonen «spilles ut» for de øvrige tilstedeværende. De hemmelige kommunikasjonene som feilaktig kommer frem for offentligheten på «frontstage» kan bidra til å avsløre at spillet var planlagt fra de

opptredende sin side (Goffman, 1959:170). Videre er det nødvendigvis slik at de opptredende også er publikum for det andre lagets opptreden, og dermed vil en ha en forståelse for hvordan spillet spilles på tross av at en ikke har fullstendig innsikt i informasjonen som ligger hos det andre laget (Goffman, 1959:173). Forståelsen av spillet mellom mennesker er hos Goffman tuftet på at en ikke alltid ønsker å vite alt, at betydningen av ryddighet og orden i interaksjonen er viktigere enn gjennomgripende deling av informasjon. Slik sett kan vi si at hans tanke om at vi mennesker vet at det hele (les: interaksjonen) er et spill, men sammenbrudd kan likevel oppstå dersom vi blir «pinlig» klar over iscenesettelsen og da spesielt dersom det blir eksplisitt uttrykt i form av kommunikasjon i strid med rollen.

Manglende inntrykkskontroll

Feilaktig situasjonsdefinisjon, misvisende opptredener i lys av selvmotsigende roller og kommunikasjon i strid med rollen er alle konsepter bygget på en forståelse av at reglene for interaksjon må være gjenstand for undersøkelse når vi ønsker å forstå den sosiale virkeligheten. Vi har sett hvordan det også til en viss grad er mulig å tolke Goffmans forståelse av ordensproblematikken gjennom det dramaturgiske perspektivet, først og fremst gjennom det moralske og respektfulle innholdet i det som mennesker uttrykker seg i mellom. Men i henhold til orden og uorden som en grunnlagsproblematikk har vi ikke fått en tilstrekkelig innsikt i hva det dramaturgiske perspektivet bidrar med i henhold til forståelsen av uorden. Spørsmålet er hvilken betydning det dramaturgiske perspektivet har for ordensproblematikken og det skal i den forbindelse hentes frem et siste begrep før diskusjonen av innholdet i det dramaturgiske perspektivet avrundes. Vi har tidligere vært inne på inntrykk som avgis i sosiale situasjoner, og den foreliggende diskusjonen vil ta for seg problemer knyttet til inntrykkskontroll.

Det må i følge Goffman klart skilles mellom to diametralt forskjellige måter å gi tegn til mennesker på. Først er det snakk om det uttrykket vi gir fra oss med hensikt, og dernest det uttrykket vi avgir i form av den helheten av oss som blir oppfattet av andre; både tilsiktet og utilsiktet. Suksessen med å gi og avgi inntrykk på en måte som gjør interaksjon med andre behagelig og uten problemer er knyttet til inntrykksmanipulasjon i en persons selvpresentasjon i en interaksjon eller opptreden (Goffman, 1959:12). I enhver situasjon vil

informasjon langt utover det som ytres muntlig kunne oppfattes, i form av utilsiktede faktorer, ubeleilige forstyrrelser og pauser (Goffman, 1959:174). Dermed er det i følge Goffman av sentral betydning å kunne kontrollere det inntrykk en avgir, for å unngå å bli avslørt som noe annet enn det en ønsker å fremstå som. Goffman beskriver effekten av misvisende opptreden slik:

... selv et velvillig publikum for kortere tid kan distraheres, forskrekkes og rokkes i sin tro når de oppdager bittesmå motsigelser i det inntrykk det er meningen at de skal få... publikum vil uvilkårlig engasjere seg mindre i interaksjonen selv om de er klar over at den motstridene episoden til syvende og siste var betydningsløs og burde ignoreres fullstendig (Goffman, 1959:50).

Gjennom kontroll med inntrykkene vil mennesker kunne styre hva som formidles i den interaksjonen de befinner seg i, og dermed unngå det Goffman kaller en misvisende opptreden. Slik sett kan en benytte inntrykkskontroll som et begrep som favner om alle sosiale situasjoner og som betegner i hvilken grad situasjonene er vellykkede, i den forstand at vellykkethet handler å om å utgi det ønskede inntrykk. Slik sett innebærer en del av svaret på spørsmålet om hva sosial orden er i Goffmans forståelse, aktører med forhåndskunnskap om hvordan en skal te seg i sosiale situasjoner for å avgi et overensstemmende inntrykk.

Hva skjer så i situasjoner med manglende inntrykkskontroll? Ser vi til sitatet ovenfor kan en her både få inntrykk av hva mangel på inntrykkskontroll består av i form av distraksjoner fra det ønskede inntrykk, samt hvilke konsekvenser det får for eksempel i form av manglende engasjement og forvirring (Goffman, 1959:50). Fra «the presentation of self in everyday life» kan vi finne at «En person som holdes ansvarlig for en utilsiktet handling, først og fremst sår tvil om sin egen opptreden, lagets opptreden eller den opptreden som fremføres av publikum» (Goffman, 1959:173). Når inntrykkene som er avgitt blir avslørt som falske, vil det kunne oppstå pinlige situasjoner, og i følge Goffman vil pinligheten prege hele situasjonen, og oppleves av både den ansvarlige og de tilstedeværende. Et eksempel på en slik situasjon kan være i det en ny person uten en på forhånd avklart tilknytning til verken den opptredende eller de andre tilstedeværende kommer inn i situasjonen og avslører noe av den informasjonen, som den opptredende har forsøkt å holde hemmelig (Goffman, 1959:174).

Videre vil den pinlige situasjonen som regel forsøkes å rettes opp i gjennom forsvarsmekanismer. Til sammenligning kan vi se hvordan uorden eller konflikt fører til sosial endring i de mer makrosentrerte teoriene, mens en svikt i kommunikasjon og samhandling hos Goffman snarere enn å endre fører til et forsøk på å balansere eller gjenopprette den eksisterende orden. Forsvarsmekanismene det her er snakk om er blant annet «dramaturgisk lojalitet», «dramaturgisk omtanke» og «dramaturgisk disiplin». Og kan beskrives som forsøk på å rette opp i situasjonen fra den «ansvarlige» sin side, noe som må gjøres på en måte som krever visse egenskaper for å unngå de pinlige situasjonene. Hva som skjer dersom disse først oppstår kommer frem når Goffman tar for seg opprettingstiltak som publikum til en misvisende opptreden setter i gang for å beskytte de opptredende. Vi vender tilbake til pinlighet i sosiale situasjoner i et senere kapittel.

Vi har nå sett på grunnlaget for undersøkelse av sosial interaksjon hos Goffman i lys av den dramaturgiske metaforen. Sceneligningen og det dramaturgiske perspektivet er benyttet for å se etter begrepenes anvendelse på både de ordnede og de uordnede elementene i sosial interaksjon. Sosial uorden kan gjennom sceneligningen ses som det som ikke går som planlagt, at replikkene ble glemt eller at fasaden ikke ble opprettholdt for publikum. Begreper som selvmotsigende roller, kommunikasjoner i strid med rollen, manglende inntrykkskontroll og feilaktig situasjonsdefinisjon brukes av Goffman i arbeidet med analyse av de mislykkede fremførelser (Goffman, 1959:210).

Oppsummert kan en her si at de konseptene som presenteres av Goffman innen det dramaturgiske perspektivet tar opp elementer av sosial uorden i form av hvordan det spillet som spilles i interaksjoner kan avsløres og dermed skape brudd i kommunikasjon og samhandling. Likevel er det ikke nødvendigvis snakk om uordnet interaksjon, det kan heller virke som om hovedtyngden ligger på beskrivelser av spillet, der elementer av selvmotsigende roller, og kommunikasjon i strid med rollen heller er essensielle deler av spillet enn «feil» og uorden. Samtlige av de konseptene som har blitt presentert her kan tolkes gjennom begrepet mislykkede fremførelser, den dimensjonen som dukker opp for forståelse av uorden i Goffmans konsepter i det dramaturgiske perspektivet må ses som en midlertidig tilstand der individene søker å gjenopprette inntrykket i de mislykkede fremførelsene.

En av Lockwoods hovedinnvendinger mot både durkheimiansk og marxistisk teori i «Solidarity and Schism», var at retningene genererer et uordensproblem som ikke kan

forklares ut i fra noen av de dominante konseptene som deres teoretiske antagelser bygger på (Lockwood, 1992:xiii). Det vi trekker ut fra Lockwood her er at dersom en skal kunne sies å ha gitt uorden som fenomen en likestilt plass til orden bør fundamentet for og konsepter innad i den gjeldende teorien kunne gi grunnlag for å utforske begge begrepene. Goffmans perspektiv og grunnleggende konsepter i den dramaturgiske metaforen kan i lys av den foreliggende diskusjonen forstås som i hovedsak fokusert på hvordan orden som oftest eksisterer i relasjonene mellom mennesker. Uorden i form av mislykkede fremførelser kommer inn som et midlertidig og forstyrrende element. Det kan her se ut til at Lockwoods innvendinger også kan gjelde for Goffmans teori og analyser, altså at teorien gir en grundig forståelse av orden, mens uorden blir et biprodukt. Vi får ikke tilstrekkelig inntrykk av hvilken forståelse Goffman har av uordensproblematikk. Denne preliminare diskusjonen av uordensforståelsen hos Goffman vil imidlertid måtte vurderes opp mot Goffmans bidrag utover det dramaturgiske perspektivet.

Kapittel 3

Interaksjons-uorden?

Begreper og konsepter innen det dramaturgiske perspektivet gir et fundament for Goffmans forståelse av sosial interaksjon. Selvpresentasjon, rollespill og inntrykksmanipulasjon er alle begreper han benytter seg av i stor grad også i senere verker etter «The Presentation of Self in Everyday Life». Det dramaturgiske perspektivet griper imidlertid ikke inn på alle områder Goffman behandler, og med dette som utgangspunkt skal vi her se nærmere på hvilke kilder som blir sentrale for å identifisere Goffmans forståelse av ordensproblematikken sett i lys av en helhetlig interaksjonsteori. Utgangspunktet blir i denne sammenheng først og fremst artikkelen «The Interaction Order» (Goffman, 1983). Målet er å kunne si noe mer om hvilket verdensbilde som ligger til grunn for Goffmans analyser av individ og samfunn. Da det i artikkelen kommer frem en samlet beskrivelse av de regler eller funksjoner som ligger til grunn for sosial samhandling vil dette bli et utgangspunkt for å undersøke om det i Goffmans interaksjonsorden også finnes en «interaksjons-uorden». Artikkelen «The Nature of Deference and Demeanor» vil så bli benyttet som en måte å utdype det som kommer frem i «interaksjonsordenen». I siste del av diskusjonen vil det også forsøkes å trekke en slags konklusjon om Goffmans verdensbilde og dermed implikasjoner for ordensproblematikken ut i fra de innsikter vi får fra «The Interaction Order», samt et utvalg av artikler som bidrar til å fylle ut det som skisseres her.

«Interaksjonsordenen»

I «The Interaction Order» får en forklaringer fra Goffman som bidrar til å skape en helhet i bildet på hva sosial interaksjon innebærer, men spørsmålet er om det også gjelder hans forståelse av ordensproblematikken. Her kommer det som et utgangspunkt til interaksjonsorden en definisjon av sosial interaksjon. Goffman skriver at sosial interaksjon kan i begrenset forstand identifiseres som det som unikt foregår i sosiale situasjoner eller omgivelser der to eller flere individer fysisk er tilstede sammen (Goffman, 1983:2). Videre er det et poeng at dette utgangspunktet;

... assumes that a very central sociological distinction may not be initially relevant: namely, the standard contrast between village life and city life, between domestic settings and public ones, between intimate, long standing relations and fleeting impersonal ones (Goffman, 1983 :2).

Goffman understreker her relevansen av sosiologisk teori som begynner med de minste bestanddeler som tar for seg det universelle i relasjonene mellom mennesker for så å se på kulturelle og lokale forskjeller i annen omgang. Her kan en få inntrykk av at det for Goffman finnes en avgrensbar interaksjonsorden som omfatter alt det som foregår mellom mennesker i ansikt-til-ansikt interaksjon. I denne fremstillingen er det også et ønske fra Goffman om å få aksept for analyse på mikrointeraksjonistisk nivå, han understreker at interaksjonsordenen kun er en blant mange ordener som kan studeres, og at selv om det også vil være ønskelig å studere forholdet mellom de ulike ordenene i en større sammenheng så vil en mikroanalyse av interaksjonsordenen gi oss en måte for og en grunn til å studere ulike samfunn komparativt og historisk over tid (Goffman, 1983:2). Goffman vil med dette understreke betydningen av å studere interaksjonsordenen som et selvstendig domene, samt at han understreker at ordet «orden» for dette formål ikke er ment til å si noe om hvor «ordnet» fenomenet interaksjon er eller ikke er. (Goffman, 1983:5). På tross av at begrepet interaksjonsordenen ikke peker på en eksisterende orden, men heller en frase ment for en spesifikk aktivitet (som «den økonomiske ordenen» eller «den institusjonelle ordenen»), er hans mening at nettopp interaksjonsordenen som en ordensdimensjon for aktivitet kanskje er den mest ordnede i ordets rette forstand. Dette baserer han videre på at kjernen i interaksjonsordenen er de selvoppretholdende båndene som legges på atferd, samt en stor base av delte kognitive og kanskje normative antakelser som er felles for mennesker (Goffman, 1983:5). Uorden eller konflikt spiller ikke en stor rolle i Goffmans presentasjon av interaksjonsordenen, men han henviser til interaksjoners kapasitet til å håndtere problematiske opptredener slik;

Interaction arrangements can withstand systematic violation, at least over the short run, and therefore that although it is in the interest of the individual to convince others that their compliance is critical to the maintenance of order, and to show apparent approval of conformity, it will often not be in that individual's interest to personally uphold the niceties (Goffman, 1983:5).

Brudd med interaksjonsnormer som er midlertidige beskrives her av Goffman som hjelpemidler for gjenoppretting av orden. Igjen er holdningen at konflikt på interaksjonsnivå, på tross av at det eksisterer, i stor grad hindres av det felles kognitive eller normative grunnlaget som vi går inn i situasjoner med. Det vil si at det å tape ansikt er en større negativ konsekvens en vi er villige til å ta, med referanse til det ovenforstående sitatets første del. Videre anerkjenner Goffman problemet med konformiteten som forventes innenfor interaksjonsordenen og vil gjennom dette ha redegjort for hvorfor vi finner utskudd fra normalitet i samfunnet, for eksempel i form av kriminalitet. Det er likevel ikke fokusert på uorden i interaksjonsordenen, normalitet og orden utgjør kjernen i teorien. I Goffmans korte beskrivelse av de midlertidige problemfylte opptredener, får en inntrykk av at han overvurderer graden av orden i interaksjon mellom mennesker, der det som kan være kilde til konflikt, som brudd på avtaler, kriminalitet og respektløshet blir glattet over. Vil ikke dette i så fall være et lignende grunnlag som det Lockwood hadde i sin diskusjon av tilleggshypoteser i både durkheimiansk og marxistisk teori? Her er det tydelig at en må gå dypere inn å se nærmere på hva «hypotesen» som ligger til grunn for interaksjonsordenen hos Goffman innebærer, for så å se om den også kan brukes til å forstå uorden og konflikt på interaksjonsnivå.

Goffman peker på to fundamentale former for identifisering som er gjeldende i møtet mellom mennesker; først at mennesker *kategoriserer* hverandre i en eller flere sosiale kategorier, og deretter en *individuell* identifisering der personer låses til en spesifikk og unik identitet med kjennetegn hentet fra deres opptreden, tonefall osv. Disse to formene for identifisering er i følge Goffman essensielle for samhandling i alle samfunn (Goffman, 1983:4). Det som videre kommer ut av denne fremstillingen er at det finnes visse risikomomenter innebygget i det å være tilstede sammen med andre mennesker, vi blir sårbare gjennom andres ytringer og gestikuleringer, ved det andre foretar seg i vår umiddelbare nærhet har en innvirkning på vårt eget sinn. Dette er videre grunnlaget for og til og med årsak til at det utvikles teknikker for å takle alt som er sosialt. I følge Goffman er dette også årsaken til at det i markant ulike samfunn ofte oppstår relativt like måter å ordne interaksjon på (Goffman, 1983:4).

Senteret for interaksjon ligger i den kognitive forbindelsen vi har med de i vår umiddelbare nærhet og uten vårt forhold til disse ville vår aktivitet, både atferdsmessig og verbal ikke kunne bli organisert på en meningsfull måte. Det forholdet vi har til andre er altså ikke bare

situasjonelt betinget, men også et konsistent lager av informasjon en gruppe av personer har om den informasjonen de alle har om hverandre, og den informasjonen de har eller ikke har vedrørende besittelsen av denne informasjonen (Goffman, 1983 :4). Deling og tilbakehold av informasjon kan sies å være et betingende grunnlag for samhandling mellom mennesker og da også Goffmans «interaksjonsorden». Vår samhandling med andre mennesker betinger et mer eller mindre ordnet forhold ettersom vår oppfattelse av oss selv avhenger av interaksjonen, og vår sårbarhet i møte med andre vil igjen da påvirke hvordan vi ter oss rundt de andre. Skal vi se på dette i lys av en forklaring på forholdet mellom sosial interaksjon og sosial uorden kan en da forsøke å benytte tanken om avhengigheten til det ordnede sosiale, på situasjoner der vi mister kontakt og der situasjonene mellom mennesker feiler eller ikke fungerer.

Interaksjonsordenen gir oss innblikk i Goffmans forståelse av hvordan sosial orden ser ut i form av grunnlaget, opprettholdelsen og gjenoppretting av ordenen etter midlertidige problemer. Det manglende leddet her kan sies å være en mer nyansert forståelse av det som kan gå galt mellom mennesker, fokuset ligger på orden og gjenoppretting, altså mangler vi en forståelse av selve konflikten eller bruddet i interaksjonen. Skal en legge litt godvilje til her kan en likevel se for seg at dette leddet ikke er like relevant å forklare for Goffman. I daglige situasjoner møter vi ofte dette med pinlighet og avbrudd som følge av manglende informasjon eller feilaktig selvpresentasjon og situasjonsdefinisjon, dette er ikke fenomener som kolliderer med Goffmans analyser, snarere tvert i mot er Goffman avhengig av disse feilene for å kunne gi støtte til hans forståelse av menneskers søken etter ordnede relasjoner til hverandre. Hans utgangspunkt er også her orden på bekostning av uorden.

Søket etter forståelse av sosial uorden i Goffmans interaksjonsorden kommer dermed ikke lenger enn til det at fenomenene preget av feil eller konflikt er nyttige verktøy for å gjenopprette og kanskje styrke det forholdet som etableres mellom mennesker i sosiale møter. Her kan en trekke inn siste del av sitatet som ble lagt frem ovenfor, dette er skrevet i forbindelse med vold og kriminalitet. Det er snakk om at individer som systematisk bryter normer for interaksjon også er fundamentalt avhengige av disse normene. Selv i det en forbrytelse skal begås vil den kriminelle benytte seg av de typiske trekk og bevegelser, samt språk knyttet til det å true andre. En må kunne kjenne til normene for typisk atferd og reaksjon for å i det hele tatt nærme seg sine ofre. Vi kan altså tolke Goffman på dette punktet slik at unntakene fra opprettholdelsen av normene i interaksjonsordenen også er en

essensiell del av det som utgjør ordenen i seg selv. Normalitetsnormene må på denne måten være kjent for alle som skal delta i noe som helst sosialt organisert, men må ikke nødvendigvis følges av alle (Goffman, 1983:5).

Her har vi sett på en versjon av det som kan betraktes som en helhet hos Goffman i form av hans interaksjonsorden. Det er likevel et poeng at sosial uorden i form av kriminalitet og brudd på normer ikke ensidig er det som utgjør sosial uorden som fenomen hos Goffman, og det er med dette ikke umiddelbart gjort tydelig hva «interaksjons-uorden» kan bety. På bakgrunn av dette vil den neste delen av diskusjonen trekke inn innsikter fra artikkelen «The Nature of Deference and Demeanor» (Goffman, 1967b), her kommer vi nærmere på det verdensbildet eller oppfatningen av menneskelig natur som ligger til grunn for Goffmans analyser, før diskusjonen vil gå over til å se på om vi med utgangspunkt i «The Interaction Order» og «The Nature of Deference and Demeanor» kan få tilgang til Goffmans forståelse av ordensproblematikk.

«Deference» & «Demeanor»

I «The Nature of Deference and Demeanor» fra 1956 trekker Goffman på en innsikt fra Durkheim om at individers personlighet kan ses som en del av det kollektive trossystemet, og at ritene som utføres som representasjoner av den sosiale kollektiviteten noen ganger kan utføres ovenfor eller til individet selv (Goffman, 1967b:47). Med dette som grunnlag bygger Goffman opp sin teori om at det å fremstille seg selv for andre, samt å motta og svare på andres fremstilling av seg selv er en menneskelig ritualisert handling. Dette er en artikkel som ble skrevet og gitt ut på omtrent samme tid som det mer klassiske verket «The Presentation of Self in Everyday Life» (Goffman, 1959), og det er mange tråder som kan trekkes mellom tankegangen i de to.

I begrepet «deference» ligger tanken om at taktfullhet eller det å ta hensyn til andres fremstilling av seg selv, er elementært i samhandling mellom mennesker på samme måte som at «demeanor» eller troverdig og rett opptreden i presentasjon av seg selv er det. Reglene for godkjent opptreden i en gruppe er ofte oppført på bakgrunn av hva som er passende eller riktig fremfor det som er effektivt og behagelig for individene selv. I følge Goffman er det slik at opprettholdelsen av normer skjer på bakgrunn av en slags rituell ære

og nøkkelordet i denne fremstillingen er respekt (Goffman, 1967b:58-60). Respekten og taktfullheten som kommer til uttrykk mellom mennesker i samhandling blir sett som det mest sentrale utgangspunktet for undersøkelse av organiseringen som bygges opp rundt individene. Goffmans analyser bygger på en aktørorientert virkelighetsoppfatning der det må jobbes for å kunne samhandle på en ryddig måte.

I Durkheimiansk forstand, som vi har sett tidligere, er samfunn basert på organisk solidaritet kjennetegnet av gjensidige avhengighets relasjoner og kontraktsrelasjoner, går vi imidlertid tilbake i hans verk og ser på den mekaniske solidariteten trekkes *ritualer* inn som en del av det som bygger opp og kontinuerlig forsterker båndene mellom menneskene i en gruppe eller et samfunn. Og med denne tanken i bakhodet kan en snakke om at handlingsreglene som Goffman legger frem i «The Nature of Deference and Demeanor» (Goffman, 1967b:49) påvirker aktører på to måter, først direkte gjennom forpliktelser til egen handling ovenfor andre og deretter indirekte gjennom forventninger til hvordan andre er moralsk bundet til å handle ovenfor en selv. Det er i denne siste observasjonen at arven fra Durkheim virkelig trer frem hos Goffman. En kan si at Durkheim og Goffman i grunnen er nært knyttet til hverandre gjennom rituale-tankegangen, men det er også et poeng at dette er på to ulike nivåer. Goffman kan sies å trekke Durkheims samfunnsorienterte tanker om ritualer og bånd mellom mennesker ned på interaksjonsnivå ved å identifisere de moralske handlingsreglene som gjør at vi lærer oss å opptre respektfullt ovenfor andres fremstilling av seg selv, samt at vi selv er bundet til å gi et korrekt inntrykk av oss selv. Goffman beskriver interaksjoner som ritualer for mellommenneskelig oppførsel. Ved å inngå i en interaksjon forplikter en seg til å vise respekt for andre, noe som kan vise seg for eksempel i en passende rituell hilsen.

Implikasjoner for uorden

Ved å ta i bruk det Goffman skriver om i «The Nature of Deference and Demeanor» kan en si at vi har fått en utdypelse av den uordenforståelsen vi fikk gjennom «interaksjonsordenen». Ut i fra dette skal vi nå se på hva som i følge Goffman kan være den naturlige tilstanden for mennesker og deres samhandling med andre. Det handler også om hvordan vi ut fra oppfatningen av det grunnleggende verdensbilde som trer frem hos

Goffman kan undersøke det som foregår i relasjonene mellom mennesker i lys av uordensproblematikk. I tilknytning til en undersøkelse av Goffmans forståelse av ordensproblematikk kan en skille mellom ulike nivåer og former for forståelse av uorden. Vi kan se for oss i denne sammenheng at et perspektiv på uorden kan ligge som et filosofisk grunnlagsproblem, ved å ta for oss Goffmans ontologiske utgangspunkt kan vi undersøke hvorvidt hans verdensbilde består av et ordnet eller uordnet bilde på den sosiale virkeligheten.

Filosofen Thomas Hobbes la frem en idé om at menneskers naturlige drifter og tilbøyeligheter ville ført til en «alles krig mot alle» dersom vi ikke kunstig gikk inn i avtaler for å kunne bevare eller søke fred med medmennesker (Flatman, 1993:7). Her er tanken at naturtilstanden som er grunnlag for all menneskelig handling har utspring i selvoppholdelsesdriften, og frykten som utløses av trusler mot denne. Disse filosofiske betraktningene er et eksempel på hvordan et verdensbilde eller grunnleggende perspektiv på mennesker og sosialt liv, skaper grunnlaget for de mer konkrete teoriene som utarbeides, hos Hobbes i form av politisk filosofi og «samfunnskontrakten» (Flatman, 1993:97-98). Spørsmålet er i så tilfelle hva som kan sies å være den mest grunnleggende ideen Goffman legger til grunn for sine teorier.

Tar vi Hobbes lære om naturtilstanden i betraktning når vi søker etter svaret på dette spørsmålet hos Goffman, kan det tenkes at «interaksjonsordenen» og behovet for ordnede relasjoner hos mennesker ikke har sitt utgangspunkt i en ordnet sosial verden med samstemte individer, som naturlig kommer sammen og interagerer i de ulike situasjonene, men heller i form av at vi er nødt til å skape en orden for å unngå en kaotisk interaksjonsverden, mer i tråd med Hobbes' «alles krig mot alle». Hos Durkheim har vi en tanke om at mennesker lever sammen i grupper på grunnlag av et sett av felles normer og verdier som gjør dem moralsk bundet til hverandre, altså med grunnlag i solidaritet. Solidariteten bygges opp og vedlikeholdes av integrerende ritualer. I «The nature of deference and demeanor» finner vi igjen disse ritualene i interaksjonsform og moralsk forpliktende handlingsregler og det vi står igjen med er tanken om at det ikke er lyst og behag som er grunnlaget for en ryddig interaksjon med andre mennesker, men heller en forpliktelse gjennom avtaler om hva som er godkjent og ikke via et universelt ønske om å overleve i frykt av «alles krig mot alle» slik Hobbes la det frem.

Også i interaksjonsordenen har Goffman et perspektiv som peker i retning mot et verdensbilde preget av orden som resultat av frykten for uorden. Vi så tidligere at interaksjonsordenen kan beskrives som selvoppretholdende bånd som legges på adferd, og at selvpresentasjon i sosiale situasjoner er preget av en sårbarhet som igjen bidrar til at vi utvikler teknikker for håndtere den sosiale virkeligheten (Goffman, 1983:4-5). Dersom vi tillater oss å tolke Goffmans teorier om sosial interaksjon ut i fra innsiktene fra «The Interaction Order» og «The Nature of Deference and Demeanor»: kan vi si at de moralske handlingsreglene, og interaksjonsnormene ikke finnes som en del av menneskers naturtilstand, men heller kommer som en reaksjon på, eller et forsvar mot en grunnleggende kaotisk sosial virkelighet. På dette punktet kan vi også trekke en tråd til den dramaturgiske metaforen som ble undersøkt tidligere i form av at interaksjon her blir presentert som et lært spill. I hverdagen møter vi der i følge Goffman sosiale situasjoner der vi har lært oss å tilpasse hvilke inntrykk vi avgir, hvordan vi svarer på informasjon fra andre og hva som må gjøres for å gjenopprette situasjonen om det oppstår tilfeller av feilinformasjon. Det er i et slikt perspektiv ikke naturlige drifter og tilbøyeligheter ved mennesker som gjør at interaksjon foregår preget av orden, men heller et lært spill, kanskje en dermed kan snakke om noe iboende kunstig i sosial interaksjon og da også i interaksjonsordenen hos Goffman. I Goffmans verdensbilde foreligger det dermed ikke nødvendigvis et ordnet system av individer som er dømt til å ha et kollektiv utgangspunkt med ryddig interaksjon. Det kan faktisk tolkes helt motsatt, at vi mennesker i mangelen på et ryddig utgangspunkt har måttet skape de kulturbetingede regler og normer som vi tilsynelatende helt naturlig bruker hver dag. Sosial interaksjon trenger altså ikke være fundert på orden, men heller på mangelen på orden og på frykten for det kaotiske, på denne måten er det altså mulig å si at interaksjonsordenen har kommet til på grunn av eksistensen av en grunnleggende «interaksjonsuorden».

Det ble tidligere nevnt at vi her er ute etter Goffmans grunnleggende syn på virkeligheten, og den foreliggende diskusjonen åpner for en mulig tolkning der uorden snarere enn orden kan sies å være grunnlaget for Goffmans tanker om sosial interaksjon. Det er likevel også passasjer i hans ulike verk, som ikke direkte samsvarer med en slik tolkning. Synet på orden som reaksjon på frykt for kaos må dermed nødvendigvis nyanseres og utforskes videre, dette vil tas opp i senere deler av avhandlingen, mer spesifikt i neste tema; normalitet. Men i denne diskusjonen av verdensbilde hos Goffman kan en på bakgrunn av det som kommer frem «The Interaction Order» trekke frem Goffmans beskrivelse av

hvordan interaksjonsordenen er en base av delte kognitive (evt. også normative) antakelser som er felles for mennesker. Dersom vi mennesker deler et felles grunnlag som kan omtales som kognitivt kan en diskutere hvorvidt det er Goffmans mening at mennesker på bakgrunn av dette er programmerte til å være sosiale, og at ordenen i interaksjon dermed er basert på tilbøyeligheten eller tiltrekningen mot det sosiale heller enn frykten for kaos og uorden. Kommentaren om den kognitive basen av antagelser som gjelder for alle mennesker trenger ikke nødvendigvis være en motsetning til tolkningen av Goffmans verdensbilde der interaksjonsordenen eksisterer på bakgrunn av frykten for det kaotiske og usikre. At basen er felles for mennesker kan fremdeles innebære at det lærte spillet er en reaksjon på en slags universell frykt for de utrygge situasjonene, altså i form av at en sosialiseres inn i en sosial virkelighet der det eksisterer et normativt grunnlag for interaksjon basert på behovet for det trygge eller det ordnede.

I det tidligere omtalte forordet til den norske oversettelsen av boken «The Presentation of Self in Everyday Life» (Goffman, 1959:8) oppsummerer Barth, Goffmans prosjekt slik: «rollespill, selvpresentasjon og inntrykksmanipulering er ikke overflate fenomener, men grunnleggende trekk ved samfunn». Dette illustrerer Goffmans plassering i det interaksjonistiske landskapet og poenget kan sies å være at bak alle slag systemer og funksjoner ligger de små tingene som lar individer skape og leve i grupper, dette må alltid ligge bak før et samfunn i det hele tatt skal bli en realitet. Men i denne setningen kan vi også tolke Barths forståelse av Goffman i form av en holdning til at ettersom rollespill, selvpresentasjon og inntrykksmanipulering ikke er overflatefenomener så er det kanskje dette som er selve grunnlaget for interaksjonen, og at orden slik sett er etablert forut for individene gjennom tilbøyeligheten til en slik ryddig samhandlingstolkning. Altså at det ikke er så enkelt som det tilsynelatende så ut i forrige avsnitt å gå bakenfor Goffmans tanker om den ordnede sosiale interaksjonen og dermed tolke han med utgangspunkt i den uordnede «alles krig mot alle» som forplikter oss til å inngå avtaler som samhandling.

Denne innledende tanken om en slags bakenforliggende uorden til interaksjonsordenen er ment som et tankeeksperiment der vi ved å bryte opp en antakelse om det ordnede grunnleggende sosiale hos Goffman kan finne frem til usagte elementer av et verdensbilde som ikke bare er fundert på «ordener». Dersom Goffmans grunnleggende antakelser om sosialt liv begynner med at vi mennesker bygger opp en felles rammeforståelse for hvordan vi skal interagere med hverandre i form av hva som er godkjent og ikke godkjent er det

altså kanskje legitimt å stille spørsmål om hva som ligger forut for denne felles forståelsen, om vi kanskje ikke må ha uorden eller kaos før vi kan forsøke å skape orden. Goffmans interaksjonistiske perspektiv kan dermed ses i lys av hvordan sosial orden for han er skapt på bakgrunn av frykten for den kaotiske tilstanden som ville eksistert hvis ikke samhandlingen var regulert av visse regler og normer.

Ut i fra Goffmans perspektiv i «The Interaction Order» var det ikke enkelt å trekke en konklusjon om hans forståelse av uordensproblematikk. Det er et fokus på menneskers grunnleggende sosiale behov og hvordan individer så interagerer med hverandre, uten et tilsvarende fokus på hvordan de sosiale behovene og interaksjon kan preges av uorden, konflikt eller endring. Vi så imidlertid senere at når en ser på det verdensbildet som kan sies å ligge til grunn i Goffmans arbeider, får vi et bilde av hvordan frykten for uorden kan være grunnlaget for hele den sosiale ordenen hos Goffman i seg selv. Interaksjonsordenen eksisterer på denne måten nettopp fordi det er en underliggende trussel om uryddige og vanskelige situasjoner mellom mennesker.

Tematikken i Interaksjonsordenen, kombinert med et bredere blikk på Goffmans verdensbilde, kan på den måten sies å ha en dimensjon for sosial uorden som grunnlag. Dimensjonen er basert på frykten for uorden som kilde til utviklingen av sosiale retningslinjer og normer. En delkonklusjon på spørsmålet om Goffmans bidrag til forståelsen av ordensproblematikk kan ut i fra både tematikken i «interaksjons uorden» og «den dramaturgiske metaforen» beskrives i lys av at fokuset på orden går på bekostning av uorden. De verktøyene vi får fra Goffman kan sies å primært legge grunnlaget for hvordan en kan studere interaksjon på basis at det eksisterer en relativt ordnet virkelighet som mennesker handler ut i fra i sin sosiale hverdag. Videre kan en til en viss grad si at vi gjennom denne ordenen får tilgang til perspektivet på uordensproblematikken hos Goffman ved at ordenen eksisterer som konsekvens av frykten for uorden. Når vi da i de to siste tematikkene går over til å se på to temaer basert på eller hentet fra hvordan ordensproblematikk blir forstått ellers i sosiologien, er det en mulighet for å kunne trekke ut elementer fra Goffman som i større grad lar oss plassere han innenfor en kontekst av generell ordensproblematikk.

Dimensjonen for undersøkelse av orden og uorden som her er skissert går inn i dypet av hva Goffmans grunnleggende syn på virkeligheten er, men den kan som vist her, også trekkes inn på detaljnivå i hans analyser i form av.

Kapittel 4

Normalitet

Et tema som ligger nært opp til studiet av ordensproblematikken i lys av integrasjonsbegrepet er spørsmålet om normalitet, eller kanskje rettere sagt behovet for normalitet. Som nevnt tidligere er et typisk sosiologisk utgangspunkt at kontingensen som ligger i tingenes uforutsigbarhet gir oss et behov for noe mer stabilt. Vi så tidligere Garfinkel's bidrag til dette temaet gjennom hans «breaching experiments». Goffman tar for seg normalitet på flere områder, her har vi valgt å se på hans perspektiv på normalitet som et vedvarende konsept gjennom det opprettingsarbeidet som foregår i situasjoner som bryter sammen av ulike årsaker. Dette temaet vil derfor inneholde en diskusjon av de ulike passasjene i Goffmans teoribygging som tar for seg nettopp dette. Vi vil gå grundigere til verks i det som ble antydnet i begge de foregående temaene, nemlig hvordan mennesker som kommer i pinlige situasjoner jobber aktivt for å redde situasjonen. Det er her snakk om at opptredende personer vil redde seg selv i det de begår en feil eller avslører at det foreliggende ikke er deres rette selv men en rolle som spilles, og det er også snakk om tiltak som settes i gang av de tilstedeværende for å redde situasjonen som helhet. Vi kunne tenke oss at idet mennesker forstår at en person har gitt et feilaktig inntrykk av seg selv vil de gå til angrep på dette og utvise en frustrasjon over det som nå ikke henger sammen, men som Goffman illustrerer er ikke dette tilfellet. I stedet for et slikt angrep er normen heller at en vil forsøke å unngå eller glemme pinligheten, og her kommer det et naturlig punkt for undersøkelse av sosial uorden. Videre har Goffman også tatt for seg normalitet i form av «normale opptredener», her tar han opp hvordan trussel mot normalitet kan forløpe og hvilke konsekvenser det kan ha for individet.

Hva er det som gjør at vi kontinuerlig søker gjenopprettelse av en fungerende sosial situasjon? Temaet kan trekkes tilbake til den foregående diskusjonen av «interaksjonsordenen» i form av at en søken etter orden alltid vil forekomme når hele grunnlaget for samhandling kan betraktes som kaotisk og kontingent. I denne diskusjonen fikk vi imidlertid i beste fall en overflate analyse av det unormale, og ved å anta en mer dyptgående diskusjon av hans perspektiv på normalitet er målet å se på de konsekvenser og funksjoner de pinlige situasjonene og unormale opptredende har, og dermed kunne søke

Goffmans forståelse av mekanismene for gjenoppretting av orden, og hvilke implikasjoner disse har for forståelsen av uorden. Vi begynner her med en redegjørelse av det sosiale selvet. Her får vi bakhåndsinformasjon om hvorfor problemer med interaksjon også kan utgjøre mer fundamentale problemer for individet og dets identitet.

Det sosiale selvet

I «The Presentation of Self in Everyday Life» skriver Goffman at «et uttrykks rolle er å gi inntrykk av selvet» (Goffman, 1959:205). Denne setningen fremhever Goffmans forståelse av det menneskelige selvet som grunnleggende sosialt. Han mener at vi kan identifisere selvets struktur ut i fra hvordan opptredener og selvpresentasjon i interaksjoner arrangeres (Goffman, 1959:208). Utover dette kan Goffman betraktning av det menneskelige selvet oppfattes som todelt og dynamisk. Et individs «selv» ligger for det første i den opptredende som person, dette selvet står ovenfor oppgaven å arrangere og iscenesette seg selv for andre i sosiale møter (Goffman, 1959:208). Videre er selvet også å betrakte i en mer dynamisk form gjennom de ulike rolleskikkelsene, i dette perspektivet er selvet «skuespilleren» i den gjeldende situasjonen. Dette er det selvet andre oppfatter at vi har, og Goffman omtaler det som en dramatisk effekt som trer ut av interaksjonen (Goffman, 1959:209). Det dynamiske og omskiftelige selvet som oppstår og spilles ut i interaksjoner avhenger av både kulissene rundt situasjonene og publikummet, og for Goffman vil informasjonen som bidrar til å utvikle de ulike rolleskikkelsene ha innvirkning på den opptredende som helhet. Den opptredende personens helhetlige selv har evne til å lære å ta til seg det som foregår i de ulike rollespill situasjonene, både i form av positive tilbakemeldinger men også skamfølelse og pinlighet (Goffman, 1959:209). Følger vi Goffman her kan vi se på det individuelle ved mennesket som et resultat av det sosiale livet vi sosialiseres til å bli en del av, oppfattelsen av «meg selv», stammer fra vår interaksjon med andre gjennom den dynamiske selvoppfattelsen som ligger i de ulike rolleskikkelsenes selv. Å uttrykke seg selv ovenfor andre er ikke bare en iscenesettelse av seg selv ovenfor et publikum, men også en fremstilling som kan ha en funksjon for den som opptrer i seg selv. I «Frame Analysis» legger Goffman frem det dynamiske selvet slik: «Self, then, is not an entity half concealed behind events, but a changable formula for managing oneself during them» (Goffman, 1974:573). Dette illustrerer hans hovedfokus på det selvet eller “jeget” som ligger i

rollefremførelser, og ved å se på det sosiale selvet som todelt mellom et “jeg” (rolleskikkelsen) og et “meg” (den opptredende), får vi en forståelse av selvet som igjen medfører en forståelse av mennesket som først og fremst sosialt, gjennom den oppfattelsen at vi tar til oss det som foregår i de sosiale situasjonene og ut i fra dette kan endre oppfattelse av oss selv. Slik sett vil det den uorden i form av for eksempel pinlighet kunne få ringvirkninger på menneskets bilde av seg selv, og dermed må en dra Goffmans perspektiver om normalitet ned på nivå for undersøkelse av menneskelig natur, selvoppfattelse og identitet for å forstå hvilke følger problemer i interaksjon kan få.

Om det pinlige

The crucial concern is the impression one makes on others in the present – whatever the long-range or unconscious basis of this concern may be. This fluctuation configuration of those present is a most important reference group (Goffman, 1956:265).

I dette sitatet finner vi igjen Goffmans perspektiv på «de andres» betydning. Det er snakk om at sosial uorden eller det som går galt i situasjonene har en ringvirkning på ens eget renommé i en større sammenheng, og Goffman går i denne artikkelen til verks med spørsmål som «hvem forårsaker pinligheten?», «hvem er det pinlig for?» og «hvem føles pinligheten for?», (Goffman, 1956:265). Disse spørsmålene kan sies å gå direkte inn på det han kaller vokabularet som hører til fenomenet «pinlighet» og han mener at forskeren ved å lytte til de små dissonansene knyttet til samhandling i ulike situasjoner som kan skape pinlighet, kan gjøre generaliseringer om hvordan interaksjon kan slå feil, og dermed også si noe om implikasjonene på hvilke betingelser som må foreligge for at interaksjonen skal gå feilfritt. Et poeng for Goffman i relasjon til orden og uorden i denne sammenheng kan ses i lys av følgende; «embarrassment is not an irrational impulse breaking through socially prescribed behavior but part of this orderly behavior itself» (Goffman, 1956:271). I sammenheng med pinlighetens sosiale funksjon peker Goffman her på to sider ved mulige effekter eller løsninger på sammenbrudd i kommunikasjon. I situasjoner som kan oppfattes som pinlige for den som har begått en feil er det i følge Goffman oppstått en trussel mot dette individets projiserte selv. Dersom individet anstrenger seg for å ikke vise den opplevde pinligheten i form av røde kinn eller ved irrettesettende ytringer kan menneskene rundt han overse feilen og interaksjonen gå videre som om ingenting hadde skjedd.

Problemet her er at de samme menneskene da fremdeles kan sitte igjen med et «ødelagt» bilde av personen det gjelder, og poenget her er at pinligheten faktisk kan brukes som et forsvar, en kan selv innrømme at feilen ble begått og at han eller hun ikke har gitt et tydelig, godt eller riktig inntrykk av seg selv i denne situasjonen. Ved å vise at en selv blir flau eller forstyrret av dette har en også lagt til rette for at en i neste situasjon får en ny sjanse til å bli oppfattet som en ordentlig person med en sammenhengende identitet. På den måten får pinligheten en sosial funksjon i opprettholdelse av orden i form av en innrømmelse av feil fra den opptredenes side som gjør at han da kan ses i et nytt lys i en senere situasjon. Her ser vi altså at fenomenet pinlighet har en viktig sosial funksjon for orden. Når vi nå befinner oss ganske enerådende på interaksjons og samhandlingsnivå i Goffmans analyser, er det i denne artikkelen nyttig å også kunne trekke tråder til noen av Goffmans begreper fra den dramaturgiske metaforen for å muligens danne oss et bilde av hvordan fravær av normalitet og pinlighet kan hjelpe oss å forstå sosial uorden. Tar vi utgangspunkt i det som tidligere er sagt om situasjonsdefinisjon, roller og inntrykkskontroll kan vi forsøke å benytte tankene om pinlighet på de ulike former for feil som kan oppstå i interaksjoner mellom mennesker. I situasjonsdefinisjonen foreligger det i følge Goffman et behov for en midlertidig enstemmighet om hva som skal foregå i det gjeldende. Dersom noe går galt her kan det for eksempel handle om at en av partene har lagt opp til at definisjonen gjøres på feil grunnlag som følge av en misvisende selvpresentasjon.

Situasjonen som beskrevet ovenfor kan da benyttes som en måte å se to mulige løsninger på dette problemet. Enten vil alle parter forsøke å glatte over feilen ved at ingen tilkjenner at en feil er begått. Konsekvensen er at den som står for feilen da kan miste sin status også for senere samhandling med de gjeldende partene. Den andre muligheten er at en tar tak i den pinligheten som oppstår, og tilkjenner at en står som skyldig i å ha fremstilt seg selv på en misvisende måte gjennom å vise de naturlige tegnene på flauhet. Det blir i så tilfelle klart for alle parter at dette var en feil, og det kan da bli stående som en engangshendelse heller enn en varig stemping. Her kan vi identifisere et hendelsesforløp; møtet mellom mennesker, dannelsen av en foreløpig situasjonsdefinisjon finner sted, en feil blir avslørt hos den ene parten som har tilkjenner seg som noe annet enn det han senere gir uttrykk for, pinligheten som oppstår vil da måtte prege situasjonen til forholdet er avklart og situasjonen kan gå videre med den informasjonen som nå er tilgjengelig. Orden – uorden – orden. Dette forløpet preger Goffmans perspektiv på interaksjonsordenen. Den sosiale uordenen i pinlighetens domene kan dermed ses på som en vei mot gjenoppretting av orden

som vi tidligere har diskutert, det er en dynamisk tankegang som viser en omskiftelighet i interaksjoner og situasjoner. På lignende måte som det sosiale selvet hos Goffman kan betraktes som dynamisk og skiftende kan en slik sett også se på hans forståelse av gjenopprettende mekanismer i interaksjoner som et dynamisk perspektiv på hvordan den uorden som oppstår naturlig søkes rettet opp.

Michael Schudson skriver at der Freud la frem mennesket som et nytelsessøkende dyr drevet av drifter innenfor sosialt akseptable rammer, legger Goffman mennesket frem som en skapning mer styrt av hva det ønsker å unngå heller en hva det vil oppnå, av minimering av risiko heller en maksimering av nytelse/vinning (Schudson, 2000:633). En slik forståelse av Goffmans perspektiv på mennesket hevder i så tilfelle at uorden i sosiale møter eller interaksjoner er en unaturlig tilstand for individet. Det grunnleggende sosiale selvet gjør at en vil søke å opprettholde det bilde en har av både seg selv og andre gjennom å unngå det ukjente og pinlige i situasjoner. Synet på at mennesker drives av frykten for å unngå pinlighet gir implikasjoner for grunnlaget for Goffmans teori, noe som Schudson også tar høyde for i sin artikkel der han legger frem tanker om Goffmans syn på den menneskelige natur. I følge Schudson kan vi hos Goffman implisitt, men også eksplisitt finne et perspektiv på menneskelig natur som betinger frykten for pinlighet som det grunnleggende prinsippet for utformingen av menneskelig opplevelse (Schudson, 2000:634). Oppsummert kan vi si at vi gjennom behandlingen av normalitet og synet på det pinlige i den sosiale virkeligheten har fått et bilde av Goffmans forståelse av ordensproblematikken som tillegger uorden en noe mer sentral rolle. I dette synet blir orden en funksjon av frykten for uorden, en persons pinlige opplevelse i en situasjon smitter over på interaksjonen som helhet og dette perspektivet tar opp uorden i form av dets preventive innvirkning på orden. Denne tankegangen kan sies å ligne den funksjonalistiske retningens søken etter likevekt eller; ekvilibriumstankegangen. Slik sett finnes det likhetstrekk mellom Goffmans interaksjonisme og den systemorienterte funksjonalistiske tankegangen om streben etter balanse i samfunnet som system.

Normale opptredener

Diskusjonen av pinlighet faller innenfor en diskusjon av normalitet nettopp i det at det hos Goffman tolkes som en søken på det fungerende og det normale, men likevel er det et mye bredere perspektiv på normalitet som også kan identifiseres hos Goffman. I hans «Relations in Public» finner vi en artikkel ved navn «Normal Appearances» der det tas opp hvordan mennesker oppfatter sin omverden som normal og hva som skjer idet noe truer normaliteten (Goffman, 1971a:239). Dette skal vi her se nærmere på i sammenheng med de pinlige situasjonene for å forsøke å få et helhetlig bilde av hva brudd på normalitet relatert til ordensproblematikk innebærer i Goffmans perspektiv.

En normal fremtreden innebærer at det er trygt å bedrive den aktiviteten du er i gang med i en gitt situasjon, du har inntrykk av å ha kontroll over omverdenen og trenger kun vagt å følge med på det som skjer rundt deg (Goffman, 1971a:239). Omverdenen eller «Umwelt» blir her beskrevet av Goffman som perimeteret rundt individet som alarmsignaler kan forekomme innenfor (Goffman, 1971a:252). Alarmsignaler vil så si de ulike tegnene som indikerer en plutselig mulighet eller trussel som faller utenfor oppfattelsen av ting som normalt fremtredende (Goffman, 1971a:239). Som helhet kan en si at artikkelen handler om oppgaven individer har med å opprettholde et akseptabelt bilde av seg selv også i møte med det unormale, samt at den tar for seg hva som ligger i den sårbarheten mennesker opplever i henhold til sin omverden. Det kan her være relevant å ha i fokus at det grunnleggende sett er snakk om interaksjoner også i dette verket. Goffman beskriver at mønstrene av faktisk atferd og rutiner i interaksjoner kan betraktes som en «sosial orden» (Goffman, 1971b:xi).

Det er et viktig poeng at den informasjonen som ligger i ansikt til ansikts aktiviteters motivasjon og funksjon kan undersøkes som et selvstendig domene der et eget element av sosial struktur; sosiale relasjoner og offentlighetens sfære, blir hovedsete for undersøkelsene (Goffman, 1971b:xii). På bakgrunn av den informasjonen vi her får vedrørende normale fremtredener hos Goffman kan en trekke frem et spesielt viktig element for denne diskusjonen. Det handler om hvordan Goffman forstår menneskers opptredener i deres sosiale omverdener som preget av at vi hele tiden har en forventning om at situasjoner og aktiviteter skal forløpe normalt, og at vi også har en moralsk rettighet til det normale forløpet (Goffman, 1971a:240). Individer er altså selv av den oppfatning at alt som kan forstyrre en aktivitet ved at for eksempel uvedkommende kommer inn i en lukket

situasjon eller at en oppfatter at andre overvåker det en driver med, er noe som en ikke skal behøve å oppleve. Slik sett gir Goffman en forståelse av orden fundert på individers oppfattelse av egne rettigheter til å holde på med det de vil uforstyrret.

Artikkelen gir også en redegjørelse for alle faremomentene knyttet til tapet av oversikten over ens omverden, noe som gjør at vi får en utvidet forståelse for hva forventningen om normal fremtreden har å si for den sosiale ordenen. Vi har først den objektive rammen rundt en situasjon, her kan en se til eksempelet om sårbarheten forbundet med å befinne seg på et fly, individet har ingen mulighet for å ha full kontroll over omgivelsene og blir dermed utsatt for en sårbar situasjon der utenforliggende fenomener eller personer kan forstyrre den sosiale ordenen en føler seg en del av (Goffman, 1971a:287). Videre har en et *omverdensproblem* Goffman beskriver som «lurk lines». Her refereres det til at vi aldri har full kontroll på alt som foregår utenfor vår synsvidde eller bak egen rygg, idet vi snur ryggen til noe vil det oppstå et «blind spot» som gjør oss ytterligere sårbare for uønskede innrykk i vår omverden (Goffman, 1971a:298). Problemer med kontroll over omverdenen kan også forekomme i form av at en ikke har kontroll over alle adgangspunkter, dører osv. som befinner seg i nærheten, og en kan bli sårbar for eksempel i form av at uvedkomne hører eller får innsyn i det som foregår uten at en har kontroll, det samme gjelder da i forhold til det Goffman omtaler som «the social net», vi har ikke kontroll over andre aktørers intensjoner i de situasjonene vi befinner oss i og kan dermed risikere å bli ranet, overfalt eller ydmyket uten å ha oversikt over de ulike mulighetene for slike tilfeller (Goffman, 1971a:302). Det faktum at det eksisterer fundamentale risikoer knyttet til ansikt-til-ansikt interaksjon har i følge Goffman også blitt undersøkt i interaksjonsteori i stor grad, men det som for han ikke foreligger og som er spesielt viktig er hvilken sosial informasjon usikkerhetene bærer på. Med sosial informasjon menes her informasjon om et individ som også oppfattes av de andre rundt individet, og det er i følge Goffman en tendens til at den sosiale informasjon som behøves blir delt mellom individene som samhandler, slik som beskrevet i form av situasjonsdefinisjoner og selvpresentasjon (Goffman, 1971a:303). På samme måte som det foreligger en forventning om at ting skal fremtre og foregå normalt, foreligger det også en forventning om at den relevante sosiale informasjonen deles, men dersom dette ikke skjer kan ens sosiale omgivelser utgjøre en trussel for ens umiddelbare omverden og dermed for ens egen sikkerhet i aktiviteten en bedriver (Goffman, 1971a:304).

Sårbarheten i den sosiale virkeligheten eller omverdenen kan her tolkes i lys av at forventningen om det normale gjør bruddene på normalitet spesielt vanskelige å håndtere, og Goffman beskriver en teoretisk mulighet for at et individs umiddelbare omgivelser kan bli transformert til noe han må vokte over, noe han må være mistenksom ovenfor både i form av objekter, andre personer samt lyder og bevegelser (Goffman, 1971a:328). Tilfeller av slike situasjoner vil gjøre individet fylt av angst og det er et poeng at angsten her er rettet mot situasjonene selv, omverdenen blir transformert til et faremoment i seg selv. Her er vi inne på hvordan situasjoner heller enn bare interaksjoner kan falle sammen og bli preget av utrygghet og sårbarhet. Det kontingente i våre omgivelser er for Goffman en mulig kilde til nedbrytelsen av det normale og spesielt forventningen om det normale. I det et individ blir avbrutt av behovet for å sjekke å kontrollere omverdenen, overtar mistenksomheten fokuset.

Pinligheten vi tidligere tok frem som eksempel på hvordan normalitet kan brytes i de sosiale interaksjonene vi tar del i, blir med perspektivet fra denne artikkelen supplert med et bredere og også «farligere» perspektiv på sosiale situasjoner som helhet, og nedbrytelsen av forventningene til den sosiale ordenen. Det kan her virke som om vi beveger oss fra det trygge og noe selvsagte interaksjonsperspektivet hos Goffman, til et perspektiv på «farene» ved sosialt liv. Sett i sammenheng med behandlingen av ordensproblematikk blir en dermed klar over en større kobling mellom det ordnede og det uordnede der det kan virke som at Goffman først når han beveger seg litt utenfor interaksjonsordenen og gjenopprettningstiltakene også tar høyde for det ukjente, kontingente og sårbare ved interaksjon. Med noe utover interaksjonsordenen menes her da at vi ikke lenger befinner oss på nivået for undersøkelse av ren ansikt-til-ansikt interaksjon men har flyttet blikket utover i rommet, til de betingelsene som legger til rette for normalitet og fenomener som tar fra individene den ønskede normale fremtreden i den sosiale virkeligheten. Det må likevel her tas i betraktning det overbærende fokus på orden. Selv om vi her har identifisert elementer fra en teoretisk analyse av normalitet som kan ses på også i lys av det som bryter ned det normale, foreligger det fremdeles en skjevfordeling mellom orden og uorden. Vi kan si det slik at de fleste grunnantakelsene Goffman tar for gitt i innledningen av artikkelen belyser hvordan den sosiale virkeligheten består av individer med antakelser som er i linje med et ordnet perspektiv; individer forventer normalitet og er av den oppfattelsen av den sosiale ordenen har innebygget normalitet som en moralsk rettighet de har krav på. Forstyrrelsene og sårbarheten kommer som en overraskelse på individene. På tross av dette

kanskje overbærende ordnede blikket også i denne artikkelen skal en ikke trekke konklusjonen at uorden heller ikke her er «tilstrekkelig» redegjort for, men en kan si at det grunnleggende fokuset på orden som vi så i de to første temaene; det dramaturgiske perspektiv og interaksjonsordenen, også er til stede i Goffmans forståelse av normalitet. Forskjellen eller utvidelsen av perspektivet ligger i at vi ved å ta tak i Goffmans betraktninger av det som ligger utenfor den rene interaksjonen får et bredere perspektiv på det som kan gå galt, både i den innledende diskusjonen av pinlighet og kanskje spesielt i hans redegjørelse for «normale fremtredener».

Kapittel 5

Integrasjon - desintegrasjon - anomi

Som vi så i det innledende kapittelet har integrasjonsbegrepet en omfattende plass i sosiologien, først i et rendyrket strukturperspektiv hos Durkheim og så i den funksjonalistiske retningen som springer ut av hans arbeider, her representert ved Merton. Det ble i sammenheng med Durkheim og Mertons perspektiver tatt utgangspunkt i *anomi* som resultat av manglende integrasjon. Deretter har vi også sett integrasjon som et sammensatt begrep med inndelingen i sosial- og systemintegrasjon med base hos Lockwood. I dette kapittelet vil vi på nytt ta for oss integrasjonsbegrepet.

Når det kommer til sosial integrasjon hos Goffman, altså problemet med ordnede/konfliktfylte relasjoner mellom aktører vil vi i første omgang diskutere kilder til sosial desintegrasjon gjennom hans forståelse av *stigma*. I en diskusjon av sosial integrasjon hos Goffman kunne en tatt utgangspunkt i hva som knytter mennesker sammen, men med bakgrunn i søket etter Goffmans forståelse av sosial uorden tar vi derimot heller utgangspunkt i det som kan være kilde til at mennesker taper sin tilknytning til samfunnet, gjennom stigma.

Flere ganger har vi vært inne på hvordan Goffman knyttes til undersøkelser på nivå for sosial integrasjon, det vil her imidlertid gjøres et forsøk på å se hans teorier i lys av systemintegrasjon. Dette gjøres hovedsakelig gjennom en diskusjon av verket «Asylums». Her vil vi prøve å få et bilde på hvordan Goffman kan sies å bidra med en forståelse av de ordnede eller konfliktfylte relasjonene mellom delene i et sosialt eller samfunnsmessig system. Avhandlingen har til nå sett hovedsakelig på temaer og konsepter hos Goffman som antar et aktørorientert perspektiv som for eksempel i interaksjonsordenen og den dramaturgiske metaforen, hvor implikasjoner på systemnivå har vært heller sekundære. «Asylums» representerer i denne sammenheng en retning hos Goffman som skiller seg ut, og utgangspunktet for analysen er institusjoner hvor vi har en mye klarere strukturkobling enn det vi har sett i de andre bidragene. Med dette som utgangspunkt vil det derfor redegjøres i noe mer utdypende detalj for innholdet i Goffmans analyser av totale institusjoner i «Asylums» før diskusjonen av det noe mer systemorienterte kommer i gang.

Totalt sett vil diskusjonen av sosial- og systemintegrasjon representert gjennom stigmabegrepet og «Asylums», utgjøre grunnlaget for å få grep om Goffmans forståelse av anomi. Ved å benytte begrepet anomi som tilnærming til uorden kan vi forsøke å sette Goffmans perspektiver i sammenheng med en teoretisk sosiologisk helhet. Tilgangen til Goffmans forståelse av anomi er her noe todelt, utgangspunktet er i hvilken grad det kan gjøres en mulig kobling til Durkheim og Mertons forståelse av anomi, men vi vil også se på hva Goffman selv har redegjort for i form av begrepet fremmedgjøring.

Sosial (des)integrasjon

Ut i fra målet om en undersøkelse av hovedsakelig Goffmans forklaringer på det som gjør at individer mister tilknytning til samfunnet, blir stigma et naturlig utgangspunkt. Ved å se nærmere på hvordan Goffman forklarer fenomenet med individer som på en eller annen måte faller utenfor grupper eller samfunn er målet å identifisere om det eksisterer et helhetlig perspektiv på sosial desintegrasjon i hans arbeider. Undertittelen på Goffmans «Stigma» er «Notes on the Management of Spoiled Identity» (Goffman, 1963). Allerede ved denne beskrivelsen er det tydelig at vi også her befinner oss på et sterkt aktørorientert nivå. Er det slik at stigmatisering for Goffman fører til ødeleggelse av identitet? Og på hvilken måte vil da dette få følger for individets tilhørighet til samfunnet? Dette skal vi se nærmere på her.

Stigma

Begrepet *stigma* har blitt en betegnelse på vanæren eller skammen som oppstår når samfunnet kategoriserer mennesker i henhold til visse antatte egenskaper (Goffman, 1963:11). Når vi møter mennesker har vi en tendens til å plassere dem inn i kategorier uten at vi har et særlig grunnlag for å gjøre det. Dette foregår i følge Goffman gjerne ved at vi blir oppmerksomme på visse egenskaper som kan tyde på at personen enten befinner seg i en kategori som ligger nært hvordan vi ser oss selv, eller i en kategori som er mer fremmed. Noe som er i tråd med det lagfremstillingsperspektivet hos Goffman som tidligere er nevnt i kapittel to. Plasseringen av egenskaper inn i kategorier er ikke i seg selv kjernen i stigma, men plasserer vi personer i en kategori som for eksempel «farlig» eller «svak» på bakgrunn av disse første inntrykkene av egenskaper kan vi kalle en slik tilskrivning for stigma

(Goffman, 1963:12). I Goffmans arbeider benyttes begrepet stigma om en tilskrivning som både er og oppleves som skamfull (Goffman, 1963:13). Ut i fra denne skisseringen av hva Goffman legger i begrepet og fenomenet stigma skal vi se nærmere på hvilke følger stigmatisering kan få for individet.

Goffman hevder det oppstår en uoverensstemmelse mellom den virtuelle eller opplevde sosiale identiteten til gjeldende person og den grunnleggende identiteten som han eller hun selv oppfatter å være innehaver av (Goffman, 1963:17-18). Det trenger ikke nødvendigvis handle om negative kategoriseringer, men det er i disse stigmatiseringene en gjerne ser de største konsekvensene, ettersom at det skaper et skille mellom oss normale og den eller de unormale. Goffman mener at en person med et stigma knyttet til seg mister sin menneskelighet for oss, personen reduseres til merkelappen stigmaet innebærer (Goffman, 1963:12-14).

Stigmatisering er både kulturelt og situasjonelt betinget, og man kan oppleve å både være den som stigmatiserer og den som får merkelappen satt på seg. Det stigmatiserte individet vil i følge Goffman befinne seg i en situasjon der han eller hun ikke mottar den samme respekten og anerkjennelsen som ellers vil finne sted i en situasjon der personen befinner seg «innenfor normalen» (Goffman, 1963:15). Dette leder til at reaksjonene fra den stigmatiserte selv kan gå i flere retninger avhengig av om en tar til orde for å rette på den feilaktige eller uønskede kategoriseringen eller om dette ikke skjer. Stigmatiserte personer vil i følge Goffman ofte være usikre på hvordan de andre ser og identifiserer han eller henne, noe som kan få store konsekvenser for individet det gjelder. Usikkerheten gjør at en ikke føler seg til pass og at en bevisst må drive kalkuleringer for å finne ut hvilken plass man har i situasjonen (Goffman, 1963:20). Konsekvensen av å være i en situasjon der en opplever å ha et stigma knyttet til seg kan her ses i tilknytning til behovet eller ønske om normalitet som ble nevnt i kapittel fire. Ønsket om å yte korrekt respekt ovenfor andre samt å motta det samme selv vil ikke kunne ivaretas når partene i interaksjonen er usikre på egen og andres posisjon.

Vår identitet og vårt selvbilde er nært knyttet til de sosiale situasjonene vi befinner oss i. Et ustabilt selvbilde som konsekvens av stigmatisering kan i følge Goffman bidra til at de sosiale situasjonene vi tar del i blir ustabile. Når vi i møte med andre ikke er sikre på mottakelsen vi vil få, vil atferden bli påvirket av denne usikkerheten og oppfattes av de andre i situasjonen. I Stigma belyser Goffman dette ved å vise til mennesker med synlige

handikap, men understreker at det er gjeldende for alle slags stigmatiseringer (Goffman, 1963:15), og i dagens samfunn kan vi i denne diskusjonen gjerne se for oss de mer skjulte annerledesheter for eksempel i form av psykiske lidelser som angst eller ADHD. Det spennende vil da bli å se om de konseptene i tilknytning til Stigma som vi finner hos Goffman kan benyttes for å forklare det som skjer i situasjoner der personer eller grupper helt eller delvis blir utelatt fra informasjonen som ligger i situasjonen. Goffman mener videre at deltakelsen i ustabile situasjoner både påvirker den stigmatiserte og de andre (Goffman, 1963:164-5), og at vi dermed kan se for et mønster av den sosiale desintegrasjonen på mikronivå og hvordan den preger totaliteten av situasjoner mellom mennesker der dette er tilfellet. Konsekvensen for «de andre» eller «de normale» er at de må vurdere hvordan de skal møte den stigmatiserte, det handler da om å behandle personen som noe bedre enn det vi tror han er, eller noe verre enn vi tror han sannsynligvis er på tross av stigmaet. Dersom vi ikke klarer å gjøre verken eller, er resultatet gjerne at den stigmatiserte som allerede ses i lys av sin kategorisering blir en «ikke-person». En «ikke-person» innebærer at de andre ikke lenger har oppfatningen av at det er verdt det å utføre de rituelle reglene i en situasjon ovenfor denne personen. For den stigmatiserte kommer konsekvensen til uttrykk i engstelighet ovenfor interaksjonen. Den stigmatiserte opplever høy grad av usikkerhet over sin egen person og fremtoning samt en høy grad av bevissthet i forhold til andres tilstedeværelse (Goffman, 1963:103).

En gjentatt eller varig stigmatisering vil utover effekten på situasjonen som helhet også få konsekvenser for den stigmatisertes sosiale identitet, Goffman beskriver dette som at det vil oppstå en uoverensstemmelse mellom den opplevde og den virkelige identiteten, og dette kan igjen ødelegge den sosiale identiteten. I tilfeller der stigma oppleves fra tidlig alder vil personen oppleve å bli møtt på veldig ulike måter, man vil kunne identifisere seg med personer som lider samme skjebne, oppleve å bli behandlet som normal av trygge personer, samt å kun bli sett i lys av stigmaet av andre ukjente. Det å bli møtt på ulike måter i ulike situasjoner på bakgrunn av andres kategorisering av en selv kan gjøre at personen identifiseres seg med stigmaet eller i det minste skaper en identitet med bakgrunn i stigmaet (Goffman, 1963:52). Dette kan settes i sammenheng med Goffmans perspektiv på det sosiale selvet og tanken om at vi gjennom våre sosiale opptredener og vår forståelse av den sosiale virkeligheten skaper tilknytning til oss selv og hvem vi er. Stigma vil kunne bryte opp prosessen mot et sosialt veltilpasset selv og gi et utrykt grunnlag for hvordan vi fremstår i møte med andre, og dermed også bryte opp følelsen av en identitet.

Denne gjennomgangen av hva stigma er for Goffman kan synes noe selvsagt og unødvendig for en som har relativt god kjennskap til hans perspektiver i utgangspunktet, men er likevel tatt med for å kunne gå mer direkte over til å se på sosial integrasjon eller kanskje heller sosial desintegrasjon i lys av «Stigma». En pekepinn på ordensproblematikken gitt fra perspektivet på stigma som vi finner hos Goffman kommer frem når vi ser hvordan han tar opp hvordan stigmatiserte personer håndterer situasjoner og hvilken respons vedkommende gir på den merkelappen som er satt. Goffman mener at ved å benytte oss av konseptet *avvik* kan vi få en bro mellom studiet av stigma og studiet av den resterende sosiale virkeligheten (Goffman, 1963:151).

Sosial integrasjon

Analysen av stigma kan sies å skille seg på et avgjørende punkt fra de andre temaer som her tas opp i relasjon til sosial uorden. Da det i Goffmans grunnleggende begreper og konsepter kommer frem forklaringer på de små skadene som oppstår i ulike situasjoner som ellers er å betrakte for normale, har vi i stigma heller å gjøre med mer uvanlige avvik som i en mye mer omfattende grad griper inn på den stigmatisertes identitet eller væren (Goffman, 1963:152). Til dette er det også knyttet mer omfattende normer enn de vi møter og forsøker å overholde i de normale sosiale situasjonene, disse har en direkte effekt på individets psykologiske integritet og kan best beskrives i sin totalitet gjennom at det stigmatiserte individet er såpass dypt inne i en bås for andre mennesker at han eller hun verken har kontrollen eller «makten» til å følge normene selv (Goffman, 1963:152).

Identitetsnormene slik Goffman legger det frem kan både skape avvik og konformitet i form av et ønske om å passe inn. Løsningen på dette normative problemet kan i følge Goffman være enten å følge normen, men likevel være bevisst på at en som person ikke blir betraktet som deltaker for den relevante kategorien som normen er ment for, eller en kan la være å følge normen og dermed fremmedgjøre seg selv fra samfunnet der normen er gjeldende. Videre er det et poeng for Goffman at det ofte i virkeligheten ender med en slags mellomløsning i slike tilfeller der de normale og de stigmatiserte samarbeider, det følger da en situasjon der den stigmatiserte følger normen og den normale følger opp denne tråden og lar han ta del i det han egentlig ikke passer inn i fordi det da foreligger en stilltiende avtale om at den stigmatiserte ikke ytterligere vil presse grensene for aksept i situasjonen eller gruppen utover det de normale kan være komfortable med (Goffman, 1963:155). Dette kan videre ses i lys av Goffmans dramaturgiske perspektiv og kan omtales som et drama

mellom den normale og den avvikende. En kan spille begge roller og en kjenner til det som foreligger i situasjoner der stigma finnes, men som den stigmatiserte eller den avvikende er det visse normer som kan virke å være utenfor ens rekkevidde og en får ikke anledning til å fullt ut ha forståelse for disse identitetsnormene uansett om man i virkeligheten har det eller ikke (Goffman, 1963:158)

Det uttrykkes eksplisitt i «Stigma» at verket er ment til å behandle tilfeller av stigma i sosiale situasjoner der «normale» og stigmatiserte møtes ansikt til ansikt (Goffman, 1963:23). Ødeleggelse av identitet, engstelse og brudd på normer er alle begreper diskutert i stigma ved å ta utgangspunkt i det rent situasjonelle, og vi befinner oss her dypt inne i Goffmans mikrointeraksjonistiske perspektiv, der interaksjonsordenen ligger som grunnlag. Den uorden som oppstår på bakgrunn av det fremmede i situasjoner der et stigma er tilstede kan likevel tolkes ved hjelp av termene desintegrasjon og tap av tilhørighet. Vi kan snakke om en situasjonell desintegrasjon eller en manglende situasjonelle tilhørighet, og dermed mene de uordnede forholdene mellom aktører i hver enkelt møte. Videre kan en så trekke på Goffmans beskrivelse av betydningen av at våre interaksjoner foregår uten varige brudd påført av pinlighet, feilaktige definisjoner eller manglende inntrykkskontroll, for at vi skal ha vår oppfattelse av et selv intakt. Gjentatt og varig stigma fører for Goffman til en ødelagt identitet, og dette kan da tolkes som et tegn på mer omfattende og varig mangel på integrasjon og tilhørighet til samfunnet. Den situasjonelle og kanskje normrelaterte desintegrasjonen som følger av stigmatisering kan dermed bli til en varig tilstand av en tapt tilknytning, noe som igjen vil føre til engstelse og usikkerhet for individet.

Systemintegrasjon

Når det kommer til Goffman og perspektivet på system integrasjon må vi på noen måter lese litt mellom linjene for å få tak «helheten», det er ikke eksplisitt hvilken forklaring han gir. Som diskutert innledningsvis kan system integrasjon defineres som problemet med de ordnede/konfliktfylte forholdene mellom delene i et sosialt system. I henhold til Lockwoods definisjon kan en argumentere for at Goffman antar et sosial integrasjons perspektiv på den sosiale virkeligheten. Dersom vi skal sette opp et hovedanliggende for han som teoretiker, er det også sosial integrasjon som har stått i sentrum for den

foreliggende undersøkelsen. Likevel bør en også her ta i betraktning Lockwoods oppfatning om at sosiologiske teorier må ta for seg både struktur og aktør i undersøkelsen av den sosiale virkelighet, og at det da er nærliggende å forsøke å se etter de store linjene i interaksjonistiske teorier. Det har kommet frem elementer fra Goffmans analyse som kan tolkes i lys av et systemperspektiv. Vi har sett hvordan dramaturgibegreper som selvpresentasjon og rollespill skaper grunnlaget for et fungerende sosialt system, gjennom en arrangering av samfunnets aktiviteter. Vi har også sett at de rutineene som ligger i rollespill er knyttet til strukturer for internalisering- og sosialiseringprosesser hos individer. Disse tolkningene av koblinger til struktur hos Goffman er eksempler på hvordan vi gjennom å lese mellom linjene kan finne elementer som tar for seg strukturell organisering hos Goffman.

I dette temaet vil det i motsetning til å fokusere på de små antydningene mot struktur hos Goffman bli et fokus på et perspektiv som mer direkte går på systemintegrasjon gjennom verket «Asylums», med det systemorienterte nøkkelordet *institusjon* som utgangspunkt. Goffman peker på visse sentrale men også varierende kjennetegn ved de ulike former for totale institusjoner, blant disse kan eksempelvis nevnes at grensene som vanligvis skiller menneskers viktige livssfærer (søvn, fritid, arbeid) brytes ned, at all form for daglig aktivitet utspiller seg blant en gruppe mennesker med de samme mål og begrensninger for dagen og med gitte tidsplaner utenfor den frie vilje. Disse kan videre sammenfattes i form av at det som foregår i de totale institusjonene er en del av en rasjonell plan designet for å nå institusjonens offisielle mål heller en å være tilpasset den enkeltes ønsker og behov (Goffman, 1961:17). Gjennom en diskusjon av «Asylums» vil det undersøkes i hvilken grad Goffmans perspektiv på uorden kan tolkes i lys av systemintegrasjon. Som vi også hentet fra Lockwood tidligere bygger de to integrasjons perspektivene på ulike mekanismer i redegjørelsen for den sosiale virkeligheten, og disse kan hos Goffman sies hovedsakelig å ligge på den aktørorienterte siden. Med utgangspunkt i dette kan vi altså si at dette avsnittet tar for seg hvordan Goffman ser på orden og uorden mellom systemenes deler, men det er fremdeles sett i forbindelse med hans interaksjonistiske tilnærming til undersøkelse av virkeligheten. Med bakgrunn i at «Asylums» er valgt som hovedbidrag til en diskusjon av systemintegrasjon vil det i denne delen legges til grunn en noe mer omfattende redegjørelse før diskusjonen kommer i gang.

For å bevege oss mot et perspektiv på samfunnsstruktur hos Goffman kan en se på hva sosiale organisasjoner innebærer i hans analyser. Goffman definerer en sosial organisasjon som et hvilket som helst sted som klart avgrenser hva som kan oppfattes, og hvor en bestemt form for aktivitet regelmessig finner sted (Goffman, 1959:197). Det er også et poeng at alt som kan defineres som en sosial organisasjon også kan studeres i tråd med eller i lys av inntrykkskontrollen som finner sted i denne, samt i forhold til hva som ligger som mulige og godkjente handlemåter innenfor den arenaen for samhandling som den sosiale organisasjonen utgjør. Dermed kan det i det foreliggende kapitlet være nyttig å bruke betegnelsen sosial organisasjon heller en sosial situasjon, da det favner om noe utover den enkelte situasjon, men fremdeles handler om det som foregår mellom mennesker i ulike grupperinger. En sosial organisasjon er en avgrensning som skiller ulike grupper eller lag i form av at det innad i en organisasjon ligger informasjon som ikke er tilgjengelig for de utenfor gruppen (Goffman, 1959:197).

Asylums

En diskusjon av strukturer hos Goffman vil måtte integrere de minste bestanddeler fra interaksjonsteorien/interaksjonsordenen med strukturene i samfunnet. I denne forbindelse er altså «Asylums» utgangspunktet for diskusjonen, og som nevnt innledningsvis har vi også ved å ta for oss Goffman som helhet måttet foreta nødvendige begrensninger. En kunne gått inn å sett nærmere på Goffmans «Frame Analysis» eller hans betraktninger om sosiale organisasjoner og avvik. Valget av «Asylums» som bidrag er tatt på bakgrunn av den nære koblingen i tid og emne til de verkene som ellers tas opp i avhandlingen, samt også gjennom at vi her kan få tilgang til å gå i dybden på et spesifikt verk i søket etter Goffmans perspektiv på ordensproblematikk, et verk som i følge Bourdieu var et av Goffmans viktigste bidrag til sosiologien (Bourdieu, 2000:4).

I Goffmans «Asylums» presenteres resultater fra feltarbeid i det som omtales som *totale institusjoner* der relasjoner mellom de innsatte/pasientene og vakter/ansatte fra ulike perspektiver tas opp (Goffman, 1961:8,12). Et fokuspunkt i denne artikkelsamlingen er hva det vil si å befinne seg innenfor rammene av en total institusjon og hvilke konsekvenser dette får for selvet. Goffman argumenterer for at selvet forvitrer når enkle og grunnleggende rettigheter som selvbestemmelse over egne handlinger og tidsplan i hverdager blir fratatt individet. Ved å ta i bruk Goffmans skildringer og teoretiske perspektiver fra disse studiene får man et innblikk i totale institusjoners innvirkning på

selvet og hva som skiller dette livet fra et «normalt» liv som samfunnsmedlem. Enda viktigere i denne sammenheng er det kanskje at vi får et innblikk i hans måte å skille ut det ikke-fungerende i et samfunn som et viktig område for undersøkelse. I de totale institusjonene lever mennesker i små lukkede samfunn med liten eller ingen rett til selvbestemmelse (Goffman, 1961:17).

I forholdene mellom pasienter/innsatte og de ansatte ved de totale institusjonene beskriver Goffman en situasjon der de ansatte på en måte jobber med mennesker, men der pasientene eller de innsatte også kan beskrives som et objekt for arbeidet som må gjøres der de i seg selv er målet i lys av at det beste utfallet er en reintegrering i samfunnet utenfor (Goffman, 1961). Forholdene Goffman observerer blir beskrevet som en objektivering av menneskene, noe som igjen kan knyttes til at reglene for institusjonens virke går foran individenes behov. Behov som melder seg hos de innsatte eller de mentalt syke blir redusert til sykdommen deres eller oversett på bakgrunn av at de «med rette» har blitt fratatt rettigheter til egne meninger og synspunkter. Hverdagslivet i institusjonene preges av skjeve relasjoner der makten ansatte har er tydelig, og beslutninger tas på bakgrunn av effektiviseringer bestemt på høyere nivå (Goffman, 1961:18).

Med et systemblikk på ordensproblematikk kan vi tolke de skjeve relasjonene som diskrepanser mellom mennesker som tilhører ulike lag eller sosiale organisasjoner, hvor rollene som ansatt eller innsatt/innlagt er til stede i alle aspekter av livet i en total institusjon (Goffman, 1961:104). Resultatet av totale institusjoner slik Goffman ser det er at det skapes en forskjell mellom to konstruerte kategorier av mennesker, en forskjell som griper inn på oppfattelsen av individenes sosial kvalitet, moralsk karakter og dermed får store implikasjoner for selvet og identitet. Goffman gjør så en funksjonalistisk basert analyse av hvordan disse rollene bekreftes og vedvarer gjennom former for seremonier eller ritualer ved for eksempel forekomsten av helligdager, familiebesøk eller oppsyn fra direktører og andre arrangementer der også «outsidere» fra omverdenen kommer til institusjonen. Det iscenesettes i slike tilfeller et skuespill der ansatte og innsatte/innlagte spiller på samme lag og der maktrelasjonene består og fremtrer i en pyntet form (Goffman, 1961:102) Her ser vi en innledning til hvordan livet i de lukkede små samfunnene ved de totale institusjoner kan opprettholdes og vedvare, en analyse som også av Goffman sammenlignes med en durkheimansk tilnærming til sosialt liv (Goffman, 1961:102). Tilnærmingen til institusjoner blir tatt på bakgrunn av roller og rollespill, i lys av det

«tradisjonelle» interaksjonistiske perspektivet hos Goffman, men går deretter ut over i et perspektiv som tar for seg strukturene innad i asylene, både i form av opprettholdelsen av de stabile forholdene, og i form av maktrelasjoner innad i de små lukkede samfunnene som de totale institusjonene utgjør.

I artikkelen «The Underlife of a Public Institution», en del av «Asylums», beskriver Goffman *sosiale enheter* og båndene som binder individer sammen i slike enheter (Goffman, 1961:159). Han legger vekt på forventninger innad i de sosiale enhetene, der visse bånd og restriksjoner gjelder i ulike typifiserte forhold mellom mennesker, slik som mellom ektefeller, kollegaer osv. (Goffman, 1961:159). En form for dobbelthet som også i følge Goffman er typisk for sosiologiske emner kommer frem her, det handler om at en i forhold til andre mennesker vil oppleve forpliktelser og en tilknytning med verdi i seg selv. Dette kan ses på som kontrakter mellom mennesker slik Durkheim også har lagt frem, og det viktigste ved dette kan for Goffman sies å være at det bak en hver kontrakt ligger det en felles forståelse av at de som inngår i kontrakten er mennesker som vil overholde avtalen som inngås, som igjen kan knyttes til menneskers karakter (Goffman, 1961:160). Poenget her er at før man inngår en kontrakt i en sosial enhet vil en anta at den andre personen har en viss væren og karakter, det blir en forutsigbarhet som også kan sies å være tilknyttet den strukturen en lever i, i form av sosiale enheter.

Det mest spennende i henhold til sosial uorden er nettopp det som Goffman diskuterer i lys av de sosiale enhetene med sine bindende kontrakter. Goffman diskuterer her instrumentelle formelle organisasjoner, definert som et system av koordinerte aktiviteter med en gitt hensikt som er formet for å nå visse definerte mål. Deltakere i sosiale organisasjoner er essensielt for at organisasjonen skal overleve, samt at organisasjonen i seg selv må tilby noe til sine deltakere. (Goffman, 1961:164). Videre fokuserer Goffman på sosiale organisasjoner i form av hva disse er ment å brukes til, hvilket formål de har for menneskene som i sin tur blir forventet å følge de normene som foreligger innen hver enkelt organisasjon eller enhet (Goffman, 1961 s. 168-70). Det er altså et fokus på strukturene men hele tiden med aktørene i bakhånd eller forut for det som kan betegnes som de store linjene i samfunnet. Likevel kan en dra noen drøftinger vedrørende dette ut fra analysene som gjøres på bakgrunn av observasjoner fra de ulike former for totale institusjoner. Spesielt når vi ønsker å se på uorden, og også i henhold til systemintegrasjonen; de konfliktfylte forholdene mellom samfunnet eller systemets ulike

deler, er det nyttig å se til artikkelen «The Underlife of a Public Institution». Det kommer frem et perspektiv på at når en ønsker å se på organiseringen innad i de totale institusjonene så er det ikke hva som forventes av aktørene eller hva de faktisk foretar seg som er det mest interessante, men heller at forventninger om en viss type aktivitet innad i en organisasjon antyder en forhåndsoppfatning av aktøren, og at vi dermed kan betrakte en sosial organisasjon som et sted der antakelser om identitet genereres (Goffman, 1961 :170). Det er her trekkes ut fra Goffman, noe som ikke ofte legges frem så eksplisitt i hans verker, er at det som objektivt ligger i strukturene på en meget omfattende måte påvirker eller nesten skaper aktørenes mulighet for handling, eller i det minste at deltakelsen i aktivitet innad i organisasjonen krever visse kjennetegn av de menneskene som skal delta, som en feltilhørighet begrunnet i hvilken status en har (Goffman, 1961:170).

Now if any social establishment can be seen as a place where implications about self systematically arise, we can go on to see it as a place where these implications are systematically dealt with by the participant (Goffman, 1961:170).

Selvet kan, som vi tidligere har sett, med Goffmans øyne beskrives både som varierende i lys av bruken av ulike roller i forskjellige situasjoner og som det helhetlige «meget» som innebærer den helhetlige forståelsen individet har av seg selv. Her kan vi altså se på hvordan de systematiske antakelsene om selvet som foreligger i sosiale organisasjoner blir gjort tydelige for individene som er «presset» til å handle etter disse antakelsene. En må akseptere å være en spesifikk type person som lever i en spesifikk type verden for å aksepteres som deltaker i en sosial organisasjon (Goffman, 1961:170). Det er kanskje rimelig å anta at selvforståelsen som her ligger til grunn er det noe flyktige «jeget» knyttet til rollespill. At de enkelte individer selv må tilpasse seg strukturene gjennom tilpasning av rolle og da også gjennom utstrakt bruk av inntrykkskontroll. Det som her skisseres er skrevet om sosiale organisasjoner generelt, og vil derfor kunne gjelde for ethvert sted som avgrensner hva som kan oppfattes på et sted der en bestemt type aktivitet regelmessig finner sted (Goffman, 1959:197). Dette gir oss igjen en indikasjon på at vi gjennom denne fremstillingen kan få et bedre tak på hva Goffman legger som forklaring på de ordnede/konfliktfylte forholdene mellom delene i et sosialt system. Han bruker forståelsen av rammer for aktivitet innad i sosiale organisasjoner for å analysere totale institusjoner. På tross av at de totale institusjonene kan betraktes som egne små samfunn er de også naturlig nok en del av et større samfunn og kan dermed ses som en del av et større og organisert

system, altså i form av et samfunn. Likevel må vi også si at vi her bare har skrapet i overflaten av hva det vil si å studere delene i et system og at ordensproblematikken heller ikke har blitt tatt opp i stor grad har.

Vi har sett hvordan Goffman mener at faktorer som ligger innebygget i forståelsen av en sosial organisasjon i stor grad påvirker den frihet individer har til å handle. Dette er en viktig del av et strukturorientert utgangspunkt, nemlig at vi kan identifisere strukturer som forut for individet legger begrensninger. Det foreligger også elementer i denne analysen hos Goffman av hvordan vi kan forstå konflikter innad i organisasjonene, men disse er fremdeles på aktørnivå, det handler om selvet og identitet og hvordan individene må spille ut visse roller for å få innpass i det som utveksles av informasjon i den aktiviteten som foregår i organisasjonene.

System (des)integrasjon?

Vi har altså nå forsøkt å se hvordan vi kan bruke Goffmans «Asylums» for å se på forholdene mellom delene i et system gjennom hans analyse av livet i de totale institusjonene, det var imidlertid problemet med orden og uorden som i denne sammenhengen skulle være forklart i et systemintegrasjonsperspektiv. Goffman la frem at det i alle sosiale enheter er offisielle forventninger til hva deltakeren skylder enheten eller organisasjonen. Videre vil det i undersøkelsene av slike organisasjoner også komme frem at deltakerne til en viss grad avviser det offisielle synspunktet på hva de bør tilføre organisasjonen, og hva de skal få ut av sin deltakelse (Goffman, 1961:267). Dette handler om at det i alle situasjoner der det foreskrives en viss type «verden» for de deltakende også vil forekomme underverdener, som avviker og avviser de offisielle retningslinjene som eksisterer i samfunnet som helhet, dermed kommer uorden frem som grupper av mennesker som ikke passer inn i det gjeldende normsystemet. Vi kan slik sett tolke underverdenene som grupperinger skapt på bakgrunn av desintegrasjon fra et helhetlig samfunn. Tanken er riktig nok fundert på aktører og deres handlinger som avviker fra normen, men poenget er at disse relasjonene her settes inn i et systemperspektiv.

Goffmans beskrivelser av slike avvik er nødvendigvis knyttet til det fokuset han har på de totale institusjonene der innsatte eller pasienter blir fratatt det som gjør dem selvstendige og frie, men slike underverdener kan også tolkes i lys av andre typer samfunn, slik som det typisk vestlige samfunnet vi lever i med sine subsamfunn som narkotikamiljøer, og andre

som trekker seg unna det offisielt godtatte levesettet. Tanken kan også trekkes tilbake til Goffmans avviksanalyse i «Stigma». Nøkkelinformasjonen som vi kan trekke ut fra analysene i «Asylums» i denne sammenheng er tanken om at individet formes av og identifiserer seg med grupper, der selvet forvitrer uten emosjonell støtte fra andre, vil det forekomme (når vi observerer det som foregår i en sosial rolle, en situasjon eller en eller annen form for sosial organisasjon) ikke bare en universell omfavnelser av den gjeldende sosiale enheten eller gruppen. Individet i gruppene finner i tillegg metoder for å distansere seg fra den rollen han blir forventet å spille i situasjonen eller organisasjonen. Avvikene som aviser det offisielle synspunktet på godkjente handlinger og aktiviteter vil dermed selv bidra til en slags desintegrasjonsprosess. Dette kan som vi tidligere var inne på føre til utvikling av subsamfunn og større organisering av avvik, men kan kanskje fremdeles sies å ha kilde i aktørene heller enn strukturene, det er i hvert fall ikke mulig å undergrave individers selvstendige valg og handlinger om man tar utgangspunkt i Goffmans analyser.

Goffman belyser også at de totale institusjonene kanskje er det mest fremtredende området å undersøke avvik innenfor, men at ulike former for avvik også viser seg gjeldende for en hver sosial organisasjon (Goffman, 1961:279). Det finnes altså en type forsvar mot fellesskapet som kan vise seg i utviklingen av sub-verdener innad i samfunn og dermed faller denne setningen fra Goffman i spesielt god jord hvis vi ser den i lys av den gjeldende problemstillingen; «why should we base our conception of the self upon how the individual would act were conditions «just right»?» (Goffman, 1961:280). En analyse av interaksjon mellom mennesker vil med utgangspunkt av denne holdningen ikke være fullstendig før en også har tatt høyde for avvikene fra de gjeldende normene og betingelsene i en «normal» interaksjonssituasjon. Det er tydelige elementer av både system, integrasjon, desintegrasjon og uorden i «Asylums». Spørsmålet i den forbindelse blir om Goffman virkelig viser en forståelse for ordensproblematikken i et systemperspektiv som tar høyde for det avvikende eller det som da kan omtales som desintegrerende, eller om det i alle tilfeller faller tilbake på orden som utgangspunkt, noe som vil diskuteres i det siste kapitlet. Før dette skal vi imidlertid fokusere på hva desintegrasjon innebærer for Goffman, i form av en redegjørelse for hvordan vi kan benytte anomi som begrep i sammenheng med hans analyser.

Anomi hos Goffman?

I form av den sosiale desintegrasjonen illustrert gjennom stigma kom vi frem til at brudd på konvensjonelle sosiale normer som for eksempel gjennom at individer som blir preget av gjentatt stigmatisering, kan føre til et tap av tilhørighet. Når det kommer til systemintegrasjon og perspektiver fra Goffman hentet fra «Asylums» ser vi også at avvikende grupper skaper grunnlag for subsamfunn, noe som vil kunne ses som et resultat av at individer eller grupper ikke passet inn i det «gjeldende normsystemet» i samfunnet. På bakgrunn av disse to observasjonene fra Goffmans perspektiv på avvik finner vi koblinger til anomibegrepet slik det ble beskrevet av både Durkheim og Merton. Helt innledningsvis ble det beskrevet hvordan anomie kan beskrives som et perspektiv på uorden som referer til en tilstand av normløshet (Seeman, 1959:787). Det følgende vil redegjøre for hvordan anomie-begrepet kan anvendes også ved hjelp av Goffmans analyser. Først skal vi ta for oss en artikkel av Goffman ved navn «Alienation from Interaction» for å få en forståelse av hva Goffman selv la i sin versjon av beskrivelsen av fremmedgjøring, før resultatet trekkes sammen med innsiktene fra redegjørelsen om sosial- og systemintegrasjon.

I «Alienation from Interaction» beskriver Goffman fem former for fremmedgjørende opptreden i interaksjoner. Han peker på at alle sosiale situasjoner eller møter består av en samtale som får sitt eget liv, og at de som kommer inn i situasjonen må beherske kunsten å spontant kunne involvere seg i samtalen (Goffman, 1967a:113). Dette kan bli hindret dersom individet har fokus på noe annet utenfor interaksjonen, er for sjenert og selvbevisst, er for opptatt av å tolke måten interaksjonen forløper på eller blir distraheret av en annen deltaker (Goffman, 1967a:117-124). En person som gjentatte ganger ikke får til å spontant involvere seg i det som foregår i interaksjoner, av en av disse årsakene, vil igjen forårsake en svikt i interaksjonen som helhet. Goffman beskriver dette som at denne personen dermed gjentatt «dreper interaksjonen», og den effekten en slik person har på det sosiale livet rundt seg gjør at en kan anse han som en mangelfull person (Goffman, 1967a:135). En ser her at perspektivet på fremmedgjøring er snevret inn til å gjelde interaksjoner, vi befinner oss på et aktørnivå som er typisk for Goffman og kan i lys av hans presentasjon også se koblinger til de elementer av uorden som kom frem gjennom hans dramaturgiske perspektiv. Likevel kan en også tolke det som at fremmedgjøringsperspektivet blir stående på et mer system-interaksjonistisk nivå enn i de tidligere diskuterte verkene. Poenget her er at når Goffman ser på fremmedgjøring fra interaksjonen i form av de ulike bestanddelene i situasjonene, så

havner de aktivt handlende individene litt bakenfor. Det er interaksjonssystemet som står i sentrum og personer som er inkompatible med det mønsteret interaksjoner vanligvis foregår i får ikke en ny sjanse for situasjonell gjenoppretting men opplever heller en vedvarende tilstand av utilpasshet. Goffman avslutter artikkelen slik:

By looking at the ways in which the individual can be thrown out of step with the sociable moment, perhaps we can learn something about the way in which he can become alienated from things that take much more of his time (Goffman, 1967a:136).

Her refereres det til at når vi forstår hvordan en interaksjon kan være vellykket eller bryte sammen på bakgrunn av hvordan individer kommer inn i samtalen, kan vi også oppnå en forståelse av hvordan denne personen er og fremtrer i andre deler av sitt liv (karriere, familie, politiske engasjement og andre forpliktelser). Altså vil en person som ofte er ufokusert i sitt møte med en interaksjon eller ny samtale på bakgrunn av dette kunne ha egenskaper som svarer til denne opptreden også ellers i livet. Goffmans avrundning på diskusjonen av fremmedgjøring i interaksjoner virker å være pessimistisk, en får ikke inntrykk av løsningen på fremmedgjøringen, noe som står i motsetning til de tidligere konklusjonene om ordensproblematikk i Goffmans analyser der vi kan skimte en holdning om at visse personer ikke vil få tilgang til interaksjonsordenen.

Vi har hittil sett på hvordan Goffman selv brukte fremmedgjøring som begrep i relasjon til sosiale interaksjoner. Det er likevel et spørsmål om dette naturlig kan oversettes til anomi. Som vi har sett tidligere kan anomi beskrives som en tilstand av normløshet (Seeman, 1959:787). Fremmedgjøring fra interaksjon kan være et tegn på mangelfull oppfølging av normer fra den distraheres side; altså den som enten er for okkupert med andre ting, seg selv, eller enkelte personer i situasjonen til å klare å spontant bli en del av samtalen i interaksjonen. Normløsheten vil da ligge hos den enkelte, og også være utilsiktet da det Goffman beskriver som fremmedgjøring fra interaksjon ikke virker å være grunnlagt i en bevisst tilbaketrekning fra det sosiale, men heller en utilsiktet konsekvens eller personlig egenskap. Slik sett kan det være vanskelig å si noe helhetlig om Goffmans perspektiv på anomi ut i fra hans redegjørelse for fremmedgjøring fra interaksjon. Det vi derfor skal gjøre nå er å trekke tråden tilbake til integrasjon, både i form av sosial integrasjon belyst gjennom stigma og system integrasjon gjennom belyst gjennom Asylums, ved å se nærmere på kriteriet om normløshet i forhold til anomi.

Goffman har både på sitt mest aktørorienterte ståsted og i sine mer nyanserte og strukturrelaterte analyser, perspektiver på desintegrasjon som i høyeste grad er knyttet til fraværet av stabile normer. I «Stigma» så vi at det handlet om at individer preget av gjentatt stigmatisering mister kontrollen eller makten til å selv følge normene som gjelder i interaksjoner. Dersom du blir oppfattet på en viss måte, da spesielt med negativ konnotasjon, vil andres oppfatning av deg selv stå sterkere en den kraften du har til å være den du vil og opptre som den du vil. Mangelen på kontroll over egen medbestemmelse over deltakelse i en situasjon og til de normene som skal følges kan på denne måten betraktes som en form for «normløshet» opplevd av individet, altså en desintegrerende effekt av å bli utsatt for stigma. Sosial desintegrasjon i form av beskrivelsen på normløshet eller kanskje heller fraværet av kontroll på egen etterfølgelse av normer kan slik sett beskrives som en anomisk tilstand for det enkelte individ.

Videre har vi i «Asylums» sett en lignende effekt, men da i den forstand at perspektivet er flyttet over på grupper av individer. Det er her snakk om at den type «verden» som foreskrives av samfunnet ikke i alle tilfeller blir godtatt av individene, og at etterfølgelsen av de gjeldende normene ikke er ønskelig hos en gruppe individer som igjen fører til dannelsen av en type subkultur eller subsamfunn. Det er en desintegrasjon fra samfunnet, en gruppe som bryter opp. Avvikerne er slik sett motstandere av det gjeldende normsystemet og betingelsene for deltakelse i interaksjoner og samfunnsliv generelt innenfor normalen. Vi har her et perspektiv på desintegrasjon som kan overføres til betydningen normløshet gjennom det valget som blir tatt om ikke å følge de gjeldende normene i et samfunn. Det er imidlertid et poeng her at vi fremdeles befinner oss på et aktørnivå. Goffman har ingen refleksjon om desintegrasjon som er fundert på at samfunnet generelt preges av en tilstand av normløshet, og vi finner her ikke grunnlag for å snakke om et direkte perspektiv på systemdesintegrasjon. Likevel kan en si at vi på aktørnivå kan kombinere innsiktene fra «Stigma» og «Asylums» og komme frem til et perspektiv på anomi som handler om frafall fra fellesskapet basert på normfravik. I det siste kapittelet vil denne tråden trekkes tilbake til både Merton og Durkheims forståelse av begrepet ved hjelp av en tredeling av perspektivet på anomi.

Kapittel 6

Goffman og ordensproblematikk: i sosiologien

Som nevnt innledningsvis er planen i dette siste kapittelet å beskrive et samlet perspektiv på hvordan ordensproblematikken forstås i Goffmans interaksjonistiske teori, samt å koble han til den større konteksten av behandling av ordensproblematikk i sosiologien generelt, altså i sammenheng med avhandlingens innledende diskusjon av orden og uorden i sosiologien.

Med tanke på at avhandlingens struktur hittil har vært delt etter to ulike prinsipper der vi i de to første temaene gikk grundig inn på det dramaturgiske perspektiv og interaksjonsordenen, og i det siste tok for oss to temaer som direkte går inn på uordensproblematikk gjennom fravær av normalitet og desintegrasjon/anomi, vil også dette kapittelet måtte redegjøre for to former for konklusjoner. Først skal vi se på de innsiktene vi fikk fra temaet om Goffmans dramaturgiske perspektiv og «interaksjonsordenen». Deretter vil vi ta med disse innsiktene videre og ta fatt på en redegjørelse for hva som kan sies å være Goffmans bidrag til forståelsen av ordensproblematikken i sosiologien. Spørsmålet i den forbindelse blir om Goffman virkelig viser en forståelse for ordensproblematikken som tar høyde for det avvikende eller det som da kan omtales som desintegrerende, eller om det i alle tilfeller faller tilbake på orden som utgangspunkt.

Interaksjonsordenen og det dramaturgiske perspektiv

Først er det viktig å se på hvilke innsikter vi får om forståelsen av uordensproblematikk hos Goffman ut i fra det dramaturgiske perspektiv og interaksjonsordenen. I etterkant av diskusjonen av disse temaene kom vi frem til at de verktøyene Goffman gir oss kanskje ikke er tilstrekkelige for undersøkelsen av sosial uorden alene, dette er begrunnet ut i fra hans hovedfokus på det ordnede, samt hvordan og også hvorfor interaksjoner forløper som de gjør. Vi mennesker interagerer med hverandre på grunnlag av en felles base av kognitive og normative antakelser og de små feilene eller avvikene som måtte komme frem forklares i lys av hvilken funksjon de har for orden, og videre hvordan orden gjenopprettes gjennom defensive tiltak. Det er ikke denne diskusjonens hensikt å undervurdere bidraget Goffman gir til forståelsen av ordensproblematikk på interaksjonsnivå, men det synes altså likevel at det hos Goffman foreligger et styrende fokus på det ordnede, noe som sett ut i fra

Lockwoods holdning om at orden og uorden bør gis en likestilt plass for undersøkelse, kan betegnes som mangelfullt.

Derimot ble det også gjort en mulig tolkning av interaksjonsordenen som fundert på frykten for uorden eller kaos. Ligningen til Hobbes' naturtilstand lot oss se hvordan den ordenen Goffman beskriver for interaksjon kan tolkes som fundert på ideen om at vår virkelighet er uforutsigbar og kontingent. Det uforutsigbare kan i den forbindelse beskrives som en iboende uorden i virkeligheten som gjør det nødvendig for mennesker å utvikle kategorier for akseptert og normal interaksjon. Dermed vil interaksjonsordenen være fundert på nettopp uorden og vi får et mer nyansert bilde av hvordan en kan få tak på Goffmans forståelse av ordensproblematikk, der både orden og uorden får en sentral plass.

Sett i sammenheng med perspektivet som kom frem gjennom den dramaturgiske metaforen kan det i den forbindelse være relevant å trekke på at det i «The Presentation of Self in Everyday Life», hevdes eksplisitt at denne boken redegjør for én av de sosiologiske vinklinger man kan studere et samfunn under. Det er altså ikke slik at Goffman mener at det dramaturgiske perspektivet skal gripe an som eneste bakgrunn for undersøkelse av samfunn i sosiologien, men heller at perspektivet er ett blant flere utgangspunkt som kan benyttes for å se på et hvilket som helst konkret samfunn (Goffman, 1959:9). Ut i fra dette får en også inntrykket av at Goffmans teorier ikke er begrenset til iscenesetting, rollespill og de ulike verktøyene som er utviklet på bakgrunn av metaforen. Og at det på tross av at metaforen kanskje kan sies å ha et noe vel overordnet fokus på orden, kan finnes et større perspektiv eller en større helhet hos Goffman som også belyser uorden. Når vi kobler innsiktene fra det dramaturgiske perspektivet sammen med interaksjonsordenen kan det dermed vise seg et noe mer dekkende bilde av ordensproblematikk hos Goffman.

Sosial uorden viser seg i aller størst grad i frykten for å miste grepet om den etablerte interaksjonsordenen, som kan sies å handle om det faktum at dersom mennesker ikke forstår eller er i stand til å håndtere det som foregår i de situasjonene de møter og å te seg deretter, så vil de ikke nødvendigvis betraktes som individer med selvstendige selv, de står i fare for å bli en ikke-person. Denne frykten kan ut i fra det vi henter hos Goffman sies å være så sterk at den uordenen som faktisk oppstår er noe vi jobber aktivt og kontinuerlig med å rette opp igjen. Individer aksepterer den eksisterende interaksjonsordenen og vil holde seg innenfor gitte rammer for interaksjon på grunn av den usikkerheten som følger av å bryte ut av denne. Sosial uorden kan for eksempel defineres som en kaotisk

interaksjonstilstand, der en må arbeide for å undertrykke eller i det minste jobbe seg gjennom på en såpass ryddig måte at en i neste situasjon igjen kan fremstå som en valid person og et individ som andre har interesse av å samhandle med.

Det er nødvendig å igjen bemerke her at orden og uorden kan finnes langs mange ulike dimensjoner. Tar vi for eksempel for oss konflikttradisjonen og Marx' strukturorienterte utgangspunkt i den materielle situasjonen i et samfunn som det gjeldende for hva orden og uorden er, eller til dels også Durkheims perspektiv på den kollektive bevisstheten og solidaritetsformer som retningsgivende for beskrivelse av orden og uorden, vil det ikke være lett å se hvordan Goffmans interaksjonisme i det hele tatt kan sies å beskrive ordensproblematikk. Men trekker vi det konfliktorienterte eller også det durkheimianske blikket ned på nivået for individers interaksjoner kan det på tross av adskilte perspektiver og ulike nivåer, identifiseres et felles grunnlag som har sin bakgrunn i grunnlagsspørsmålet «hva er orden» og oppfølgingsspørsmålet stilt i denne avhandlingen «hva er uorden?». Hvis vi som tankeeksperiment lar en interaksjon representere et eget lite samfunn, kan vi se for oss at Goffman i forbindelse med undersøkelse av dette samfunnet ville beskrevet en struktur bestående av forbindelser mellom mennesker som har sitt ytterste grunnlag i menneskers sosiale behov og kanskje også behov for orden og trygghet i møte med andre. Den felles base av kognitive og normative antakelser som er felles for mennesker i interaksjonssamfunnet vil dermed måtte analyseres på bakgrunn av at mennesker naturlig søker orden og ryddighet, heller enn å analysere et samfunn på bakgrunn av det materialistiske utgangspunktet slik Marx beskriver det, eller på bakgrunn av former for solidaritet slik det enkelt fremstilt kan sies å foreligge hos Durkheim. Slik sett kan en si at det ikke handler om på hvilket grunnlag en forklarer sosial orden og sosial uorden, men snarere hvilke slutninger en trekker. Et perspektiv på uorden hos Goffman kan være like forklarende som et perspektiv fra Marx, avhengig av hva det er vi ønsker å studere. Det kan virke som en ofte er for fokusert på å se de store sammenhengene og at en dermed overser de ulike dimensjonene i samfunnslivet. Slik de sosiologiske teoriene gjerne blir brukt i dag kan en si at de skal være til nytte for noen, de skal gi oss innsikt i hvordan vi kan forstå våre liv og den sammenhengen vi lever i. Ved å ta i bruk teoriene burde vi kunne forstå fenomener som på forhånd virket umulige eller vanskelige å forklare, og ut i fra dette kan vi si at både det dramaturgiske perspektivet og interaksjonsordenen hos Goffman har gitt oss verktøy som lar oss undersøke det som skjer i vår hverdagslige samhandling med andre mennesker. Med «kravet» om at analyser av samfunn og dermed også interaksjon bør

kunne forklare eller vise forståelse både for ordensproblematikk som bakgrunn kan en likevel hevde at manglene hos Goffman kanskje er tydeligst i forståelsen av uorden, på en lignende måte til hvordan de for Lockwood var tydeligst i marxistiske og durkheimianske hypoteser om uorden.

Om normalitet

Den forståelsen av ordensproblematikk som kom frem i diskusjonen av normalitet tok en ny retning sammenlignet med de to foregående kapitlene. Det synes lettere å sette Goffman inn i en sammenheng av sosiologiens behandling av ordensproblematikk i de tekstene der han beveger seg noe ut av det rene ansikt-til-ansikts interaksjonistiske perspektivet. Normalitet i form av pinlighet i sosiale situasjoner gav en lignende oppfattelse som den en kunne se i lys av interaksjonsordenen og det dramaturgiske perspektivet der fokuset ligger på mer eller mindre ordnede former for situasjoner mellom mennesker, kun avbrutt av midlertidige stanser som ryddes opp i gjennom ulike former for gjenoppretingsarbeid. Videre synes det å være et skille når en kommer til perspektivet på de normale fremtredende der vi får se et perspektiv på normalitet som i noe større grad også er fundert på tanken om at situasjoner står i fare for å bryte sammen og at individer er sårbare i sitt møte med den sosiale virkeligheten. Men spørsmålet som gjenstår er i hvilken grad Goffman gjennom perspektivet på normalitet bidrar med innsikt som kan være nyttig i forståelsen av både orden og uorden. Garfinkels «breaching experiments» ble tatt opp som en sentral representant for hvordan normalitet kan betraktes som en dimensjon for undersøkelse av ordensproblematikk. Der Garfinkel hevder at vi mennesker er aktive produsenter av normalitet kan vi se en likhet i form av forventningene om et normalt forløp i situasjoner i den sosiale virkeligheten hos Goffman. Det Goffman videre kan sies å tilføre diskusjonen om normalitet som dimensjon for undersøkelse av uorden er et slags systematisk blikk på aktivitetene i den sosiale virkeligheten. Redegjørelsen for de ulike «faremomentene» i individens omgivelser gir et bilde på hvordan den sosiale virkelighetens normalitet blir truet. Denne tilføringen kan videre ses i lys av Goffmans interaksjonistiske tilnærming generelt. Til forskjell fra etnometodologen Garfinkels fokus på essensen ved det menneskelige, erfaringen og normalitet, går Goffman heller mot en beskrivelse som fokuserer på handlingen, eller aktiviteten som utspiller seg og hvordan farene forbundet med opptreden i de sosiale omgivelsene viser seg for individene. Goffman ser på rammene rundt den kontingente virkeligheten som individene utspiller sine handlinger innenfor og

kan sies å ha et perspektiv på normalitet som står i stil med det symbolsk interaksjonistiske utgangspunktet⁷. Rammene det refereres til her er da kvaliteter eller problemer ved omgivelsene Goffman skisserte i forbindelse med de fundamentale risikoene som finnes innebygget i aktiviteter, handlinger og ansikt-til-ansikt interaksjon.

Vi har nå sett hvordan vi kan plassere Goffman i en sammenheng av forståelsen av ordensproblematikk gjennom en kobling der hans utgangspunkt utgjør en (symbolsk) interaksjonistisk tilnærming til normalitet/fravær av normalitet, sammenlignet med Garfinkels etnometodologiske utgangspunkt. Vi befinner oss fremdeles da på et aktørorientert nivå, men med noen mer utadgående og strukturrelaterte konsepter om den sosiale ordenen og organisering av aktiviteter hos mennesker. I tilknytning til denne bemerkningen er det derfor nå et mål å gå videre i tråd med hvilke innsikter denne avhandlingen har gitt angående Goffmans forståelse av ordensproblematikk i et helhetlig lys. Den foreliggende tolkningen vil gjøres på bakgrunn av hovedsakelig perspektivet som kom frem i kapittelet om integrasjon og anomi, men temaene i de tidligere kapitlene vil også være av relevans, da vi er ute etter et helhetlig blikk på Goffmans perspektiver når det kommer til uorden.

Struktur

Det vil også være et poeng å kanskje først avklare i hvilken grad Goffman tar for seg og forklarer strukturer, da dette har vært et tilbakevendende element i drøftingen; i det dramaturgiske perspektiv først og fremst i form av hvordan spesielt rollespillet i interaksjoner skaper grunnlaget og ligger som betingelse for et fungerende sosialt system, der en rolle svarer til muligheten for utøvelse av visse handlinger basert på de rettigheter og plikter knyttet til den spesifikke rollens «status», og utøvelsen av roller som en bestanddel av det sosiale livet har dermed en grunnleggende funksjon for samfunnsniv som helhet. I diskusjonen av interaksjonsordenen kom strukturene hos Goffman ikke like direkte frem, men en kan si at vi har å gjøre med en strukturrelatert beskrivelse i form av et system av handlingsregler og handlingsnormer som legger grunnlag for en interaksjonsorden. Ved at han legger frem en interaksjonsorden kan en argumentere for at det foreligger en naturlig systemorientering, men når de fleste argumenter bygger på en direkte aktørbasert fremstilling av etterfølgelse av normene for interaksjon vil det kanskje heller være snakk om et mer funksjonalistisk, men ikke veldig strukturrelatert perspektiv. Vi får ikke et

⁷ Se definisjon av symbolsk interaksjonisme på side 18.

omfattende innblikk i Goffmans perspektiv på den sosiale strukturen utover interaksjonsordenen, men heller en forklaring på interaksjoners virke og funksjon for individene. I diskusjonen av normalitet hos Goffman fikk vi inn et perspektiv som i noe større grad beveger seg utover interaksjonsordenen da han heller snakker om en sosial orden og med det tar for seg all form for aktivitet og opptreden i den sosiale virkeligheten som en egen del av den samfunnsmessige strukturen som fortjener en egen plass for undersøkelse. Likevel ser vi at heller ikke her er det et fokus som tar for seg noen helhetlig samfunnsstruktur. Dette trenger ikke innebære at det er noe mangelfullt over Goffmans teorier, men det kan bidra til å underbygge hans aktørorientering, og igjen gjøre det vanskelig å tolke hans bidrag i lys av kilder til sosial endring, samfunnets oppbygging og historiske kontekst, temaer en gjerne forbinder med et strukturorientert sosiologisk perspektiv.

I relasjon til systemperspektiv hos Goffman er det relevant også å nevne at det ikke trenger å være snakk om et helhetlig perspektiv på samfunnets strukturer og system, at hans interaksjonistiske tilnærming kan beskrives som et system i seg selv, et interaksjonssystem. Trekker vi da tråden tilbake til at Goffman ikke kan sies å ha en «grand theory» om samfunnsstrukturen vil vi kunne anerkjenne at hans interaksjonssystem utgjør en av de ordenene innad i den helhetlige samfunnsstrukturen. Slik sett blir interaksjonsordenen et system som griper inn på alt det som skjer i relasjonene mellom mennesker på mikronivå og kan stå alene som en teori, men med klare koblinger utad både til en systemtenkning og mer konkret også til den funksjonalistiske ekvilibriumstankegangen som vi tidligere har sett.

Anomi

Vi så tidligere hvordan Durkheim så på anomi som resultat av manglende regulering. Hans forståelse av anomi bygger på at der de regulerende krefter fra samfunnets side er svake eller fraværende, oppstår det en tilstand av normløshet som preger mennesker på en slik måte at de ikke lenger har oversikt over hvilke regler for atferd som gjelder. Det er altså mangelen på regulering som ligger til grunn for de anomiske tilstandene i et samfunn og vi kan slik sett sies å ha et rent strukturorientert perspektiv på anomi hos Durkheim. Videre så vi hvordan anomi i Mertons perspektiv forklares som resultatet av svekkede kollektive standarder, eller rettere sagt at individene opplever en diskrepans mellom de sosialt eller kulturelt godkjente målene og midlene som stilles til rådighet for å nå sine mål. Videre

forklarer han hvordan normløsheten som følger av slike tilstander er et resultat av individets tilpasning eller valg av de mest effektive løsningene for å nå sine mål, heller en etterfølgelse av de begrensede retningslinjene fra samfunnets side. Det ble argumentert ut i fra dette at Merton skiller seg fra Durkheim i perspektivet på anomi og normløshet i den grad at han også tar høyde for individenes tilpasning til problemer i den sosiale strukturen. Vi kan hos Merton fremdeles sies å befinne oss på et strukturorientert nivå, men det må nyanseres i stor grad sammenlignet med Durkheims tilnærming. Dermed faller en ned på en beskrivelse av Mertons anomi-forståelse som eksisterende på et mellomnivå mellom aktør- og strukturorientering.

I følge Seeman (1959:787) er anomi en viktig del av litteraturen på fremmedgjøring, men konseptualiseringen av hvilke fenomener eller tilstander anomi er ment til å peke på er mer uklart. Han mener også at litteraturen på anomi beklageligvis har utvidet ideen om normløshet til å omfatte for mye; personlig desorganisering, kulturelle sammenbrudd, gjensidig mistillit, og mer til (Seeman, 1959:787). I den forbindelse kan en stille spørsmålet om hvorvidt dette egentlig er beklagelig eller om det kanskje heller er en mulighet for å skape en kobling mellom ulike aktører på markedet for analyse av uorden gjennom anomi. Dersom vi setter opp normløshet som et tegn på anomi, og dermed uorden, vil vi gjennom å se på de ulike beskrivelsene hos tenkere som Durkheim og Merton kunne skape et nett av perspektiver som totalt sett utgjør en måte å betrakte tegnene på uorden i samfunnet på. Når Seeman da ser utvidelsen av ideen om normløshet til omfattelse av både sosiale betingelser og psykologiske tilstander som en negativ konsekvens, snur vi heller dette perspektivet til en mulighet som kan bygge en bro mellom de ulike forståelsene av ordensproblematikk i sosiologien og kanskje også utover til andre disipliner som psykologi.

Det har blitt gjort tydelig gjennom diskusjonen av både sosial- og systemintegrasjon hos Goffman at dersom normløshet kan betraktes som kriteriet for en uordens- eller fremmedgjøringsforståelse, så kan vi også tolke hans perspektiver på de desintegrerende kreftene i samfunnet som et perspektiv på anomi. Normløsheten hos Goffman kan sies å ligge hos det enkelte individ i hans beskrivelse av fremmedgjøring fra interaksjonen, der hans tolkning lar oss forstå at det handler om en personlig egenskap som hindrer personer fra å følge det gjeldende interaksjonsbaserte normmønsteret. Dette er en tolkning som også lar oss gå tilbake til diskusjonen av «Stigma». Her så vi hvordan individer preget av gjentatt stigmatisering mister kontrollen eller makten til å selv følge de normene som gjelder for

interaksjoner, og at de andres oppfatning av individet vil stå sterkere enn den kraften en selv har til å interagere med andre som et selvstendig individ. I lys av dette får vi et perspektiv på normløshet hos Goffman som går direkte inn på individers manglende evne til å etterfølge de normene som foreligger, og det handler da ikke om manglende ønske om etterfølgelse, men heller et varig interaksjonsproblem for individet. Riktignok har vi også sett gjennom «Asylums» et perspektiv på normløshet som beveger seg noe utover det rent interaksjonistiske. Her kunne vi snakket om grupper av individer som med hensikt bryter ut av den gjeldende interaksjonsordenen i form av utviklingen av subsamfunn med kilde i at en ikke godtar den type verden som er foreskrevet av storsamfunnet. Her har vi altså å gjøre med typer av mennesker eller grupper som selv tar avstand fra det gjeldende normsystemet, men vi er fremdeles et godt stykke unna både Durkheim og Mertons betraktninger om anomi. Goffman kan ikke sies å beskrive et samfunns struktur preget av tilstander av desintegrasjon eller normløshet. Det går heller på individers egen vilje/mulighet eller fravær av vilje/mulighet til å etterfølge et gjeldende normsystem. Vi kan derfor se for oss en tredeling av perspektiver på bakgrunn av disse betraktningene. Durkheim som representant for et rent strukturorientert perspektiv, Goffman som representant for det interaksjonistiske eller aktørorienterte utgangspunkt og Merton på et mellomnivå mellom de to.

Denne betraktningen som gjøres på bakgrunn av redegjørelsen og diskusjonen i primært siste tema bidrar med en spesielt betydningsfull tolkning av hvordan vi kan plassere Goffmans perspektiver på ordensproblematikk i konteksten av den sosiologiske teoribyggingen. Stikkordet er anomi, og det kobles her en tråd mellom Goffman, Merton og Durkheim der vi får tre nivåer av perspektiver på anomi som totalt sett utgjør ett grunnlag for forståelse av uorden i form av desintegrasjon og normløshet. I motsetning til Seemans holdning om den ugunstige utvidelsen av normløshet som fenomen ses dette som en fruktbar tilnærming for påkobling av Goffman til den større sammenhengen av ordensproblematikk i sosiologien, noe som en kan se for seg at også kunne gjelde for andre lignende prosjekter som har som mål å beskrive en form for helhetlig tilnærming til sosiologiske grunnlagsproblemer.

Vi har nå sett på hvordan vi kan sette Goffman inn i en større sammenheng av forståelse av ordensproblematikk, først gjennom Garfinkels tilnærming til normalitet og deretter i form av normløshet og anomi hos Durkheim og Merton. I lys av dette har vi også sett hvordan

Goffman på tross av at hans selv mente at han tok strukturer i betraktning i sine teorier, lander på et aktørorientert utgangspunkt. Da står vi igjen med et ubesvart spørsmål som også var grunnlaget for denne redegjørelsen og diskusjonen; en samlet vurdering av hvordan ordensproblematikk forstås i Goffmans interaksjonistiske teori.

Avslutningsvis

Delkonklusjonene i de ulike kapitlene har variert i forhold til i hvilken grad ordensproblematikk får en sentral rolle i Goffmans verker og perspektiver. Vi trekker derfor tråden tilbake til Lockwood og hans perspektiv på at vi både i marxistisk og durkheimiansk teori får et uordensproblem som hovedsakelig forklares ut i fra ordensrelaterte hypoteser. Det er viktig å ta i betraktning at Lockwoods prosjekt hadde et større omfang enn denne avhandlingen og at de store teoritradisjonene han tok for seg er et mye bredere utgangspunkt for denne typen konklusjoner. I den foreliggende avhandlingen er utgangspunktet i diskusjonen heller rettet mot enkelt teoretiker og vi har også dratt Lockwoods prosjekt ned på interaksjonsnivå ved å ta for oss Goffman. Slik sett kan det på en måte være enklere å skulle konkludere, i og med at muligheten for å gå i dybden hos Goffman kan ses som en innsnevret versjon av Lockwoods prosjekt. På den annen side har det ikke vært mulig i forhold til avhandlingens formelle krav til omfang og format, å foreta en detaljert analyse av samtlige verk og bidrag Goffman har gitt sosiologien. Konklusjonene som trekkes her må derfor ses i lys av at det har blitt gjort et selvstendig forsøk på å identifisere de verkene som blir mest relevante for undersøkelse av den gjeldende problemstillingen, selvsagt med hjelp og inspirasjon fra sekundære kilder og mer erfarne Goffman-lesere. Med dette som bakgrunn kan vi likevel ikke utelukke at sentrale poeng hos Goffman har fått en lite fremtredende plass i diskusjonen, og avhandlingens konklusjoner må ses i lys av at de dras på bakgrunn av min personlige oppfatning av Goffmans plassering i det sosiologiske landskapet. Totaliteten av Goffmans forståelse av ordensproblematikk kan på bakgrunn av den foreliggende diskusjonen beskrives gjennom en lignende konklusjon som den Lockwood la frem i sitt prosjekt.

Det handler om at uorden virker å i de fleste redegjørelser ligge som et biprodukt av orden, der Goffman først beskriver interaksjonsordenen og de ordnede betingelsene i det dramaturgiske perspektiv, for så å gå over til en slags «innrømmelse» av at ting også kan gå

galt. Det kan på bakgrunn av undersøkelse av Goffmans verktøy i det dramaturgiske perspektivet og også i interaksjonsordenen dermed sies at ordensproblematikk i høyest grad forstås i lys av hvordan ting fungerer, henger sammen, og vedvarer. Vi nyanserer dette til en viss grad når det kommer til hans perspektiv på fremmedgjøring, her har vi en kilde til en direkte forståelse av sammenbrudd i interaksjon hos Goffman. Likevel forklares alt på bakgrunn av at interaksjonsordenen er det gjeldende prinsipp for menneskers opptreden i det sosiale landskapet og denne er i og for seg fundert på en hypotese om at individer på grunnlag av ønske om normalitet har et sett av felles antagelser som gjør at interaksjon forløper på en ordnet måte. Nyanseringen trekkes så videre i diskusjonen av anomi på bakgrunn av skillet mellom sosial- og systemintegrasjon, eller da i denne sammenhengen desintegrasjon. Også her får vi et uordensproblem som forklares på bakgrunn av det normale, alle avvik forklares gjennom at det eksisterer en normalitet som er felles for mennesker. Som nevnt innledningsvis er det ikke et poeng at orden skal adskilles fra uorden, det er snakk om et begrepspar som ikke kan skilles fra hverandre og fremdeles gi mening. Poenget var derimot å undersøke i hvilken grad de sosiale og interaksjonsrelaterte uoverensstemmelsene eller konfliktene forstås eller forklares hos Goffman. Det er vanskelig å komme med en fullstendig konklusjon på hva uorden er i lys av Goffman, men vi kan si at vi får en indikasjon på hans forståelse av forholdet mellom orden og uorden gjennom den foreliggende diskusjonen.

Betingelsene for interaksjonsordenen er menneskers søken etter trygge sosiale situasjoner, med bakgrunn i at de utrygge og usikre former for interaksjon får følger får egen identitet og egen selvoppfattelse. Altså kan vi se for oss at alle former for orden i interaksjoner har sin kilde i frykten for uorden. Dette kan beskrives som et nyansert bilde på den sosiale virkeligheten der frykten for uorden skaper orden og Goffman kan dermed sies å ha en forståelse av ordensproblematikk fundert på et prinsipp om menneskelig natur som søkende etter trygge situasjoner. På bakgrunn av dette prinsippet vil så sosial interaksjon mellom mennesker uavhengig av kulturelle og andre forskjeller forløpe i en relativt ordnet forstand og de feilene som oppstår vil bli forsøkt gjenopprettet. Dette kan som vi i kapitlet om normalitet, beskrive som en form for likevektstenkning ofte knyttet til en funksjonalistisk tankegang. Det søkes etter en balanse; grunnlaget for interaksjonsordenen er frykten for kaotiske interaksjoner, og avvikene fra normalen blir forsøkt presset tilbake inn i ordenen. Det er her interessant å se at vi har en relativt direkte likhet mellom funksjonalistisk og interaksjonistisk forståelse av ordensproblematikk i form av orden og uordens likevekts-

dynamikk. Ekvilibriumstankegangen i funksjonalismen har blitt kraftig omdiskutert og kritisert, men det foreligger derimot ikke kritikk rettet mot Goffmans skildring av gjenopprettende mekanismer på interaksjonsnivå. Kanskje kan dette knyttes til at det på interaksjonsnivå kan sies å være enklere å tilskrive det dynamiske og likevektsmessige til aktørers relativt frie handlingsrom og egne behov for det trygge og kjente, men det er likevel en betraktning til ettertanke om hvorvidt det er nyttig med en forståelse av ordensproblematikk i lys av ordenen og uordenens dynamikk, eller om fremstillingen blir for enkel basert kun på likevektstankegangen.

Det er her på tide å trekke frem den nære sammenhengen mellom de tema som er tatt opp. Det blir hevdet at Goffman ikke har bidratt med en «grand theory» om samfunnet slik det ofte ønskes i sosiologien, men det er ikke tvil om at det som foreligger er en «grand theory» om sosial interaksjon hvis det kan finnes noe slikt. Det er en sammenhengende tråd i arbeidene som synes gjennom bruken av konsepter som er utviklet basert på observasjoner og til bruk i analyser av det som foregår mellom mennesker. Tråden kommer også til syne som en helhet og kan som vi har sett tidligere også ses i lys av integrasjon på systemnivå, på tross av at det er et tilbakevendende aktørorientert utgangspunkt. Det har i arbeidet med avhandlingen derfor etablert seg en holdning fra denne side om at den store bredden i de mange vanskelige temaer som Goffman behandler, samt dybden og presisjonen i konseptene som brukes på en gjennomgående måte ikke kan sies å være noe mindre enn en fullstendig teori som alene kan brukes som grunnlag for å studere menneskers plassering i situasjoner, i grupper og i samfunnet som helhet. Likevel må det også legges opp visse begrensninger som vi har sett i de ulike temaene som har blitt behandlet. Da vi nå har brukt innsikter fra sosiologien som helhet når det kommer til problemet med orden og uorden skal det ikke mye til å stille visse spørsmål til om problemet blir behandlet godt nok på alle områder. I lys av hvordan sosiologien generelt behandler problemet med orden og uorden har altså begrensningene hos Goffman også fått sin plass.

Litteraturliste

- Blumer, H. (1969) *Symbolic Interactionism*. London: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (2000) Erving Goffman: Discoverer of the infinitely small. I: Fine, G. A. & Smith, G. W. H. [red.] *Erving Goffman Volume 1*. London, SAGE publications, 3-4.
- Collins, R. (1988) *Theoretical Sociology*. United States of America: Harcourt Brace & Company.
- Collins, R. (1994) *Four Sociological Traditions*. New York: Oxford University Press.
- Durkheim, E. (1978) *Selvordet*. Norge: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Durkheim, E. (2003) From The Division of Labor in Society. I: Emirbayer, M. [red.] *Emile Durkheim "Sociologist of Modernity"*. USA, Blackwell Publishing Ltd, 58-77.
- Fine, G. A., Manning, P. & Smith, G. W. H. (2000) *Erving Goffman*. London: SAGE Publications
- Flatman, R. E. (1993) *Thomas Hobbes: Skepticism, Individuality and Chastened Politics*. USA: Sage Publications Inc.
- Goffman, E. (1956) Embarrassment and Social Organization. *American Journal of Sociology* [Internett], 62 (3),264-271. Tilgjengelig fra: <http://www.jstor.org/stable/2772920>.
- Goffman, E. (1959) *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax forlag AS.
- Goffman, E. (1961) *Asylums - Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. UK: Penguin Books.
- Goffman, E. (1963) *Stigma - Notes on the management of Spoiled Identity*. New Jersey, USA: Penguin Books.
- Goffman, E. (1967a) Alienation from Interaction. I: Goffman, E. [red.] *Interaction Ritual - Essays on face-to-face behavior*. USA, Pantheon Books, 113-136.
- Goffman, E. (1967b) The Nature of Deference and Demeanor. I: Goffman, E. [red.] *Interaction Ritual - Essays on face-to-face behavior* New York, Anchor Books, 47-96.
- Goffman, E. (1971a) Normal Appearances. I: Goffman, E. [red.] *Relations in public - Microstudies of the Public Order*. New York, Basic Books Inc. Publishers, 238-334.

- Goffman, E. (1971b) *Relations in Public - Microstudies of the Public Order*. New York: Basic Books Inc. Publishers.
- Goffman, E. (1974) *Frame Analysis - An Essay on the Organization of Experience*. New York: Harper & Row.
- Goffman, E. (1983) The Interaction Order: American Sociological Association, 1982 Presidential Address. *American Sociological Review* [Internett], 48 (1),1-17. Tilgjengelig fra: <<http://www.jstor.org/stable/2095141>> [Lest 10.08.13].
- Guneriussen, W. (1996) *Aktør, handling og struktur grunnlagsproblemene i samfunnsvitenskapene*. oslo: Tano AS.
- Joas, H. & Knöbl, W. (2009) *Social Theory - Twenty Introductory Lectures* UK: Cambridge University Press.
- Lemert, C. & Branaman, A. (1997) *The Goffman Reader*. Massachusetts, USA: Blackwell Publishers Inc. .
- Lockwood, D. (1992) *Solidarity and Schism - The problem of disorder in Durkheimian and Marxist sociology*. New York: Oxford University Press.
- Marx, K. (2006a) Den såkalte opprinnelige akkumulasjon. I: Birkeland, Å. [red.] *Karl Marx "Arbeid, Kapital, Fremmedgjøring*. Oslo, Falken Forlag A/S, 184-219.
- Marx, K. (2006b) Det fremmedgjorte arbeidet. I: Birkeland, Å. [red.] *Karl Marx "Arbeid, Kapital, Fremmedgjøring"*. Oslo, Falken Forlag A/S, 27-38.
- Marx, K. (2006c) Tekster om historie, virksomhet, bevissthet. I: Birkeland, Å. [red.] *Karl Marx "Arbeid, Kapital og Fremmedgjøring"*. Oslo, Falken Forlag A/S, 44-68.
- Merton, R. K. (1938) Social Structure and Anomie *American Sociological Review* [Internett], 3 (5),673-682. Tilgjengelig fra: <<http://www.jstor.org/stable/2084686>> [Lest 10.01.14].
- Merton, R. K. (1968) *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Morrison, K. (2006) *Marx, Durkheim, Weber - Formations of modern social thought*. London: SAGE Publications Ltd.
- Mouzelis, N. (1997) Social and System Integration: Lockwood, Habermas, Giddens. *Sociology* [Internett], 31 (1),111-119. Tilgjengelig fra: <<http://soc.sagepub.com/content/31/1/111.abstract>> [Lest 04.03.14].
- Popper, K. (2012) *Open Society and Its Enemies (7th Edition)*. Florence, KY, USA: Routledge.

- Schudson, M. (2000) Embarrasment and Erving Goffman's Idea of Human Nature. *I*: Gary Alan Fine, G. W. H. S. [red.] *Erving Goffman*. London, SAGE Publications Ltd, 3-17.
- Seeman, M. (1959) On the meaning of alienation. *American Sociological Review* [Internett], 24 (6),783-791. Tilgjengelig fra: <<http://www.jstor.org/stable/2088565>> [Lest 14.04.14].
- Verhoven, J. C. (1980) An Interview with Erving Goffman. *I*: Fine, G. A. & Smith, G. W. H. [red.] *Erving Goffman*. London, Sage Publications Ltd, 213-236.